Iris og Hebe

En Fortsættelse af Maanedskriftet Iris. Samlet og udgivet af Hofboghandler Simon Poulsen

Udkom 1796-1810.

Skanningen (affotograferingen) er udført efter eksemplarer fra biblioteker.

Tidsskriftets skønlitterære indhold er indekseret på Dansk Forfatterleksikon:

https://danskforfatterleksikon.dk/1850p/p104880.htm

Udarbejdet 2023 af Niels Jensen

Opdateret den 13. august 2023 af Niels Jensen

Poly-T1

Iris og Hebe.

En Fortsættelse af Maanedsskriftet Iris.

Samlet og udgivet af Hofboghandler Simon Poulsen.

Juli, August og September 1803.

Kjøbenhavn.
Paa Udgiverens Forlag, trykt hos Bogtrykker Johannes Breinholm.

Indhold.

Side.

Sverting den Feige, af J. M. Herts, Sognepræst i Corsoer . . 1
Romance, af Samme . . 3
Nogle Breve til det Kongelige chirurgiske Akademie i Kjobenhavn, af Johannes Collsmann, Adiunct og Reserve-Chirurg 5. 130. 213
Heroisme hos Qvindekjonnet i forskjellige Tidsaldere og af forskjellige Aarsager. Tre Exempler, af J. Paludan, Sognepræst til Phanefiord paa Moen . 50
Sand Frihed, af Diderich Christian Fester, Navigations-Examinator . 61
Nye Opdagelser og Opfindelser, ved J. Paludan, Sognepræst til Phanefjord paa Moen 81
Exempler paa tvende frygtelige Sygdomme, (af Percy, Medlem af Nationalinstitutet i Paris) af Samme . . 89
Til den bedste Moder paa hendes Fodselsdag fra hendes Born, af Prof. C. L. Sander . 94
Ved Troniers Gravhoj, af Samme . 95

Side.

Utilfredshed, efter Klejst, af Diderich Christian Fester, Navigations Examinator . 97
Under Grams og Griffenfelds Portraiter, stukne i Kobber af Sysang — af Samme . 103
Selvmord, af Samme . 105
Sang paa Biskop Studsgaards Fødselsdag af Provst Mogens Lindhart, Sognepræst til Lierslev paa Mors . 124
Oldingens Sang, af Samme . 126
Smilet, af J. M. Herts, Sognepræst i Corsøer 129
Til — —, som besang Nøjsomhed, af Samme 129
I. Dyrbetvingeren Denius Palle . 181
II. Guldmageren Baron von Krohneman, ved J. Paludan, Sognepræst til Phanefjord paa Møen . . 184
Notabene, af Diderich Christian Fester, Navigations-Examinator . 189
1. Bindebrev til Sophie, af J. M. Hertz, Sognepræst i Corsøer . 191
2. Dito til samme, som Kone — af Samme 191
Gnomonik, af Diderich Christian Fester, Navigations-Examinator . 193
Stammebogsstykker, af Samme . 203
Endog i Artillerievidenskab gives der Tilfælde, hvor det er beqvemmere, at bruge Forstanden end Haanden, af Samme . 209
Det overilede Veddemaal, ved J. Paludan, Sognepræst til Phanefiord paa Møen . 283

Iris og Hebe.

En Fortsættelse af Maanedskriftet Iris.

Julii 1803.

Samlet og udgivet af Hofboghandler Simon Poulsen

Paa Udgiverens Forlag, trykt hos Bogtrykker
Johannes Breinholm.

Sverting den Fejge.

(Vise af et utrykt Skuespil).

Under daadrig Alders Hæder
Vermund sad paa Fædres Stol,
Graae af Alder, mæt af Seier;
Øiet dummes; men han eier
Lys endnu af Viisdoms Sol.

Paa den kiekke Uffo stotter
Ædle Olding Faderhaand.
Vise Raad den Unge leder;
Uffo Danmark skjeer, freder,
Styret selv af Vermunds Aand.

Fræk og stolt af tydske Sæder,
Ridder Sverting giester ham.
Myg mod Tappre, grum mod Svage,
Seen til Strid, til Flugt saa rage;
Tungen stærk, men Armen lam.

Sverting sølvhaars Olding spotter:
„Vermund — lød hans frække Ord —
„Dele skux med mig sit Rige,
„Eller ned til Tvekamp stige!"
Saa han slog i breden Bord.

Haanet Olding gram sig reiser,
Famler efter vante Stav:
„Leed mig did, du feige Praler!
„Leed mig did!" den Gamle taler;
Og ham Stridens Handske gav.

Sverting tog med ængstet Hierte
Kampens Tegn; da Uffo sprang
Over Giestebord: „Jeg møder
„I min Faders Sted, og bløder!"
Latter høit i Salen klang.

Tung i Gang af hamret Rustning,
Tungere i feige Sind,
Sverting gaaer. Hans Kinder blegne,
Hiertet banker, Knæer segne,
Da han gik i Kredsen ind.

Fugleleet Hr. Uffo flyver,
  Armen skiult med lette Skiold;
Skarpe Skræp hans Høire hæver:
„Feige, mens du endnu lever,
  Giv din Siel i Lokes Vold!"

Sverting, blind af Frygt og Harme,
  Hug, og stak, og slog, og skreeg.
Uffo leer, og Sverdet svinger:
Rammer Sverting; Hielmen springer,
  Og hans Aand til Hælhiem veeg.

J. M. Hertz.

Romance.

(Af samme Stykke).

En lille Lærke rugede
  I Græsset nøgne Smaae.
Den spændte spæde Vinger ud,
At trygge de mod Storm og Slud
  Ved Moderbrystet laae.

Dens Mage sang fra høien Sky
  Saa sødt sin Kierlighed.
Og naar de Smaae ei slumrede,
Hun ofte mod ham qvidrede,
  Og bad ham flyve ned.

Da kom han ned, og flagred' om
  Sin Mage og de Smaae.
Og hastig steeg han op igien;
Hans Sang blev dobbelt hoi og reen;
  Og tit derned han saae.

Da fik den lille Lærke Sorg.
  En Jæger vanked' om.
Ved Buen skarpe Pile hang;
Han lyttede paa Lærkens Sang,
  Og nær til Reden kom.

Med Hierteangest saae hun nu
  Til sorgløs Mage op.
Men ach! — hun ængstedes nu meer;
Hun tvende grumme Høge seer
  Let over Skovens Top.

Ei tør hun kalde nu, som før;
  Og tie tør hun ej.
Da sigted' Jægeren, og skiød;
En Høg fløi bort; een styrted' død;
  Og Jæg'ren gik sin Vei.

J. M. Hertz,
Sognepræst i Corsøer.

Nogle

Nogle Breve
til
det Kongl. chirurgiske Academie i Kiøbenhavn
skrevne
paa en Reise i Aarene 1799-1803.
Af
Johannes Colsmann.

Et Bidrag af Staten til en Reise, paalægger den der modtager det unægtelig en Forpligtelse til at aflægge Prøver paa at han under Reisen virkelig har havt det ved denne foresatte Maal for Øinene og bestræbt sig for efter bedste Evne at opnaae samme.

Ønsket at opfylde denne Forbindtlighed har fornemmelig foranlediget mig at forfatte disse Breve; Haabet at een og anden Efterretning som de indeholde endnu torde være velkommen for flere andre Videnskabsmænd end Dem de egentlige vare bestemte for og ere blevne sendte til, end videre Villien derved maaskee at kunde være efterfølgende Landsmænd til nogen Nytte for deres Reiser, har bestemt mig til at giøre dem offentlig bekiendte.

Titelen viser allerede at Læseren kun tør giøre Regning paa at finde Gienstande der vedkomme Læge-

vi-

Videnskaben omtalte i disse Breve. Beskaffenheden af den Interresse Læseren selv føler for det medicinske eller de til dettes Oplysning tienlige Fag, vil derfor i Almindelighed bestemme hvad Interresse Emner som de der fylde disse Blade muligen kunde have for ham.

Ved en skriftlig Underholdning med Læger er det efter mine Tanker ligesaa rigtig at anvende de gængse Konstudtryk, som det er brugelig ved en mundtlig; man undgaaer derved at misforstaaes, især naar man betiener sig af et levende Sprog i hvilket disse hidtil tildeels ikke findes eller endnu ikke ere almindelig bekiendte og antagne. Ingen bør derfor fortænke mig i at jeg ikke altid har søgt at undgaae Benævnelser af andre Sprog, hvor disse kortere og egentligere kunde udtrykke det jeg vilde sige.

Saameget om Bevæggrundene til at bekiendtgiøre disse Breve og om disses Form; angaaende Materien holder jeg ingen foreløbende Forklaring for nødvendig, men siger med Flaccus.

„Si qvid novisti rectius istis,
Candidus imperti: si non, his utere mecum."

Indhold.

I.
Om de Keiserlige og Franske Feldlazareter, under Campagnen i Aaret 1800.

II.
Noget om Medicinalanstalterne paa forskiellige Steder i Tydskland.

III.
Om de Lægekonsten vedkommende Fags nærværende Tilstand i Paris.

Om de Keiserlige og Franske Feldlazareter under Campagnen i Aaret 1800.

Paris i Jan. 1801.

At underrette Akademiet om Anvendelsen af den mig til en Reise gunstigt forundte Tid, byder mig ikke allene Pligt, det byder mig endog Agtelsen for de Lærere hvis Underviisning jeg skylder saa meget, det byder mig Prøverne paa den Opmuntring som Academiet ved flere Leiligheder hædrende har beæret mig med.

Jeg tager mig derfor den Frihed for det første herved, at tilstille Academiet en historisk Efterretning om mit Ophold ved de krigførende Magters Lazare-

ter

ter, forenet med Bemærkninger om deres Tilstand paa den Tid jeg saae dem om de Saaredes Transportering og om den Behandlingsmaade, som Lægerne i Almindelighed eller i visse bestemte Tilfælde fulgte.

Efterat have indgiven en Ansøgning til die K. K. obristfeldärzliche Direction i Wien, om at erholde Adgang til Lazaretterne ved den keiserlige Armee, som derfra blev sendt til Hofkrigsraadet, erholdt jeg ved April Maaneds Udgang 1800, tilligemed Bevilningen herpaa, et Patent fra den omtalte Direction, hvori jeg særdeles blev anbefalet til alle vedkommende Læger, hvilket sidste, tilligemed nogle specielle Addresser fra ansecte Lærde i Wien til flere af Stabslægerne, jeg skylder den gode Modtagelse og den Leilighed jeg rigeligen nød, til endog at forrette de vigtigste Operationer, som forefaldt. Desuden gav den, i fraværende Oberst-Feldarzt Mederer's Sted substituerede Prof. Beinl mig endnu:

„Eine Uebersicht der bei den Armeen i Deutschland und Italien befindlichen Feldspitälere und den dabei angestellten nützlichen Chefs".

af hvilken jeg har vedføiet en Afskrivt, siden den kan ansees som en officiel Fortegnelse.

For-

Ueber

Armee

in

Deutschland

Italien

Til Side 8

Uebersicht der bei den Armeen in Deutschland und Italien befindlichen Feldspitälern und den dabei angestellten nützlichen Chefs.

April im Jahre 1800

Armee in	Dirigirende Staabsärzte bei der Armee	Dirigirende Staabsärzte bei den Feldspitälern	Der Feldspitäler: Oerter wo sie aufgestellt sind	Der Feldspitäler: Nummer	Der ärztlichen Spitals-Vorsteher: Charge	Der ärztlichen Spitals-Vorsteher: Namen
Deutschland	Ober-Stabsfeldarzt Görer	Ober-Stabsfeldarzt Dr. Reinhard	Regensburg	1	Stabsfeldarzt	Dr. Keller
			Fussen	2	Regimentsfeldarzt	Dr. Ludwig
			Linz	3	Regimentsfeldarzt	Walter
			Mößkirch	4	Stabsfeldarzt	Dr. Mayersfeld
			Landsberg	5	Stabsfeldarzt	Helbinger
			Schwäbisch-Gemünd	6	Stabsfeldarzt	Dr. Metzler
			Augsburg	7	Stabsfeldarzt	Dr. Staub
			Weingarten	8	Stabsfeldarzt	Rothe
			Ehingen	9	Regimentsfeldarzt	Dr. Stiepanek
			Nördlingen	10	Stabsfeldarzt	Dr. Stegemeyer
Italien	Ober-Stabsfeldarzt Nobis	Ober-Stabsfeldarzt Dr. Steiner	Pavia	11	Stabsfeldarzt	Dr. Traun
			Turin	12	Stabsfeldarzt	Dr. Freysinger
			Mayland No. 25 &	13	Stabsfeldarzt	Dr. Trockenbrod
			Castel nuovo di Scrivia	14	Regimentsfeldarzt	Meynhard
			Bologna	15	Stabsfeldarzt	Dr. König
			Cassale Montferat	16	Ober Stabsfeld.	Eppich
			Alessandria	17	Stabsfeldarzt	Dr. Neutenauer
			Cremona	18	Stabsfeldarzt	Dr Papst
			Lodi	19	Stabsfeldarzt	Gladt
			Treviso	20	Regimentsfeldarzt	Dürrigl.
			Verona	21	Stabsfeldarzt	Dr. Göttling
			Brescia	22	Stabsfeldarzt	Dr. Larmann
			Vicenza	23	Stabsfeldarzt	Dr. Klein
			Florenz	24	Stabsfeldarzt	Dr. Steinbüchel
			Padua	26	Stabsfeldarzt	Dr. Fischer.
			Bergamo: Officiers-Spital		Regimentsfeldarzt	Wild

Forinden jeg gaaer videre, holder jeg, for at kunde følge en rigtig Orden i det jeg kommer til at afhandle, og undgaae unyttige Igientagelser, det for nødvendig her at anticipere min Reise-Route og forudstikke endeel først seenere i Tiden og efterhaanden som Leiligheden tilbød sig, uddragne almindelige Bemærkninger, der ikke bør adskilles for samlede paa en Maade, at kunde tiene som en Conspectus generalis, hvorved jeg dog meest tager Hensyn paa den Keiserlige Armees Lazareter.

I en ubestemt Afstand laae bag ved Armeen Feldhospitalerne, i 2 eller flere en 6, 8, 10 Mile og derover fra hinanden staaende Rader, der saavidt mueligt vare paralelle med den Linie som Armeen formerede. Blev denne sidste forandret betydelig, saa maatte Hospitalerne følge sammes Bevægelse, hvilket den dirigerende Stabslæge fra Hovedqvarteret anordnede. Herved blev den Orden iagttaget, at den bageste Linie, naar det gik fremad, kom til at udgiøre den forreste nærmest ved Armeen, og omvendt i modsadt Fald; fordi da, deels en heel Linie altid kunde holde sig bereed til at tage imod de nye Patienter; deels de allerede optagnes Rolighed mindre blev forstyrret, end naar alle Linier paa engang vare brækkede op og fulgte efter hinanden.

Til

Til Standpunkter for de enkelte Lazareter bleve de større Byer, helst Kiøbstæderne foretrukne de mindre, fordi det holder lettere der at kunde anskaffe Sengestæder og andre indtransportable Nødvendigheder for de Syge, at kunde indqvartere Personalet, og af flere andre, ligeledes af sig selv indlysende Grunde. Lægen og Commendanten som forestod Lazaretet, valgte da paa det anviste Sted, blandt de større, helst offentlige Bygninger som foresloges dem eller som de maatte opsøge, een eller flere hvilke de holdt for de tienligste til dette Øiemed som f. Ex. Kirker, Klostere, Slotte, Magaziner og deslige, naar ellers deres Valg ikke blev indskrænket af andre, Tingen for sig uvedkommende Grunde.

Alt hvad som nærmere angaaer selve disse Hospitalers Personale og øvrige Tilbehør, faaer jeg nedenfor Leilighed til at detaillere nøiere og agter hertil at vælge det i Nördlingen, deels fordi jeg der fandt den bedste Anledning til at blive bekiendt med alle vedkommende Personer, deels fordi dette Hospital paa den Tid ikke havde noget Filial. Saaledes som Forfatningen var af dette, var den i det Hele ligeledes i de andre, som jeg har seet og i alle de øvrige ved begge de Keiserlige Armeer. De Keiserlige Lazareter i Tydskland laae paa den omtalte Tid (April 1800) i følgende trende Linier bag ved Armeen: nemlig de i Schwäbisch-Gemünd, Nörd-

lingen, Ehingen og Møsskirch i den forreste; de i Regensburg, Augsburg, Landsberg og Füssen den mellemste og det i Linz i den Fierneste. Foruden disse nævnte Lazäreter var der endnu et Feldhospital for det Bairiske Contingent og eet for det Würtembergiske, af hvis Personaler et større eller mindre Antal ad Gangen, efter den dirigerende Ordre Stabslæges Ordre, naar Omstændighederne krævede det, stundom blev detaschered til eet eller andet Sted, for der at etablere et mindre Lazaret, som erholdt Navn af Filial-Hospital. Paa samme Maade, kun — i Forhold til det større Antal af Hospitaler — oftere, fandt dette ligeledes Sted ved de Keiserlige. De øvrige Rigscontingents-Tropper bleve derimod — saavidt jeg veed — alle optagne i sidstnævnte Hospitaler, imod den samme Godtgiørelse til Lazaret-Cassen, som Keiseren for hver Mand af sine egne Corps tilstod Øvrigheden paa Steder, hvor Lazaret-Lægerne, i Tilfælde af betydelige Retirader maatte overlade de aldeles intransportable Patienter til Stadens Omsorg. Til Filial-Hospitaler bleve undertiden ogsaa Hoved-Lazareter forandrede — at sige, ikkun med Hensyn til at Standpunktet vedblev at være det samme — naar de fleste Læger, Feldapotheket, Commendanten og en Deel af det oeconomiske Personale bleve afkaldede, for paa et andet Sted nærmere,

ved

ved Armeen, naar den var rykket fremad, at etablere et nyt. Der bleve i det Tilfælde ikkun netop saa mange tilbage som Antallet af de Syge nødvendig krævede.

Den Idee i øvrigt, som jeg af Bøger havde om de Armeen altid følgende Hospitaler, som i Modsætning af de nys omtalte, hvilke ogsaa derfor kaldes staaende, have Navn af Ambulants, fandt jeg ikke realiseret; for de Saarede bleve enten liggende til Bataillen var forbi, da først forbundne og sendte til det nærmeste Lazaret, eller ogsaa, helst dersom Slaget vedvarede længe, bragte hen til de bag ved Fronten i Nærheden liggende Huse eller Byer, hvor Regiments-Lægerne som oftest opholdte dem, for der bedre og med mere Roelighed end det er giørligt paa selve Fællebet hvor Slaget holdes at kunde undersøge Saarene, giøre de fornødne egentligere Operationer og anordne Forbindningen. Undertiden kunde vel et Filial-Hospital, naar det laae i Nærheden, bruges som et Ambulant; der have ogsaa tilforn, naar Armeen seierriig var gaaet betydelig fremad, været Tilfælde, hvor Regiments-Lægerne endnu under Træfningen have etableret temmelig betydelige Lazereter i Byer eller under Telte og forestaaet disse indtil de bleve afløste af et egentlig Lazaret-Personale, naar det f. Ex. traf sig at Lazareterne i den første Linie vare for langt borte eller alt for belagde,

de

de fra den tredie eller anden Linie imidlertid i. i Færd med at rykke fremad og endnu ikke indrettede — men egentlige Ambulants med et bestemt Personale fandtes ikke, og der sees ligeledes af den anførte „Uebersicht o. s. v." at man ikke mere har nogen Rubrik for dem.

Det synes altsaa som om Erfaring har godtgiort, at Ambulanternes Etablissement — især da de ikke stedse bruges — bør overlades til den dirigerende Stabs Læge, eftersom deres momentære Fornødenhed af ham bedst kan paaskiønnes og han oven i Kiøbet ved Autopsie eller Rapports snarest kan sætte sig i Stand til at kunde benytte Fordelen af det locale til dette Dimeed. Personalet hertil vil han da enten kunde vælge af Regimenternes, saavel Over- som Under-Læger, eller hvis han forudseer Nødvendigheden af at etablere eet eller flere, holde et forholdsmæssig Antal fra de nærmeste Lazareter i Nærheden.

I Anledning af de Saaredes Transport ved den keiserlige Armee, saavel fra Slagtfælledet til de nærmest liggende Lazareter, som fra disse til andre længere bortliggende, især ved paaskyndte Retirader, vil den nøgne Skildring jeg faaer Leilighed til at anføre speciellere nedenfor, uden at laane den sortere Farver end de som ere nødvendige for uforandret at fremstille det jeg selv har været Vidne til efter Sandheden, vist nok efterlade

et

et saare ubehageligt Indtryk endog for den der er nok saa øvet i at see Medmenneskers Lidelser. Selve Maaden paa hvilken de Saarede bleve transporterede, kræver ingen vidtløftig Beskrivelse, eftersom den skeede, for det store Antal af Blesserede paa et ikkun alt for ofte aldeles utilstrækkelig Antal af de fra omliggende Egne reqvirerede Bøndervogne, hvilke i Almindelighed (i Schwaben og Francken) vare som Bøndernes længste Høevogne i Sielland. Den i Theorien anbefalede Classification, efter hvilken de farligste indvortes Syge, naar de have smitsomme Sygdomme, tilligemed de sværest saarede skulde stilles nogenledes fra de efterfølgende mindre haardt angrebne, har jeg, skiønt dens Nytte falder i Øine og dens Udøvelse er langt mindre vanskelig end saa meget andet, forgiæves søgt efter at see anvendt. Der blev ingen anden Orden iagttaget, end at man lagde tvende, som vare uformuende til at sidde, med Fødderne vendte til hinanden, ned i den med noget Straae bestrøede Bund af en saadan Vogn, anviste tillige et Par andre deres Plads for og bag ved disse til at sidde paa, og vedblev med dette Arrangement indtil der ikke vare andre Syge tilbage end de der optoge mindre Plads, af hvilke man naar der udeblev Vogne, ikke allene pakkede saa mange som ikkun vare at rumme paa de Vogne der endnu vare tilbage, men endog, hvis

dette

dette ikke forslog, placerede de overblevne som en Garnering omkring paa Kanten af de først omta..e Vogne, i hvilke de færre men tillige saameget farligere laae inden i, nede paa Bunden. Jeg har spurgt mig for hos flere af Stabslægerne, hvor de egne Sygevogne befandtes, hvilke, som det forekom mig at have hørt fortælle, vare indrettede efter de engelske; men ingen vidste at give mig videre Oplysning herom, end at nogle iblandt dem kom ihu, i Keiser Josephs Tid at have seet saadan nogle endog meget componerede (hvis Beskrivelse ikke blev mig saa forstaaelig at jeg i det Haab selv at blive det for andre kunde befatte mig dermed) hvis Nytte imidlertid ikke svarede til den Forventning man dengang havde giort sig derom, og at de, saaledes som jeg selv daglig saae, paa nærværende Tid hertil toge den første bedste Bondevogn.

En paa omtalte Maade opstablet Transport af Syge blev convoyeret af et Par ikke aldeles invalide Sergeantere, nogle Kranckenwärter, og i hvorvel mange Transporter maatte giøre 2, 3 og flere Dagreiser førend de naaede deres Bestemmelse — sielden af flere end een eneste Underarzt. Denne var paa Grund af den lave Rang, utilstrækkelige Gage for som prætenderet Videnskabsmand at kunde have sit anstændige Udkomme, saavelsom for den heraf, som en nødvendig Følge flydende Ukyndighed (ingen ung Mand af Talenter og Ærekierhed modtog denne Post)

uformuende til at behandle den simpelste Sygdom forsvarlig, endsige eet eller et Par hundrede meer eller mindre farlig blesserede, som paa en saadan Transport vare ham overgivne. At en bedre Indretning, og det ved at hæve selve Aarsagen, i denne Henseende ikke allene er muelig, men endog i Udførelsen af største Nytte og fornemmelig bidrager til at erhverve denne Klasse af Læger de Syges Tillid og Agtelse, — hvilket ikke allene i det anførte Tilfælde men ved flere lignende Leiligheder, hvor et Antal af Syge, og var det og kun een eneste, i længere eller kortere Tid ene anbetroes til dem, eller hvor deres paa et Sted bestiæftigede Chef nødes til at lade dem fortræde sit Sted paa et andet, unægtelig har en saare vigtig Indflydelse — er godtgiort ved Exemplet som de Franske heri have givet; kun Skade, at nogle aldeles heterogene Aarsager, som jeg paa deres behørige Sted skal ommelde, i de sidste Aaringer voldsom have standset Fordelene af denne Forbedring i deres naturlige Fremgang.

I Fior forsattede nogle Wiener Læger et Reglement, i Følge hvilket alle som vare ansatte ved Armeerne skulde være forbundne til at helbrede efter deri opstillede Brownske Grundsætninger, men da disse vare fremsatte paa en Maade som i enhver tænkende Mands Øine før vilde tiene til at nedsætte end til at udbrede dette System, saa udvirkede de af Lægerne i Wien, der vare mere fortroelige med dette Systems Aand og indsaae hvor farlige

Føl-

Følger blotte Laanesætninger maatte fremdringe i Mænds Hænder der endnu ikke havde giort sig fuldkommen bekiendte med dette System og vare kunne saavidt, at have erholdet det fornødne Overblik over det Hele, selv; at det allerede trykte Reglement blev kaldet tilbage igien. Nogle af de bedre Hoveder blant Stabslægerne, der tillige ere gaaede fremad med Videnskaberne, følge, og det med Held dette System i deres medicinske Behandling, de øvrige derimod det paa Humoralpathologien grundede ældre. Som Operateurer har det største Antal af Stabslægerne især, erhvervet sig en stor Færdighed; helst i Amputationer, Dilatationer og andre, som i denne Praxis saa hyppig forekomme, dog kiende de just ikke alle uden Undtagelse, til de nyeste Forbedringer og Fordele. De første blant Stabslægerne, som Keiser Joseph for en uindskrænket Sum, har ladet reise udenlands, bidrage imidlertid paa den rosværdigste Maade til at forbedre den gamle Slendrian, hvor den endnu spores. Medicamenterne saavel simplicia som composita, hvilke Lægerne kan forskrive fra Feldapothekerne, findes anførte i den nye Pharmacopæa austriaco castrensis, som ved en vis Grad af Simplicitæt, Korthed og Brugbarhed meget udmærker sig fremfor dens ældre Brødre, i hvorvel den endnu hist og her kunde trænge til Forbedringer og meget forkortes. Denne, tilligemed en, men uden offentlig

lig Autoritæt, dog meget nyttig noget seenere udkommen Forklaring over samme, har jeg allerede i Forveien sendt til Kiøbenhavn, og tilbyder Academiet dem begge til Giennemblading, i Fald de endnu ikke ved Hielp af Boghandelen skulde være at overkomme.

Ved nu at optage Traaden igien, som formedelst denne forinden meddeelte almindelige Oversigt blev afskaaren, behøver jeg ikkun at give en nærmere detailleret Beskrivelse paa Indretningen i eet af Lazareterne, og kan da, i den Formening ikke at have udeladt noget væsentligt, efter kortelig at have berørt det, som endnu kunde fortiene at anføres om nogle andre, slutte min Beretning om Feldthospitalerne ved den keiserlige Armee, med nogle Jagttagelser, som angaae enkelte Sygdommes speciellere Behandling.

Lazaretet i Linz — det nærmeste ved Wien og derfor ogsaa det første jeg reiste hen til — var i det gamle, men meget rummelige og høit beliggende keiserlige Slot, hvis anden og tredie Etage var indrettet til Værelser for Syge. Der stod et Antal af 1000 Sengesteder, som vare blevne forfærdigede paa Stedet, dengang Hospitalet blev etableret. Antallet af de Syge var paa den Tid halv tredie hundrede. De fleste vare cachectiske, en heel Mængde Tyrolere havde ulcera efter Perniones, en Deel Wallakker sinuöse og fistulöse Saar efter tildeels forsømte vulnera sclo-

pe-

petaria og mange Polakker en Species af Nostalgie; disse vare muntre ved Tiltale men ellers sørgende og i høi Grad afttærede. Den Influenza, som hærskede i Linz, havde ogsaa angrebet de udegaaende Reconvalescentere. Man formodede at Lazaretet skulde forøges og lod derfor alle Værelser hvitte og rense, imidlertid blev Chefen kaldt til Neuburg ved Donau, for der at etablere et nyt. En Over-chirurg og syv Underlæger skulde forestaae det for Fremtiden, indtil videre. Reenligheden var taalelig, Forbindingen endog bedre end i das allgemeine Kranckenhaus i Wien, hvor Chirurgerne ikkun lægge Plumaceaux paa og lade den Syge selv sørge for at forbinde. Da det til Lazareten hørende Feldtapothek var fulgt med Chefen og den øvrige større Deel af Personalet, saa tillavede de omtalte efter-blevne selv Medicamenterne i de sidste Dage jeg forblev der.

Endnu imedens jeg opholdt mig her, kom Efterretningen om Tabet ved Engen og Møsskirch og den deraf følgende Retirade. Da naturligviis de fleste Lazareters Stilling maatte forandres i samme Forhold, saae jeg mig nødt til fra Linz at reise til Hoved-qvarteret, deels for der at holde Underretning om deres nuværende Standpunkter, deels for ved samme Leilighed, at see den første Be-handlingsmaade af de Blesserede ved selve Ar-

 meen.

meen. Jeg valgte Veien over Salzburg, hvor jeg opholdt mig en kort Tid, indtil man kunde være nogenlunde vis paa hvor det keiserlige Hovedqvarteer kunde søges. Ulm blev Stedet for dette, og Stedet i hvis Nærhed Armeen leirede sig. Jeg kom dertil over Wasserburg, München og Augsburg. Til den første af disse tre Stæder var Lazaretet fra den sidste forlagt, og i Augsburg ikkun et Filiale tilbage. I München var saa at sige Hovedlazaretet for det Bayriske Contingent uden dets egentlige Personals samtidige Nærværelse; de Blesserede bleve optagne i Militairhospitalet, hvilket Medicinalraad Hägemayer en ung talentfuld Mand forestaaer. Noget som fortrinlig udmærkede de her nævnte tvende keiserlige Hospitaler fra det jeg nu strax kommer til at beskrive nøiere, vidste jeg ikke at anføre; det Münchener derimod skal jeg, hvis Rummet kun nogenledes vil tillade det, tilligemed nogle flere Civilhospitaler i samme Stad omtale i et andet Brev, som har denne Gienstand til Formaal. Af det som jeg under mit Ophold i Ulm havde Leilighed til at iagttage ved Armeen, har jeg tildeels allerede ovenfor anført Resultaterne af.

Da Nördlingen, efter Armeens nuværende Stilling, laae nærmest bagen for den eene Fløy af dens Centrum, da tillige de

Fran-

Franskes Strøiserier henad imod og udenom-kring Augsburg giorde Communicationen med de omtalte og flere andre Lazareter be-sværlig og den reent vilde afbrydes, saasnart et stort Corps, hvilket ogsaa snart efter inde-traf, forsøgte paa at udbreede sig ned ad imod de bairiske Lande, saa maatte næsten alle Blesserede fra denne Deel af Armeen, som var meest udsadt, sendes til Lazaretet, som var etableret der. Ober-Stabs-Feldt-Læge Scherer, hvilken jeg speciel var addresseret til, raadte mig derfor at opholde mig ved dette Lazaret, eftersom jeg vilde profitere langt mere der end naar jeg endnu længere forblev ved selve Armeen, hvor man i Grunden faaer mindre at see, siden man ikke kan være over-alt tilstæde, hvor der just forefalder noget som er mærkværdig for Lægen. Dette Raad har jeg befunden aldeles rigtigt, og der forgik knap nogen Dag, saalænge dette Lazaret blev staaende der uden at der jo ankom een ja fle-re Transports af 100, 150 Blesserede og derover, af hvilke endog over to tredie Dele slet aldrig vare efterseete eller forbundne fø-rend de bleve det i Lazaretet, i hvorvel de Blesserede sielden kunde naae dette førend paa den tredie Dagreise. Paa Veien fra Ulm til Nördlingen, saae jeg i Neerstätten et Filiale, hvilket imidlertid alt havde Ordre til at evacuere de optagne Syge og forene

sig

med dets tilhørende Hovedspital, hvilket var rykket op fra Schwabisch=Gemünd, siden denne Punkt nu næsten laae forved Armeen: i Gingen havde Müller, Stabs=Chirurg ved de würtembergiske Tropper, for kort Tid siden provisorisk etableret det Feldt=hospital, hvilket han forestod, hvori der, fordi han havde afgivet sine forrige Syge til andre Læger paa dets forrige Standpunkter i selve de würtembergiske Lande, dog ikkun vare faae Syge.

I Nördlingen var det store Magazin, i hvilket alle Varer i de ældre Tider, hvor denne frie Rigsstad endnu havde en meget betydelig Speditions=Handel, bleve indlagte, førend de bleve sendte videre, desuden en stor rummelig Kirke, hvor alle Bænke vare ryddede af Veien, udfyldte med Sengestæder og indrettede til Lazareter. I Sengene vare foruden Tæpper, Hovedpuder og to Lagener, en velstoppet Matradse og en Straaesæk. Hændte det sig at Antallet af de Syge overskreed Sengestædernes, saa bleve de, der endnu ikke kunde placeres, ved at lægge alle lettere Blesserede dobbelte, henlagde i Rader paa den endnu aabne Plads midt paa Kirkegulvet paa Matradser eller i Mangel af disse paa Straae. De omtalte Sengestæder vare numererede og ved enhver af dem hængte en Seddel med trykte Rubriker for Patientens

Navn

Navn, Charge, Regiment, Sygdom, Medicamenter og Diæt, som maatte udfyldes og forandres af Overlægerne efter den korte Journal, enhver af dem i sin Afdeling førte over Sygdommen og de af Chefen eller ham selv foreskrevne Medicamenter. I enhver Bygning var der indrettet en Operationsstue; i Kirken var den i en med Choret communicerende Sidebygning, hvor de øvrige Værelser bleve benyttede til at optage Officere. Der var ogsaa, som ved ethvert Lazaret, en Instrumentkiste der stod hos Chefen, dog betiente de fleste sig ved Operationer af deres egne Instrumenter. Linned til Bandager og til Charpie var altid i Overflødighed tilstæde. De Syge bleve opvartede af invalide Soldater eller Underofficerer, for hvilke denne Post var et Naadsensbrød; imidlertid fandt jeg, at Reenlighed ikkun vanskelig kunde overholdes, hvor der, i Følge Anordningen, ingen Fruentimmer blive taalte; ved nogle Lazareter tillade derfor Lægerne, at nogle af de Blesseredes noget aldrende Koner, hvilke ellers naar de fulgte deres Mænd bleve indqvarterede i Byen, erholdt Plads og Føde i selve Lazaretet, naar de saae ud til at være skikkelige, imod at assistere de omtalte Syge-Opvartere i at opvarte de farligste Syge og holde Værelserne fortrinlig reene og undertiden at vaske et og andet Stykke. Desuden synes Koner

mere

mere at kunde føie sig efter Patienternes forskiellige Luner og at pleie dem bedre end gamle, selv gnavne Mænd.

Den regulaire Forbindning og Ordination blev holdt om Morgenen fra Kl. 6, om Eftermiddagen fra Kl. 4, og kunde udfylde flere Timer. De fleste meget virksomme Chefs examinerede herved enhver af de Syge og det meget nøiagtig; efter disse Tider bleve de nødvendige, vigtigere Operationer foretagne. Desuden krævede enhver nye Transport, som altid i Forveien blev anmældt, at den strax ved sin Ankomst blev besørget, hvilket ikke sielden medtog en 4 til 6 Timer og derover. Af disse sidstkomne bleve, naar Lazaretet var opfyldt, de mindre farlig saarede strax udsorterede for tilligemed en Deel Reconvalescentere eller chroniske, den følgende Dag eller dog ved første Leilighed, at sendes til Lazaretet der laae i anden Linie. De Syge, eller rettere de Værelser de laae i, vare deelte imellem de 4 til 6 og flere Overlæger, som hver igien havde et uvist Antal — 5 til 8 — Underlæger, foruden nogle Volontairs der kaldtes Practicanten, til Medhielpere, saa at det hele Personale af Lægerne tilligemed Chefen beløb sig til nogle og 40 gagerede. Hver Operationsstue var forsynet med nogle Senge, hvor efter et aftalt Skifte, altid to af Underlægerne maatte være tilstæde.

Een

Een af Overlægerne boede sædvanlig i Lazaretet; alle øvrige vare indqvarterede i Byen, hvor de, som det traf sig, foruden Seng og Bord, hvilket de kunde fordre, endnu kunde nyde andre Agrémens, f. Ex. et frit Middagsbord o. d., hvilket sidste beroede paa Huuseiernes Evne og gode Villie. I Henseende til Medicamenter og Diæten for de Syge vare Lægerne slet ikke indskrænkede og kunde af de første forskrive saa meget Moschus, Naphtha, god gammel Viin og deslige dyre Sager, som de holdte for nødvendig. Diæten var afdeelt i hele og mindre Portioner. Af den Hele kunde en Mand blive fuldkommen mæt, den bestod af Suppe med Grønt efter Aarstiden, eller Kaal, Ærter &c. og et godt stort Stykke Kiød til. Grynsupper og anden Drik, naar Øl ikke var tienlig, kunde Lægen under Navn af (egentligere) Sygekost, ligeledes forordne. Brødet var godt, skiøndt ikke sigtet, som i Fred. Hosp. i Kiøbenhavn.

Feldt-Apotheket var indqvarteret i en dertil beleilig Bygning, som Magistraten var bleven enig om med Over-Apothekeren. Foruden en rummelig Skorsteen til at berede Decocter, og til Nød paa samme endnu at kunde anbringe et Par Retorter, forlangte denne i det mindste et tørt Pakkammer og en Dispensations-Stue. Fire til fem Under-Phar-

maceutici vare, foruden nogle Karle, hans Undergivne. Medicamenterne bleve efter deres Beskaffenhed giemte i Sække, Fierdinger, fiirkantede tætte Trækasser, Flasker af større og mindre Qualibre der stode i Flaskefodere; saa at alting, fra den Tid af, at der kom en Ordre til at Lazaretet skulde holde sig marschfærdig, indtil den anden som bød det at bække op fulgte efter, kunde ordnes paa de 5 eller 6 Vogne, som hørte til Apotheket for at transportere dets Inventarium. Disse vare ikke forskiellige fra meget store, dog lette Arbeidsvogne, undtagen at Sidebræderne stode mere oprette for at vinde Rum i Bunden; et Par vare som Rustvognene forsynede med et convex Laag, for Ting, som mindst kan taale Regn; over de andre blev derimod et dobbelt Seildug befæstet, for ikke at tabe noget af Vognen og tildeels at gavne i samme Henseende. Paa mit Spørgsmaal efter deslige Vogne, som ved at slaaes ud fra hinanden, dannede et lidet Apothek, og hvor man paa en Klappe strax kunde blande Medicamenterne, hvis det behøvedes, fik jeg til Svar, at de i de seenere Tider vare gaarde af Brug, fordi man gierne kunde undvære dem. For at forhindre Apothekerne fra at berige sig mere end de i Følge en Forordning ere berettigede til, er rigtig nok Indretningen truffen, at de maae reqvirere Medicamenterne fra en egen Commission, hvilken fra et Depot i Wien eller paa andre Steder da

til=

tilsender det forlangte, hvis Forbrug Apothekerne paa Forlangende nogenledes maae kunde documentere ved Recepter fra Lægerne; imidlertid skal de dog paa nogle Steder forstaae at eludere denne Indskrænkning.

Alt hvad der ikke angik Helbredelsen af de Syge, sorterede under Lazarettets Commendant — en Ritmester eller Major — der havde tvende Leutenanter, som deelte hans Forretninger, men især brugtes til at besørge Qvarteer, reqvirere Vogne og Heste paa Skifterne ꝛc., naar Lazarettet blev forlagt. Nogle Skrivere stode ligeledes nærmest i Forbindelse med ham, og udgiorde tilsammen et Corpus, som man gav Navn af Lazarettets Cancellie; dette havde Correspondencen og Regnskabsførelsen. Commendanten var fremdeles Chef for det hele øvrige Personale, hvilket man tilhobe kan slaae sammen under Titel af det Oeconomiske; hvoraf een stod for Victualierne; en anden for Mobilia, hvor til jeg regner Inventariet paa Matradser, Lintøi o. d.; den tredie for Kiøkkenet, en fierde for Vaskeriet o. s. v., under hvis nøiere Opsigt endelig igien det behørige Antal af arbeidende Hænder stode, der holdtes for nødvendig til disse Posters Bestridelse.

Jeg blev i Nördlingen indtil Lazarettet erholdt Ordre til at brække op; fulgte siden fra Sted til Sted med samme, indtil at det omsider erholdt Ordre til at etablere sig i Hirschau

nær den böhmiske Grændse, hvor jeg ikke holdt det for nyttigt, at begive mig hen til, men i dets Sted valgte at besøge Lazaretet i Regensburg.

Dog førend jeg taler om dette vil jeg kortelig berøre den Orden, i hvilken et Lazaret rykker frem eller tilbage, ved at beskrive Maaden, paa hvilken det sidste gik for sig i Nördlingen. Den 19de Juni medbragte en Stafette fra Hovedqvarteret noget efter Middag en Befaling til at holde sig marschfærdig saaledes at det uden videre Ophold kunde afgaae naar den bestemtere Ordre kom. Alle Syge bleve derfor strax klædte i det Tøi, som de havde bragt med, og henimod 500 af dem mod Aften sendte bort paa Vogne, som een af Lieutenanterne imidlertid havde reqvireret: de overblevne 80, alle Candidater til Døden, nogenledes samlede, lagde paa Straae i Sengene og overleverede til Magistraten og Stadens Læger, hvilke sidste af Stabslægen endnu mundtlig saa meget, som den korte Tid tillod, erholdte en kort historia morbi om enhver af de Syge.

Efterhaanden som der kom flere Vogne, bleve Cancelliets Casser, Lazaretets Victualier og øvrige hele Inventarium pakket paa, og mod Morgen tilligemed Feldtapotheket sendte provisorisk til Oettingen; thi udsendte Patroller havde forvisset Commendanten om, at Staray's Corps ikke allene var slagen, men endog

at

at de Franske vare komne over Donau Strømmen; hvilket endnu var vigtigere for Lazarethet, siden det da let kunde blive afskaaren og falde i Fiendens Hænder.

De Syge-Opvartere, som ikke længere bleve brugte til at pasſe de Syge fik nu den Forretning at pasſe paa Tøiet, de marscherede derfor i Mondur og bevæbnede med dette, enhver ved Siden af de til hans Opsigt anbetroede Vogne. Commendanten og Personalet af Lægerne bleve de sidste i Nördlingen, men afgik strax efter at 2 forskiellige Staffetter, der næsten samtidige kom den 20de før Middag, havde medbragt Ordren til ufortøvet at forlade Nördlingen og anviist Neumark til nærmeste Standpunkt. Adsplittede paa Skovveiene, som maatte vælges da de franske Chasseurs streifede paa Landeveiene, kom de fleste, efter kun at have kundet giøre korte Dagreiser af Mangel paa Heste og Vogne til at skiste med, een efter den anden omsider til benævnte Sted, hvor strax en Casserne, i hvilken der stod Sengestæder, blev bestemt til for det første, indtil et rummeligere Sted, en Kirke nemlig, kunde blive indrettet, at optage en allerede anmældt Transport af Syge i, som var paa Veien hertil. Den sidste Plan blev imidlertid ikke udført, og nogle Dage derpaa kom den Befaling, at Lazarethet skulde afgaae til Amberg. Her forefandt jeg Lazarethet No. 3, det var etableret i det saakaldede Jesuiter Colle-

legium. Ihvorvel Værelserne og Kirken ved samme fornemmelig vare rummelige og høie, saa var dog Luften af Mangel paa Reenlighed slet, og derfor Specimina paa Lazaret-Branden hyppige. Dette fik, imedens jeg opholdt mig i Amberg, Ordre til at tage til Sulzbach; det jeg var kommen med blev forhindret i at etablere sig her, fordi det efter faae Dages Forløb fik den Anviisning at gaae til Hirschau, som jeg allerede har anført.

Flere af de smaae Kloster-Kirker af hvilke een endog laae uden for Staden, vare benyttede til Sygestuer for Lazarетet i Regensburg. Imidlertid kunde paa denne Tid dette, formedelst den ved de Franskes Fremgang afbrudte Orden i Sygetransporternes Marschrouter med mere Ret ansees for at være et Skiftested for de Blesserede end et Feldthospital. Flere hundrede af disse strømmede daglig hertil, og de, som fætte Dele deraf maatte naturligviis af Mangel paa Plads strax føres videre, uden engang at vorde efterseete. Denne Forstyrrelse naaede egentlig først sin største Høide, efterat Lazaretet i Følge en erholden Ordre, i den mueligste Skyndsning havde forladt Regensburg, og efterladt et Antal af henimod 1000 intransportable Syge, som tildeels droges med Døden, uden at flere end et Par høist uvidende Under-

Chir-

Chirurger bleve tilbage, der end ikke engang vare forsynede med Linned eller Medicamenter. Det var ynkeligt at see disse Smertefulde saa aldeles forladte ligge paa Straae, uden at man saae noget Menneske ansadt, for endog kun at give dem en Drik Vand i den store Hede der paa den Tid faldt det sundeste Menneske saa besværlig. Medlidenhed bevægede vel nogle af Stadens, ja endog flere fremmede Læger til at hielpe efter Evne, men de endnu stedse tilkommende Transporter, hvorved Antallet af de Syge steeg til en saadan Høide, at de af Mangel paa Rum i Lazareterne maatte lægges paa Gaderne uden for disse giorde alle deres Bestræbelser saa godt som frugtesløse. De fleste af de sidstkomne vare i de sex til otte Dage, som vare forløbne efterat de bleve saarede, endnu ikke engang forbundne. Den stærkeste Inflammation, en utroelig Suppuration, Brand, ledsagede ikke allene de complicerte Fracturer, men de samme Symptomer havde paa den lange Reise, som disse Ulykkelige kom fra, forværret de øvriges under andre Omstændigheder maaskee ubetydelige Saar i den Grad, at man med temmelig Vished kunde ansee den største Deel iblant dem for at være uden Redning. Maddikernes uhyre Mængde, som myldrede i Saarene forøgede endnu det skrækkelige ved disse sørgelige Scener.

Ihvorvel jeg paa de mange anførte Steder har havt Leilighed i Overflødighed til at see mangfoldige meget lærerige og interessante Casus, saavelsom til selv at handle; kan jeg dog ikke stabolde mig det Ønske hellere at have forefunden nogle færre deraf i eet eller andet Civilhospital, hvorved de derover anstillede Bemærkninger kunde have vundet i Fuldstændighed. Det ligger i Lazareternes væsentlige Indretning, at Lægernes Jagttagelser om de forefaldende Sygdomme; som oftest ikkun kan blive fragmentariske; thi de Syge tilsendes dem enten fra andre Lazareter, eller de selv nødes af Mangel paa Plads til at skikke dem bort; eller maae forlade dem naar Lazaretet forlægges.

Her at meddele fuldstændige Sygehistorier ligger paa den ene Side ligesaameget uden for min Evne; og det af den anførte tilstrækkelige Aarsag; som det paa den anden Side ligger uden for den Plan jeg har lagt til Grund for denne Afhandling. Følgende Observationer, der tillige opfylde det ovenfor lovede, holder jeg derimod for at være interressante nok til ikke at udelukke dem tilligemed den større Hob, som mere befræster allerede bekiendte og antagne Sætningers Rigtighed, end tiener til at give nye Synspunkter eller Berigtigelser:

Vulnera sclopetaria synes bestemt — forudsadt at man ingen Prolapsus har at befrygte derved — altid at udfordre en Dilatation,

og

og det uden Hensyn til om man tillige derved skulde være istand til at kunde extrahere Kuglen eller ikke; de mange ubehagelige Følger naar Materien intet frit Udløb har, saavelsom Smerternes Intensitæt af Spændingen forebygges, eller hæves øyensynlig derved, hvis den var forsømt. I aponeurotiske Deele er det nyttig at giøre Incisionerne paa begge Extremiteter af Saarene lidet krumme, saa at nogle Fibre derved overskiæres paa tværs, siden disse ellers lukke sig for snart igien; hvilket fornemmelig gielder for Saarene paa antibrachium, paa den ydre Side af Laaret, hvor Fasica lata er stærkest, i vola manus, planta pedis o. s. v.

Ved comminute Fracturer paa Overarmen af Kugler, har jeg flere Gange seet en dolor punctorius, og det langt henne i Sygdommen, opstaae in regione hypochondriaca dextra, sieldnere in sinistra, der altid var et signum mortis.

Ikke sielden seer man en Tetanus komme imellem den ottende til den een og tyvende Dag efter amputatio cruris, hvor Ligaturen alt længe er affalden og intet er at opdage som kunde give Anledning til en Spænding. Opium, Moschus, endog i de største Doses og tidlig nok anvendte, Balnea, inunctiones mercuriales og andre foreslagne Midler, hielpe aldrig i dette Tilfælde; ligesaalidt Alcali, et

Middel som Dr. Stütz i Schwäbisch-Gemünd havde anpriist i Aviserne som et nyt Middel mod Tetanus, dog uden det nøyere at have bestemt hvilket Alcali han havde anvendt, ikke heller i hvilken Art af T. i Henseende til Aarsagen. Stabsfeldtlægen Stegemeyer forsøgte alle 3 Arter af Alcali i store og smaae Doses, men uden Nytte. Dr. Stütz skal siden have givet en Afhandling ud herover, som jeg endnu ikke har seet. Anthelmintica, ligeledes eet blandt de nyere Forslag, viiste sig ogsaa uvirksomme. I en Tetanus af Forkiølelse hialp Opium purum i stigende Doses til 8, 10 Gr. to Gange om Dagen, i Foreening med Semicupia.

Iblandt nogle og tyve som havde vulnera sclopetaria i Knæet, undgik ikke en eeneste Døden, hvilket jeg ogsaa i de franske Lazaretter, paa Forespørgsel har faaet stadfæstet; hvad enten Saaret blev dilatert eller ikke, om de bleve behandlede med varme, kolde eller ingen fotus, om Kuglen sad i een af condyli eller var gaaet heel igiennem; ja de allersimpleste Saar, hvor Kuglen alleene havde berørt Capsel-Ligamentet uden at det var gaaet itu, eller patella saa at denne var heel endnu, medførte en Tabes inden 4 Uger. Amputationen reddede dem ingenlunde; Indviklingen af heele Extremiteten befugtede med Spirituosa viiste sig som de meest lindrende pal-

palliativa. Derimod heelede comminute fracturer af Kugler i humeri og cubiti Articulationes uden Vanskelighed, ofte uden synlig Deformitet, i hvorvel store Brudstykker vare blevne udtagne.

Amputatio femoris blev anseet som en frugtesløs Operation, hvor den ved et vulnus sclopetarium funde være indiceert, da Erfaringerne om at disse amputerte ere komne derfra med Livet ere saa høystsieldne. Over-Stabsfeldtlæge Scherer stadfæstede ved sin egen Erfaring og af Listerne som Lazaretlægerne indsende, denne mig alt forinden meddeelte Bemærknings Rigtighed i Amberg, hvor jeg atter traf ham, efter at han endnu for kort siden i Ulm selv havde amputert den snart derpaa afdøde Prinz af Hohenlohe over Knæet paa Prindsens udtrykkelige Forlangende, uagtet baade han og de øvrige nærværende Stabslæger fraraadte Operationen paa Grund af denne deres Jagttagelse. Mærkværdig er det at disse amputerte, som Stabslægerne paastode — aldrig — faae Tetanus.

Stundom see vulnera sclopetaria ud som om Kuglen kun havde berørt Huden og den er dog trængt dybt ind; f. E. Casus, hvor en Musketkugle var gaaet ind af den lille Taae paa en Husar, havde fulgt tendines flexorum og sad imellem ossa metatarsi, hvorved Taaen ikkun havde det Udseende som

om Huuden var lidet excorieret paa den ydre og nedre Side af Spidsen uden at nogen Fractura phalangum befandtes.

Forunderligt er det, og beviiser hvor usikker prognosis kan ansees for at være ved vulnera sclopetaria, naar man seer Exempler paa Subjecter der kan leve og komme sig omendskiønt Kuglen er gaaet tvert igiennem Hovedet, Brystet eller Underlivet, hvor Sondering og fornemmelig Symptomata f. E. Udløb af Urin, Excrementer o. d. sætte det uden for al Tvivl at flere Intestina paa een Gang ere læderede. I Lazaretet No. 10, var, imens det laae i Nördlingen, en Karl der var skudt ind ved Øret paa den eene Side og Kuglen var gaaet tværtigiennem og ud igien af regio temporalis paa den modsatte Side. Jeg har ved Sonden tydelig overbeviist mig om at Kuglen ikke var gaaet uden omkring theca cranii, eftersom den uden Modstand kunde bringes flere Tommer ind i en lige Direction fra begge Sider. Karlen levede ikke allene, men blev endog uden at der indtraf noget Symptom af synderlig Betydenhed inden 3 Ugers Forløb fuldkommen retableret og sendt tilbage til Armeen, siden han selv forlangte det.

Vulnera capitis cæsa, hvor Hiernen træder ud af Aabningen, eller hvis der siden fremvoxe fungøse Excrescentzer spaae et uhældigere

digere Udfald end langt større med Substantia deperdita, hvor disse Tilfælde ikke findes.

Ved Diarrhoea colliqvativa viiser tilligemed indvortes givne styrkende Midler en Sinapismus strax i Begyndelsen lagt over heele Maven, sig meget nyttig. Det sidste Middel bør anbefales ved tumores frigidos genu, hvor det bør ligge en 12 til 16 Timer og repeteres efter Mellemrum af 6 til 14 Dage, fleere Gange.

Spongia officinalis, som i det Adriatiske og Middelhavet findes af betydelig Størrelse, kan ansees for det bedste Vehiculum til at applicere Fotus ved, da den længe holder sig fugtig, varm og ikke ved sin Vægt naar en betydelig Overflade f. Ex. Underlivet skal bades dermed, tynger.

Phthisis venerea. En Karl som ofte havde havt lues, fik en herpes paa perinæum der martrede ham ved en utaalelig pruritus, siden en Hoste med sputum purulentum. Han kom sig efter Brugen af Cortex, diæt lactea og inunctiones mercuriales i smaae Qvantiteter.

Man vil have iagttaget at Vesicatoria i det sydlige Tydskland virke langt mere paa Nyrene end de, endog liggende i længere Tiid giøre i det nordlige Italien. Prisen paa dette Medicament kan betydelig nedsættes, naar tilligemed Lytta Vesicatoria som nu eene bennyttes,

tes, en anden Species af samme Slægt, nemlig cinerea, først kommer i Handelen, af hvilken der i Følge en Efterretning fra Dr. Melsheimer skal findes en utroelig Mængde i Nordamerica, og den i Virksomhed endog skal overgaae den bekiendte.

Complicerede Fracturer har jeg seet holde i en Opløsning af et caustisk Alcali i varmt Vand, eller fomenteres dermed; hvoraf nogle (hvoriblandt Stabs-Feldtlæge Keller) paastode at have seet meget gode Virkninger, hvilke de fleeste andre derimod ikke vilde stadfæste. Endelig maae jeg endnu anføre, at Regimentslægen Braun har opfunden en i det mindste i staaende Hospitaler anvendelig nye Methode at forbinde Fracturister paa, saa at de uden at Brudstykkerne eller Apparaten kommer ud af Lave derved, frit kan afvexle med Situationen af det øvrige Legeme efter deres eget Godtbefindende. Jeg kan undgaae at detaillere den nøyere her, eftersom jeg har erholdet en trykt Beskrivelse derom med de nødvendige Kaabbere ved, hvilken en her fra Paris hiemreisende Landsmand har lovet mig at tage med til Kiøbenhavn.

Af Lyst til endnu førend Vaabenstilstand og derpaa følgende Fred slukkede Krigsfakkelen — Politikerne spaaede paa denne Tid med en usædvanlig Eenighed, at begge vare meget nær for Haanden — at faae Lazareterne ved

den

den franske Armee at see, besluttede jeg at forlade de Keiserlige og uden Tidsspilde at begive mig hen til disse. Det berømte Hospital hvilket Prof. Røschlaub, een blandt Tydsklands skarpfindigste Læger er ansat ved i Bamberg, bestemte mig til at opspröie et mig fornødent Credit-Brev paa dette Sted, hvorfra jeg snart naaede Franckfurt am Mayn, den nærmeste Stad hvor min Passeport kunde blive viseret, siden dette var nødvendig til bemældte Hensigt.

Jeg besaae et lidet Lazaret i Costhelm, og efterhaanden Hovedlazareterne som vare etablerede i Mainz, Worms, Landau, Strasburg, Lindau, Zürich og St. Gallen, foruden nogle mindre, hvilke i Grunden ikke vare stort andet end enkelte Sygestuer.

Vaabenstilstanden var imidlertid bleven sluttet, hver Mand stolede paa snart at høre Freden forkynde. Ihvorvel jeg altsaa ikke kunde vente at see stort meere for mit Fag ved selve Armeen, foretog jeg dog fra Strasburg en Excursion til Stuttgardt i det Haab der at forefinde Percy, Chef for alt hvad som vedkom Medicinalanstalterne ved Armeen, tillige at faae et Lazaret at see, som skulde være i Nærheden af denne Stad, og ved Autopsie at underrette mig om Indretningen af la Chirurgie volante, som alle

Avis-

Aviser talte saa fordeelagtig om, ihvorvel Læ-gerne satiriserede derover. Men min Forventning blev skuffet i alle de anførte Henseender; den første var for kort siden reist derfra igien; det andet evacueret og dets Personale afgaaet til Augsburg; og le Commandant de place, en artig Mand, som end og beviiste mig fleere Høfligheder paa Grund af indtrufne Leiligheder til et speciellere Bekiendtskab, torde i Følge en paa nye indskiærpet Forordning ikke uden General Moreaus egen Tilladelse tilstæde nogen at følge Armeen. Vel tilbød han sig at anbefale min Ansøgning hvis jeg vedblev min Beslutning, men da han selv frygtede for at Svaret derpaa kunde udeblive i saare lang Tid, og mit, skiøndt med den muligste Oeconomie indrettede Ophold ved begge Armeernes hidtil anførte Lazareter allerede var kommen mig paa langt meere end jeg i Forhold til Tiden kunde undvære, paa meere end det mig allernaadigst forundte aarlige Bidrag til min Reise (af 150 Rdlr.) vil udgiøre over i 40 Maaneder, foretrak jeg, over Schaffhausen at afgaae til de øvrige Lazareter i Schweitz, for et, rigtig nok fra Selskabelighedens og Menneskekundskabens Side høyst interessant, men for den videre Hensigt af min Reise ørkesløst og oven i Kiøbet ubestemt varende længere Ophold i Stuttgardt.

Da

Da jeg altsaa ikke selv har kundet overbevise mig om, hvad enten den omtalte Chirurgie volante svarer til sin Hensigt — som skulde bestaae i endnu under Batailler at kunde forbinde og skaffe de Syge fra Kampepladsen —, eller ikke, saa kan jeg kun meddeele nogle Grunde, hvorfor de fleeste blandt de Chirurgiens majors som jeg paa de bemældte Steder har lært at kiende, vare af den sidste Meening, omendskiøndt det er en fransk Opfindelse. Disse forekomme mig at være vigtige nok til nærmere at overveies, forend man antager den første for afgiort. Hæmorrhagier ere som almindelig bekiendt høyst sieldne ved skudte Saar; det nytter desuden ikke stort at forbinde disse førend de ere dilaterte og Kuglen hvis mueligt er udtrukken. Hæmorrhagier indtræffe endog ikke engang ved hugne let af den Betydenhed at de skulde kræve øyenblikkelig Hielp, og man kunde til den Ende uddeele nogle fleere Feldt-Tourniqvets til en Deel af Underofficererne eller andre. Det største Antal af Blesserede er i Stand til selv at naae et meere sikkert Sted, hvor de hellere kan blive forbundne. Dem man fornemmelig skulde søge at udfinde blandt de Døde maatte være de med complicerte Beenbrud,, men disses Forbinding medtager for lang Tiid, kræver en Deel Bandager og en heel Hob Vogne hvorpaa de kunde føres

res bort; om ogsaa det første var giørligt, hvilket af Mangel paa Ro dertil neppe kan tænkes at kunde skee saa at det var til synderlig Nytte, saa vil de sidste dog neppe i Almindelighed kunde komme overalt igiennem, eller undgaae at være til Hinder for Maneuvren. Da ved hugne Saar især, saavelsom ved andre, den allerførste Behandling næsten er den vigtigste og forudsætter de fleeste Kundskaber, saa skulde det være de bedste og meest øvede Chirurger der maatte vælges til denne Post, og da synes det dog ikke at indlyse at Armeen skulde have meere Fordeel af at opofre sine bedste Læger, eller hvad som værre er, udsætte dem for at blive unyttige Krøblinger, i det uvisse Haab om at hielpe enkelte Saarede til at kunde blive forbundne en kort Tiid før. Forener man det her sagde med nogle Bemærkninger jeg ovenfor har opstillet i Anledning af Ambulanterne og Regimentslægernes Opholdsteder under Træfningerne, saa vil det være let at udfinde en passende Middelvei, hvilken jeg holder for at burde følges. For paa den anden Side er det høyst urigtig at sende Blesserede uforbundne fra Kamppladsen til Lazareterne hvor de først maae giøre en Reise af nogle Dage for at komme hen til; og dog er dette endda ikke nær saa uforsvarlig som den Tilstand de Syge ved en uordentlig Retirade kan komme i, hvorpaa jeg i Anledning

af

af Regensborger-Lazaretet har anført et Exempel. Det Forslag som General Moreau desaarsag virkelig har giort „om for Fremtiden ikke Feldt-Hospitalerne, gienſidig garanterede, skulde blive staaende i slige Tilfælde" taler for sig selv, og baade paa de Syges og Lægernes Vegne var det ønskelig, hvis dette i Fremtiden overalt kunde blive en almindelig Vedtægt.

Om de nævnte Lazareter, hvoriblandt det i Mainz var oprettet i Commandant-Bygningen som var bleven erklæret for Nationens Eiendom; det i Worms i Bernhardinerinde-Klosteret, en Bygning af en meget stor Omfang, med indesluttede Pladse og Hauger, som ligger uden for Staden, ind til hvilken dets forrige Beboere derfor vare flyttede; det i Landau i det herværende meget store Garnisons-Hospital; det i Strasburg i Hospital sedentaire, et af Ludwig d. 14. anlagt stort Militairhospital, i hvis 24 Sale der magelig kan rummes over 3000 Syge: det nærværende Antal beløb sig ikke over faae Hundrede, meest alt for længe siden blesserede; og endelig de i Lindau, Zürich og St. Gallen tilhobe i store, under Revolutionen af de tildeels fordrevne Munke forladte og ledigstaaende Klostere — vil jeg under eet anføre det, hvad jeg i deres heele Indretning har funden at afviige fra den allerede omtalte ved de Keiserlige.

Om

Da de allesammen i lang Tiid vare blevne staaende paa det samme Sted, og der ingen rimelig Formodning havde været til nogen Forandring heri, saa behøvedes, helst i det Oeconomiske et langt mindre Antal af Personer til deres Bestyrelse. Nogle Commissairs vare derfor tilstrækkelige til at besørge det almindelige, og i Lazarettet kunde flere Poster magelig bestrides af een og den samme, da denne oven i Kiøbet sielden havde noget at bevare eller at svare for. Inventariet og Bagagen vare saaledes i Forhold til hiine særdeeles compendiøse; paa fremmed Grund maatte Indbyggerne ikke ualmindelig levere Sengeklæder, Linned, Føde, endog chirurgiske Instrumenter, ja Bændler og Knappenaale, kort sagt alt det, som forvoldte den meget langt Train ved Flytningen af et keiserlig Lazaret, fordi disse overalt selv førte alt hvad som var transportabelt med sig. Tildeels kan det samme gielde for Apothekerne.

Til Transporten af Syge reqvirerede Commissionairerne ogsaa Bøndervogne; saaledes som disse vare ved Rhiinen og ligeledes i Schweitz, dannede de et Slags store Karrer med 2 høye Hiul under Midten, hvor der som oftest ikkun blev spændt een Hest for. Naar disse kiøres sagte, saa støde de maaskee mindre end andre med 4 Hiul under, fordi de ingen Sidebevægelser have. I denne Anled-

ning holder jeg for, at hvis man forbedrede disse, ved at hænge Overvognen i Remmer paa Fiædre, og lade det bageste Bræt giøre til at slaae ned, saa kunde man paa en i Vognen passende Kurv, bred nok for 2 Personer, lægge de meest complicerte Fracturister op, og tage dem ned igien uden at forvolde disse Syge, som ere saa meget vanskelige at flytte, nogen synderlig Smerte i Forhold til den de ellers ere udsatte for ved at lægges ind og tages ud af selve Vognene.

I Lazareterne som stode paa Republikens nuværende egen Grund, hærskede forstrinlig Mangel paa alle Nødvendigheder, helst paa Linned og gode Sengeklæder. I de sidste Aaringer var overalt intet nyt tilkommen, og paa somme Steder havde Personalet over i 8 Maaneder ikke engang faaet deres Gage udbetalt, ja les pharmaciens i endnu længere Tiid forgiæves anholdte om Tilvæxt af Medicamenter som daglig savnedes. Føden var ikke nærende nok for Reconvalescenterne. Alt dette har været bedre i Begyndelsen af denne Krig, dog Lægerne i Lazareterne havde, i Tilliid til det nuværende Gouvernements bedre Omsorg det gode Haab, snart at see alting opnaae sin forrige Fuldkommenhed igien.

Navnet Officier de santé var fælleds for alle Læger. Ved de fleeste Lazareter vare

to Chefs, en Chirurg og en Medicus, dog forenede den første paa flere Steder begge Embederne. Blandt de chirurgiske Chefs udmærkede Desault's Disciple sig frem for de øvrige, helst ved en egen Addresse i deres Operationer, f. Ex. Courville i Worms; Riqvier i Zürich; Dubor i Landau. Forbindningen var upaaklagelig, Maaden paa hvilken Bandagerne bleve anlagde paa meget ziirlig; men alt hvad det angik den medicinske Behandling, hvilken Lægen, hvor han fandtes ogsaa besørgede ved Externisterne, fandt jeg under al Critik; heele Besøget bestod i, ved nyekomne at føle Pulsen, besee Tungen, og uden videre Examination forordne en som oftest da rigtig nok aldeeles uskyldig, men ligesaa ofte just derfor upassende og intet hielpende Tisane, foruden $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$, sielden en heel Portion Mad; og ved de andre Patienter ikkun i Forbigaaende uden at tale et eeneste Ord med dem at opraabe den engang i Protocollen anmærkede Madportion — hvorpaa disse næsten alle i det de hældende dem ud over Sengen saae efter Lægen, skreege „je vous prie citoyen, l'entière“, og det lod næsten til som om den heele Portion meere af oeconomiske Grunde maatte nægtes dem lige indtil de sidste Dage førend de bleve udskrevne, end fordi Lægerne efter Overbeviisning skulde ansee det for skadeligt at tilstaae den. Det var fornemmelig og-

faa

saa denne Punkt som de 'blesserede keiserlige Krigsfangne meest besværede sig over, hvorimod omvendt ved den keiserlige Armee de franske Krigsfangne aldrig klagede over Føden men kun over en uvenskabelig Behandling, hvortil maaskee Grunden rettere bør søges deri, at slige franske Krigsfangne ikke kunde meddeele dem fordi ingen kunde forstaae dem, de derfor ennyerte sig og vare i den skrækkeligste Tilstand som denne i Almindelighed muntre og snaksomme Nation kan komme i.

Ved Lægens Besøg fulgte en Pharmacien med for at protocollere Tisánerne, og en Officier de santé anmærkede foruden disse endnu de forskiellige Madportioners Antal. Dette kaldtes faire la visite, et Udtryk hvilket man i Almindelighed maaskee ikke holder for at være saa egentlig og præcis, som jeg overbeviste mig om at det her blev taget. Lægerne maatte selv føle det feilfulde i denne Fremgangsmaade, for uanmodede fortalte de mig nogle Aarsager hvorfor det skeede saa og ikke anderledes, blandt hvilke den, at jeg vilde finde det samme i heele Frankrige noget nær endda kunde gielde for den bedste.

Sammenligner man denne Classe af Personalet, Forstanderne nemlig, med de keiserlige Stabslæger, saa faaer disse sidste i det heele, og fornemmelig i alt hvad der angaaer Litteratur, unægtelig et afgiort Fortrin. Vel har

jeg

Jeg paa sit Sted anmærket at de ikke just alle vare au courant, hvilket for deres mange Forsetninger, som de med Iver tage vare, og følgelig opofrede deres meeste Tid, ikke alleene er undskyldelig men endog knap kan forlanges. De franske Chefs vare derimod, man kan sige det uden at være uretfærdig mod deres afgiorte Fortienester som Operateurs, en Snees Aar tilbage i den medicinske Oplysning; de bleve staaende og gik følgelig tilbage, ja de kom næsten alle overeens i endog at tale haant om alt hvad andre Nationers Læger have forbedret og af prøvet Overbeviisning alt for længe siden følge.

Jeg holder den Bemærkning ingenlunde for uvedkommende, at disse Chefs paa en Maade havde naaet det Trin de i deres Fag kunde vente at naae; Stabslægerne derimod for det meeste endnu havde Udsigter til fleere høiere Poster, som de ved at udmærke dem fordeelagtig snarest kunde vente at komme i Betragtning til. Denne Ærekiærhed og Haab om Agtelse og Belønning, det store Hiul som nok unægtelig er det vigtigste til at drive Videnskabsmanden fremad og hindre ham fra at blive tilbage, er den meest indlysende Grund jeg har kundet finde for at forklare mig deres Ulighed.

Forholdet af det øvrige Personale til de keiserlige Over- og Under-Læger, er omvendt og lige det Modsatte. Disse arbeide intet for dem selv; vel finder man Spor til en vis Esprit de corps,

-corps, men den har, og kan i Følge det jeg allerede ovenfor har udviklet ikke have det høyere Sving, som skulde lede til dens ædlere Maal: derimod søger man temmelig udbredt Kundskab, endog om Fremgangen i Videnskaben uden for Fædrenelandet, ingenlunde forgiæves iblandt de øvrige officiers de Santé der hos de Franske omtrent svare til de omtalte keiserlige Over- og Underlæger; den vilde endnu være mere almindelig, hvis ikke, som man gandske offentlig paastod, flere Conscriberte af riige Familier under den forrige Regiering, for som Employes at undgaae Tienesten som Soldat, havde vidst Midler til ikke alleene at blive ansat ved Lazaretterne, men endog at trænge de ældre og allerede meget duelige af Veien, saa at en Deel af disse sidste virkelig ere blevne forasskedigede eller uden Nytte opofrede ved at placeres paa farlige Steder — som la chirurgie volante — for at giere Plads. At dette har forvoldt en Standsning, hvis Følger endnu spores, er en Sag for sig, hvilket nøye bør lægges Mærke til, naar man vil sætte sig i Stand til at fælde en rigtig Dom.

Den disse Officiers tilstaaede udvortes Rang, som berettiger dem til at conversere med deres Chefs og aabner dem Adgang til de bedre Cirkler, nøder dem til at bestræbe sig for ogsaa ved videnskabelig Værd at fortiene denne Agtelse. Den herved opvakte Selvfølelses og forædlede

Dannelses Følger behøver jeg ikke at udvikle nøyere, enhver vil indsee at det er bedre og i alle Henseender gavnligere naar denne Classe kan omgaaes velopdragne Folk end naar de ere nødte til at søge Steder hvor disse ikke lade sig see.

(Fortsættes.)

Heroisme hos Qvindekjonnet

i forskjellige Tidsaldere og af forskjellige Aarsager.

Tre Exempler.

---

a) Olympias.

Alexander den Stores Moder Olympias, som efter at Philippus med Ret havde forskudt hende, saae sin Plads igjen besat ved Kleopatra, tog ej alene den frygteligste Hevn over begge derfor; men gik endog saaledes til Værks dermed, som om hun vilde sørge for, at intet Menneske skulde i mindste Maade tvivle paa, hun jo ogsaa virkelig var Stifterinden af alle

alle de Afskyeligheder, som derved bleve udøvede; — ganske imod Forbryderes bekjendte Regel: at forholde sig under Udførelsen af deres galne Planer saaledes, som om de slet ingen Deel havde deri. —

For Pausanias, som hun lod forrette Stiemandsmordet paa hendes forrige Gemal, holdt hun ikke alene Heste tilrede at han efter fuldendt Mordergjerning kunde flygte, men satte ham endog siden efter en Guldkrone paa Hovedet, da hun ved hendes Tilbagekomst til Macedonien fandt ham korsfæstet. Hans Liig lod hun høitidelig brænde ved Siden af Philips Asteurne, opreiste ham sammesteds et Gravminde, og forordnede til hans Erindring en aarlig Høitidsdag. Derefter lod hun det Barn, som Philip havde avlet med Kleopatra, ombringe, og foranstaltede dette saaledes, at det skete paa Moderens eget Skjød. Da Kleopatra havde udstaaet disse gyselige Syn, tvang hun hende til at hænge sig selv i sin Nærværelse og gottede sig ved Synet af den Hængte. Tilsidst helligede hun til Apollo den Dolk, med hvilken Pausanias havde myrdet Philip og gav den det Navn, hun selv i hendes Ungdom havde ført. —

Denne Afskyelige undgik dog heller ikke hendes fortjente Straf. Antipates, som i Alexanders Fraværelse regjerte i Macedonien, og fik Leilighed nok til at lære at kjende hendes

ondskabsfulde Tænkemaade, havde endnu i sin Dødstime paa en fiin Maade advaret Macedonierne imod hende, i det han gav dem den Lære: aldrig at tillade, at en Kone herskede over dem. Ikke desiomindre vidste hun at bringe det dertil, at Macedonierne efter Alexanders Død erklærede sig for hende og toge Livet af Aridæus, som herskede over dem, ligesom og af hans Gemalinde. Stolt over hendes nye Lykke begyndte hun ogsaa nye Grusomheder og blev derved moden til Straf for de Gamle. Da hun havde ladet henrette hundrede ædle Macedonier, hvilke hun ret havde udsøgt, maatte hun tage Flugten. Hun kastede sig ind i en Fæstning, blev der beleiret, og tvunget ved Hunger til at overgive sig. Man troede ikke at være saadant et Menneske det skyldig at holde det givne Løfte, hvorefter hun skulde være sikker paa Livet, og fordømte hende til Døden.

Det er ofte bleven sagt, at de argeste Barbarer vare i Grunden feige Kujoner, og at de tilsidst, naar de kom i Knibe, tiggede paa lige saa foragtelig en Maade om Barmhjertighed, som de tilforn havde været grusomme. Men Olympias gjorde ligesaavel en Undtagelse fra denne Forbrydereregel, som fra den første. —

Da hun saae sine med Dolke bevæbnede Mordere træde ind, gik hun dem med uforskrækket Mod og Majestæt i Møde, smykket med Kongeprydelser og ledsaget af tvende Kammerfruer.

fruer. Morderne bleve derover saa bestyrtsede, at de Fode der ligesom ved Troldomskraft fastholdne paa Pletten, og vare ikke istand til at trække Dolkene, førend Cassander tvang dem dertil. Da faldt Stikkene paa hende fra alle Sider, men hun gjorde ikke et Skridt for at vige, gav heller ikke engang en qvindelig Klage fra sig, men udholdt Mordet, som den standhaftigste Mand, og det var, som om man endnu engang saae den store Alexander i den døende Moder. Ja, da hun allerede var ved at synke, skjulede hun endnu omhyggelig sine Fødder med Klæderne, paa det hun kunde synke hen med den bluefærdigste Anstand.

Hvo kan her holde det Spørgsmaal tilbage: Var Olympias enten meest afskyeværd i Livet, eller meest beundringsværd i Døden?

b) Marie Grotius.

Man kjender en Kone, som uden selv at være lærd, dog haver været den lærde Verden nyttigere, end alle nok saa lærde Koner tilsammentagne. Det er Grotius's Hustrue, en Mands, der haver været En af de største Mænd Verden frembragte.

Grotius, der hørte til de fuldkomnere Mennesker og besad alle Sjælekræfter i lige høj Styrke — Grotius, der saare tidlig uddannede

nede sig, og lovte Videnskaberne overmaade meget — Grotius skulde ikke kanske blot være miskjendt af sit eget Fædreneland, men fuldkommen undertrykt, forskudt, tilintetgjort. Formedelst mislykkede Statsforretninger, der kostede Barnevold Livet, blev han, endnu ikke i Mandsalderen, indsperret til evigt Fangenskab paa Slottet Løvenstein i Provindsen Holland. Men Marie fød von Regelsberg, som ledsagede ham derhen, reddede ham ved exempelløs Qvindelist og reddede derved tillige de herlige Værker, der endnu laae ufødte i hans Aand, og som paa Løvenstein aldrig skulde være komne for Dagens Lys. Derfor fortjente hun ikke allene en Æresstøtte i Videnskabernes Tempel, men og at prises salig af alle Venner.

At hun ikke tænkte herpaa, men ikkun handlede af Egtekjærlighed ville vi gjerne troe; men desto bedre! Saa haver hun sat sig selv en Æresstøtte i den ægteskabelige Troeskabs Tempel og maa saaledes prises salig af alle Qvinder. Da hun fulgte sin Mand til Løvenstein fordømte hun sig frivillig til Fængsel paa sin Levetid tilligemed ham; men da hun igjen bragte ham bort fra Løvenstein, maatte hun befrygte at sidde fangen i hans Sted, og uden ham, saa længe hun levede. Den Maneer og Maade, hvorpaa hun fremvirkede hans Befrielse, bragte det uforbigængelig med sig saaledes. Saa stor end og hendes Listighed var derved, saa kan man

dog

dog sige, at hendes Retskaffenhed har endnu været større.

Grotius havde i sit Fængsel den Frihed at læse Bøger; han fik dem fra Naboestædet Gorcum, saa at en stor Kasse gik til sammes Transport snart her, snart hisset over. Vagten havde den Befaling at undersøge enhvergang denne Kiste, om der ellers intet skulde befinde sig deri, undtagen Bøger eller i alt Fald Linned, men efter nogen Tid lod man Kassen uaabnet gaae igjennem. Neppe bemærkede den snue Marie dette, saa tilhviskede de brave Qvinders Genius hende det lykkeligste Indfald en Qvinde nogentid haver havt. Grotius maatte gjøre Prøven, om Kisten var lang nok til ham; det var den. Saasnart hun havde boret nogle Huller i den øverste Ende paa Kisten, maatte Grotius forsøge, om han kunde holde ud deri, saa længe Overfarten til Gorcum varede; det kunde han. Marie sad imidlertid paa Kisten med Timeglasset i Haanden, og, da hun mærkede, at han undertiden rørte sig, bad hun ham paa det indstændigste, at han ikke maatte bære sig saaledes ad paa Fartøjet, paa det han ikke skulde vorde robet af den, der muligt kunde sætte sig paa Kisten. Nu kom den Tid, da den vagthavende Officier pleiede at reise. Nu gik Marie til hans Frue, beklagede sig for hende, at hun ikke længere kunde holde ud at see paa, hvordan hendes Mand fordybede sig i de

ugu=

ugudelige amerikanske Bøger, og aabnede for hende, at hun havde fattet den Beslutning, paa eengang at tage dem alle fra ham og sende dem til Gorcum. Tilladelsen dertil blev med Fornøielse givet den ene Kone af den anden, og Grotius lagde sig i Kisten. Hvordan han da maatte være tilmode, da hans troe Qvinde lagde Laaget paa ham?

„Hvad dog den Kiste er tung, sagde Soldaterne, der maatte trække afsted dermed — „Paa m. S. som om en Armenianer med Hud og Haar var lagt deri.“ „Nej, svarede Marie, uden derved i mindste Maade at lade sig forvirre, „der ere kun armenianske Bøger deri.“

Grotius kom i god Behold til Gorcum og blev afsat der hos en fortroelig Ven, hvorfra han, forklædt som Tømmermand, med Vinkelmaalet i Haanden, reiste paa Posten til Antwerpen, og flygtede siden til Frankerig, hvor Ludvig den Trettende meget naadig imodtog ham. Aarsagen hertil var fornemmelig, at han, uagtet hans halvandet Aar varende Fængsel og de imidlertid udstandne Lidelser, talte med saa megen Agtelse og Varme om sit Fædreneland, hvilket gjorde det dybeste Indtryk paa Kongen.

Marie beregnede, da hun lykkelig havde faaet sin Mand sendt over til Gorcum, hvad Tid han behøvede, for at naae de franske Grændser, og foregav imidlertid, at han var saa syg,

saa

saa at den mindste Larm, om det saa kun var ved Vagtens Indtrædelse, vilde forvolde ham den største Qval. Men saasnart hun troede ham i Sikkerhed, hentede hun selv Vagten ind, og udraabte med en triumferende Qvindes heele Stolthed: Seer I, Fuglen er sluppen eder af Buret. Neppe var Angivelsen heraf gjort for Vedkommende, før det blev bestemt at anlægge Procees imod hende som imod den største Forbryderske.

Saasnart Grotius i sin Frihed kom ret til at tænke sig om, begyndte han at føle, at hans Egtefælle overgik ham i Hiertets Skjønhed. Han skammede sig for den ganske Verden og for sig selv over at have paa saadan en Maade forladt saadan en Qvinde, og vilde frivillig begive sig tilbage i sit Fængsel, for blot igjen at være i hendes Selskab. Han haver selv skrevet dette til En af sine Venner; og hvilken Kone fortjente vel og saadan Ømhed mere end den, der havde drevet sin Troeskab saa vidt.

Nogle af Maries Dommere, dømte kort og godt, at hun skulde have sin Villie og sidde sin Levetid som Fange i hendes Mands Sted. Men de Øvrige, og det de Fleste, betragtede hendes udførte Handling fra den rigtigere Side. „Vi ere Mænd, sagde De, og have at gjøre med en Kone, men med en Kone, der haver viist Hoved og Hjerte; med en Kone, der haver fremstilt et Exempel paa høj ægteskabelig Kjerlighed,

lighed, der desuden er saa sjelden og som hele Verden skal rose derfor; Lader os kun ej give os til Priis for den hende berømmende Verden." Følgen heraf var, at Marie von Løvenstein nu kunde gaae, hvorhen hun vilde.

Det var en Kone. Alle Amazoninder, som den gamle og nye Historie haver at opvise, ere intet mod hende. Hvad maatte Grotius føle, da han igjen trykte et saa herligt Hjerte til sit. Det første Kys, de gav hinanden igjen, nu de begge vare i Frihed og det sidste de gav hinanden paa Løvenstein, da Kisten blev lukt — hvilke højstforskjellige Kys! men dog høre beggeslags til de allerhelligste et Menneskepar nogentid gav hinanden. Alligevel staaer Marie højere her i Hellighed end Hugo.

c) Charlotte Corday.

Uhyret Marats Bane. Hendes Heltedaad er ikke af saa forældet Hukommelse, at den skulde behøve Igjentagelse. Underskrevne meddeler ikkun følgende Omstændighed, uddraget af Cousin - Jaqves Dictionnaire neologiqve til hendes Befrielse for den Beskyldning, at hun enten skal have været et fanatisk og afsindigt Fruentimmer, eller en nedrig ond Qvinde, som var kjøbt til dette Mord. Hun var ingen af Delene. Hun var en ung fyrig og lykkelig Elsker-

skerinde, som ikke kunde overleve sin Elskers Død eller undlade at straffe den Nederdrægtige, der var Aarsag til hans og saa mange Uskyldiges Ulykker.

Belsûnce, Second-Major ved Dragon-Regimentet Bourbon, der laae ved Caen, var inderlig elsket af Frøken d'Armans, som er mere bekjendt under Navnet Charlotte Corday. I et Vertshuus var der uden hans Vidende opkommen en Strid imellem nogle Dragoner og to Soldater af Infanterie-Regimentet Artois, udi hvilken Pøbelen tog Deel, og denne Strid forvoldte, at denne unge Officier, der forenede alle Legems og Aands Fortrin, faldt den 11 August 1789 som et Offer for en Complot-Mordere. Under Allarmen blev han ved en Escorte af Nationalgarden bragt paa Kastellet til Caen, for at være sikker paa Livet. Pludselig fik Dragonerne Ordre at marschere bort fra dette Sted, paa det Gemytterne igjen, naar de vare borte, kunde blive roelige. Men en udsværvende Pøbelsværm anført af hyrede Forbrydere, som ophidsede Folket ved den Maratske Journal, hvori Belsûnce blev skjeldt ud som Aristocrat og Conspirant, begav sig til Citadellet. Den unge Mand blev med Magt revet ud deraf, og slæbt paa Torvet, hvor man skjød ham i Nærværelse af Øvrigheden, der ikke gjorde det Mindste til hans Redning. Soldaternes

ternes Strid var kommen over et Baand, som begge Infanteristerne af Artois bare i Knaphullet, og som Dragonerne reve af dem. Paa dette Baand vare Hertugen af Orleans og Neckers Billeder, en Omstændighed, som i Forbindelse med Orleanisten Marats Journal udbreder et stort Lys over dette Mord. Den hjerte saarede blødende Kjerlighed — Charlotte svoer at hevne hendes Elsktes Død og holdt Ord. Hendes Mod og hendes Dolk vare lige frygtelige. Grev Hector, Commandant i Provindsen, havde ikke af Patriotisme, men af Frygt, givet Dragonerne Befaling at rømme Staden. Disse Dragoners Fraværelse, der skulde have forsvaret deres Major, lettede Mordet paa Belsúnce.

(Af Sintenis Syllogen.)

J. Paludan.

Sand

Sand Frihed.

En uforddærvet Forstand, kan ikke forestille det at være godt, som virkelig er ondt; og en uhindret frie Villie, kan ikke skye det Første, eller attraae det Sidste. Bevæggrunde, for saavidt, som de bestaae i rigtige Forestillinger, ere sande; og den sædelige Nødvendighed, som de medføre, er og virkelig Sandhed. Sande Bevæggrunde, og virkelig sædelig Nødvendighed, kunde ej allene bestaae med Frihed; men ere endog dens Støtter, dens Grundvolde. Just deri bestaaer sand Friheds Natur og Væsen, at den styres af Bevæggrunde, og bestemmes efter samme.

Jo fuldkomnere Forstanden er; jo rigtigere og tydeligere Forestillingerne ere, om Tingenes Værd, om Grunde for, eller imod Handlinger; jo mere uforddærvet Villien er, jo nøjere den følger Forstandens rigtige Forestillinger; desto større bliver den sædelige Nødvendighed. Montesquieu har Ret, naar han siger: at endog Guddommen selv har sine Love; thi sund Fornuft siger det samme.

Det højeste Væsen, hvis Forstand er uendelig, og ufejlbar, hvis Villie er reen og hellig, hvis Magt og Viisdom er grændseløs, kan aldrig fejle, i at bestemme Tings og Handlingers Værd; og altsaa kan det ikke vælge, ikke handle,

ikke

ikke dømme anderledes, end det har gjort, endnu gjør, og evig vil gjøre. Ikke kan det afvige fra sine rigtige Forestillinger, sit viise Valg, sin ufejlbare Dom. Idelig handler det overeensstemmende med Tingenes Natur, med sine egne uendelige Fuldkommenheder; og ej anderledes kan handle.

Dog sige vi: at Gud er det frieste Væsen; at Gud eene, er fuldkommen frie; og her, er altsaa den største sædelige Nødvendighed, forenet med den allerhøjeste Grad af Frihed. Her tænke vi os ikke andet ved Frihed, end Evne eller Færdighed i selv at bestemme sig; at vælge og handle efter virkelige Bevæggrunde; efter ufordærvet Forstands rigtige Forestilling: Philosophen kalder dette, sand Frihed; og mon vel noget andet, i strængeste Forstand, fortjener dette Navn?

Imidlertid er Talebrugen, i Hensyn til Mennesket, saa ustadig, ubestemt, fordærvet, at endog det Modsatte af Frihed, ikke sjelden beæres med Frihedens Navn. Hvor ofte siger man ikke om den, som endog tænker, taler og handler mod Sandhed og sund Fornuft, at han taler og handler frit, bruger sin Frihed? Hvor ofte siges ikke det uforstandige Barn, den uerfarne Yngling, at elske og søge Frihed, naar han løsriver sig fra den gode Faders kloge Styrelse, eller den duelige Lærers Raad og Advarsel? Naar man nævner Frihed til at fornærme, til

at

at krænke Pligter, til at udøve Laster; saa fristes man til at troe: at Ordet Frihed er en blot Lyd; at man derved, enten tænker sig intet, eller dog noget-ganske andet, end sand Frihed.

Al Frihed, naar Ordet bruges, som det bør, beroer paa Forstandens Klarhed, paa Villiens Færdighed, i at bestemme sig efter Forstandens rigtige Forestilling. Lettelig kan det da indsees paa hvor mangfoldige Maader, at Menneskets indvortes Frihed kan hindres: Alt, hvad der indskrænker dets Væsen, blinder, svækker dets Forstand, hindrer dets Kundskab, fordærver dets Villie; alle hæftige Sindslidelser, Mangel af Begreb og Bedømmelse, Fordomme, Vildfarelser, Indbildnings Misfostre, Sandsers Bedrag, umaadelig Attraae eller Afskye; ja, endog Legemets Mangler og Svagheder, for saavidt, som disse virke paa Sjælen, hindre eller indskrænke Menneskets indvortes Frihed.

Naar Mennesket ej allene har rigtige og tydelige Forestillinger om vilkaarlige Handlinger, og deres Modsatte; naar hans Villie ej allene følger disse Forestillinger, og uhindret af indvortes Aarsager, bestemmer sig, vælger imellem modsatte, eller flere lige muelige Handlinger; og der tillige er intet i hans udvortes Forfatning, som afholder eller hindrer ham fra i sin udvortes Gjøren og Laden, at følge sit Valg, at iværksætte sin Villies Bestemmelse; da har han baade indvortes og udvortes Frihed.

Det

Det indvortes Frihedstab, er da ingen umiddelbar eller nødvendig Følge af Mangel paa udvortes Frihed; men efterhaanden, middelbar og lejlighedsviis, kan den blive det. Den ulykkelige Slave kan, endog i det Tidblik, da Tyrannen med Dolken i Haanden, med uimodstaaelig Magt tvinger ham til en Handling, som han afskyer, ligefuldt gjøre sig tydeligt og rigtigt Begreb om samme; hans Villie følger dette Begreb, og hans Sjæl føler al den Afskye, som Handlingen fortjener.

Den Kloge, den Retsindige kan, uagtet alle de Fristelser, Overtalelser, Trusler, Tillokkelser, Hindringer, som hans udvortes Forfatning lægger ham i Vejen, derfor ligefuldt tydelig indsee det Gode: ligefuldt kan han bestemme sig derfor; han kan blive Dyden og Pligterne troe, endog da, naar det gjøres ham høist vanskeligt; ja maaskee umueligt udvortes, at udøve dem.

Men det er tillige unægteligt: at Berøvelsen af udvortes Frihed, efterhaanden og middelbar kan svække og formindske den indvortes Frihed: denne Berøvelse kan foranledige hæftig Attraae, eller Afskye; den kan vække Frygt, Sorg, Had, Hævnelyst, og andre flere Sindslidelser, som hindre Forstandens rigtige Forestillinger, dens tydelige Begreb; og efterhaanden kan den svække, formindske Villiens Færdighed i at følge samme.

Men

Menneskets udvortes Forfatning, for saavidt, som han er Medlem af et borgerligt Selskab, kaldes hans borgerlige Forfatning: det Forhold, som han i dette Tilfælde har til Stat og Medborgere, kaldes hans borgerlige Forhold. De Handlinger, som staae i Sammenhæng med dette Forhold, foranlediges deraf, eller have Indflydelse paa samme, kaldes borgerlige Handlinger; og Borgerens Frihed i slige Handlinger, kalder man borgerlig Frihed.

Montesquieu har vel Ret, naar han siger, at borgerlig Frihed kan betragtes i Hensyn til Statsforfatningen; og i Hensyn til Medborgere: at Statsforfatningen kan være frie, og Borgerne dog ikke være det; at Borgeren kan være frie, uagtet Statsforfatningen ikke er det. Men, naar han bygger al borgerlig Frihed, blot paa Fordelingen af den lovgivende, dommende og fuldbyrdende Magt; da synes denne Grundvold næsten ligesaa usikker, som den, der blot søges i en vis Regjeringsform, hvilket han dog selv forkaster. Naar han lader borgerlig Frihed, i Hensyn til Medborgere, blot bestaae i Sikkerhed, eller i den Tanke, man har om samme; da synes det, som at han vilde gjøre Frihed, Rolighed og Sikkerhed til et og det samme, da dog disse tre Ting fra hinanden ere meget forskjellige.

Enten man betragter borgerlig Frihed, i Hensyn til Statsforfatning, eller i Hensyn til Med-

Medborgere; da gives neppe nogen tilstrækkelig Grund, som byder os at afvige fra det rigtige Begreb om Frihed i Almindelighed. Den alene er indvortes og udvortes frie, som har rigtige og tydelige Begreber om sine Handlinger; som selv vælger, og forkaster, i Overeensstemmelse med disse Begreber; og, i hvis udvortes Forfatning, intet er til Hinder for dette Valg.

Kun den, har borgerlig Frihed, som har rigtigt og tydeligt Begreb om borgerligt Forhold, om borgerlige Handlinger; som derefter bestemmer al sin Gjøren og Laden; og i hvis borgerlige Forfatning er intet, der hindrer ham fra at handle efter rigtige Forestillinger om det, som Stat og Medborgere skylde ham, og med Ret kunde kræve af ham.

Heraf maae altsaa følge: at jo rigtigere hans Begreber ere om Statens, hans eget, hans Medborgeres Vel; om det Forhold, hvori han staaer med Hiin, og med Disse; om hans borgerlige Handlingers Beskaffenhed, deres Natur, deres Grund, deres Virkning og Følger i det borgerlige Selskab: jo færdigere og villigere han derefter bestemmer sig i al sin borgerlige Gjøren og Laden; og jo mindre der er i hans hele borgerlige Forfatning, som derfra paa nogen Maade hindrer ham; desto større er hans borgerlige Frihed.

Al borgerlig Tvang, medfører Nødvendighed; men enhver Nødvendighed i borgerligt

Liv,

Liv, er derfor ikke Tvang, eller Mangel af borgerlig Frihed. Det er sædelig og borgerlig Nødvendighed, at en god Fyrste elsker sit Folk; at en klog Folkestyrer følger Statsvidenskabs Regler; at en duelig, en redelig Embedsmand bestræber sig for at opfylde sin Pligt; at en retskaffen Borger elsker den Stat, hvoraf han er et Medlem, og søger at fremme Medborgeres Vel, almindeligt Vel.

Under den Forudsætning: at Statens Lemmer tænke og handle rigtig; at de ere gode, duelige og retskafne Borgere, er det dem borgerlig umueligt, og det staaer ikke i deres Magt, at handle anderledes. Disse Nødvendigheder, kan paa ingen Maade hæve eller hindre Friheden: de afholde ikke den gode Fyrste, eller den retskafne Statsborger fra at handle overeensstemmende med sund Fornufts rigtige Forestillinger; overeensstemmende med Tingenes Natur; med en usordærvet Willies frie og uhindrede Valg.

Kun da, er det Tvang eller Ufrihed, naar det Modsatte gjøres Borgeren til Nødvendighed; naar Mangel paa rigtige Begreb og ufordærvet Willie; naar Fordomme, Vildfarelser og Sindslidelser; naar udvortes Voldsomhed, uimodstaaelig Magt bringe ham til at foretage Handlinger, som Fornuften misbilliger, og hvis Nødvendighed ikke kan udledes af hans borgerlige Forhold, eller maaskee endog strider

mod samme. Kort: naar han maae gjøre eller lade, hvad han i sin Stilling ikke skulde have gjort eller efterladt, naar kun Fornuft, Ret, Borgerpligt havde bestemt ham.

Naar Borgeren i Handlinger, som ere borgerlig ligegyldige, paalægges Nødvendigheder og Indskrænkninger; naar ham, i virkelig borgerlige Handlinger paalægges fleere Indskrænkninger, andre Baand, andre Byrder, end det borgerlige Selskabs Øjemeed fordrer, andre eller fleere, end de, som til det Almindeliges Fremme uundgaaelig ere fornødne: da betages ham borgerlig Frihed; da tilføjes ham borgerlig Tvang; da bliver hans Ret, som Menneske, som Borger krænket, den lider Vold, enten nu samme *tilføjes* ham af Stat, eller af Regent, eller af Medborgere.

Mangfoldige ere de Maader, paa hvilke, dette kan skee. Enhver Berøvelse af endog den mindste borgerlige Fordeel; enhver Besværlighed eller Udgift, som Borgeren foraarsages, som han, uden Skade for det Almindelige, kunde forskaanes; ethvert ufornødent, eller overspændt Paalæg; enhver Indskrænkning eller Hinder i hans Ejendoms Erhvervelse eller Udvidelse, eller Benyttelse og Brug; enhver Hindring i uskyldige Fornøjelser, i Ægteskabsglæder, i huuslig Lyksalighed, er Vold paa hans borgerlige Frihed.

Ders

Derimod, naar den enfoldige, den uvankundige og vildfarende Borger, den ildesindede og lastefulde Borger, miskiender Dyd og Borgerpligt, miskjender Vel og Nødvendigheder; naar han ikke kan begribe eller oversee disse Nødvendigheder; naar han vægrer sig ved at gjøre eller lade, hvad Statens Tarv fordrer, naar han er avindsyg, egennyttig, ubillig, utidig paaholden, og foredrager sit eget Vel, for det Almindelige; naar han nægter at udrede, eller med Misnøje udreder nødvendige Paalæg; naar han yttrer Uvillie mod billige Love; naar han ugjerne retter sig derefter, og med Magt maae tvinges til at efterkomme sin Pligt; da kan man vel i en vis Henfigt sige, at han lider Tvang.

Men Aarsagen til denne Tvang, er hos ham selv: Grunden dertil ligger ikke i hans udvortes Forfatning; men i hans indvortes Ufuldkommenhed, i hans Forstands eller Villies Mangler. Ham fattes ikke udvortes borgerlig Frihed; men han mangler indvortes Sinds Duelighed til at nyde den: ikke er det Stat, eller Medborgere, som i dette Tilfælde kan tillægges nogen Brøde; men det er hans Feil og Laster, hans Egensindighed og Vrangvillighed, som gjør Vold paa hans Frihed.

Price, i sine Anmærkninger over borgerlig Frihed, siger os dette: at der fattes Frihed, hvor en Villie udenfor os, bestemmer Handlingen; at vi blive Slaver, naar en anden

den Magt, end vor egen Villie, virker paa os; at, hvor Love i en Stat, gives af eet Menneske, eller en Forsamling af Mennesker, og ikke med almindelig Overeensstemmelse, der er Regiering efter Love, det samme, som Tyrannie; at det allene er Frihed, hvor der skeer en Ledelse efter egen Villie; at det er Slaveriets Mærke, naar man maae hænge af en Andens Villie. Men det synes, at den gode Engellænder har betragtet denne vigtige Sag alt for løslig: at han har glemt Hovedsagen i sand Friheds Characteer; at han har forvexlet Frihed og Uafhængighed med hinanden.

Den, som er forbunden, at rette sig efter en Andens Villie, siges at være afhængig af den, hvis Villie han er forbunden at rette sig efter. Intet Væsen er meere afhængigt af et andet Væsens Villie, end Skabningen af Skaberens. Paa den beroer Skabningens Tilværelse: deraf hænge alle dens Handlinger; og dog nægter vel ingen, at Mennesket, i dette Tilfælde, har en frie Villie; at det staaer i Menneskets Magt, at bestemme sig efter, eller imod Skaberens Villie, at handle efter, eller imod Fornuft og Pligt. At nægte dette, var omtrent det samme, som at nægte al Sædelighed; at hæve al Forskiæl paa Dyd og Last; at udrydde al Ret og Pligt; at gjøre den ædelste, blandt synlige Skabninger, til et foragteligt Dyr, der

drives

drives af enhver Lyst, uden Samvittighed, uden Ret, uden Pligt.

Montesquieu giver denne Advarsel: man maae nøje gjøre Forskiel paa Uafhængighed og Frihed; thi alt for ofte har man miskjendt den Sidste, eller forvexlet Begge. Afhængighed i og for sig selv, hæver ikke Friheden, eller er den hinderlig og skadelig; men den kan blive det. Det kommer allene an paa dette: at den, hvis Villie vi ere underordnede, intet foreskriver os, eller fordrer af os, uden det, som vi selv vilde og burde bestemme os til, naar vi vare saa kloge, saa retskafne og oplyste, som vi burde og kunde være.

Den fornuftige Skabnings Afhængighed af Skaberen, hindrer da i ingen Maade, den Førstes Frihed; thi det højeste Væsen kan intet paabyde uden det, som er det Klogeste, det Bedste; det, som meest bidrager til Skabningens eget Vel; det, som bedst er passende med dens Pligt, dens Bestemmelse, dens Lyksalighed.

I Hensyn til den ene Skabnings Afhængighed af den anden; da har det her en anden Beskaffenhed. Hvad Mennesket angaaer; da kan Friheden, i egentlig Forstand, baade vinde og tabe ved Afhængighed; og alt for ofte, er det Sidste Tilfældet: intet Menneske er fejlfrit; og Alle ere Indskrænkninger, Ufuldkommenheder, Svagheder, Sindslidelser underkastede.

Kun

Kun dette kan man paastaae: at Uafhængighed udgjør ikke Frihedens Væsen; at Friheden ikke altid, i ethvert Tilfælde, taber ved Afhængighed. Allermindst kan borgerlig Frihed bestaae i Uafhængighed; thi dette bliver en aabenbar Modsigelse: ingen Stat lader sig tænke, uden Regjering, uden en højeste Villie; ingen Regiering, uden Undersaat; ingen Undersaat, uden Afhængighed.

Dersom Regjering, højeste Villie, bydende Magt, udelukke sand Frihed; saa er man nødsaget at paastaae: at borgerlig Frihed hverken findes, eller kan findes i noget borgerligt Selskab; thi dersom Alle i en Stat vilde være uafhængige, saa maatte Alle blive undertrykte. Det er en fornøden Følge af en Stats væsentlige Beskaffenhed, at der maae være en højeste Villie, som alle øvrige Villier maae være underordnede; og i alle Stater, i alle Statsformer, endog i den egentlige Folkeregjering, er dette en Nødvendighed: tager man Afhængigheden bort; da er Baandet opløst, og nu er her ej meere nogen Regjering, her er ingen Stat, intet borgerligt Selskab.

Borgerlige Love, ere ikke andet, end Udtrykket af den højeste Villie; og ved den, blive tilkjendegivne. Saa lidet, som Uafhængighed udgjør den borgerlige Friheds Væsen; lige saa lidet bestaaer den i Selvraadighed eller Lovløshed: saa lidet, som Afhængighed,

i og

i og for sig selv, medfører Tvang eller Ufrihed, skjøndt samme tilfældigviis kan vorde dens Virkning; ligesaa lidet bliver det en Følge, at Borgeren mangler Frihed, for saavidt som han er undergivet Lovene.

Skjøndt man ikke, i strængeste Mening, kan give Montesquieu Bifald, naar han siger: Friheden bestaaer netop deri, at man har Ret til at gjøre Alt, hvad Lovene tillade; saa nødes man dog til at give ham Ret, naar han tillige siger: Friheden bestaaer ikke i, at kunne gjøre hvad man vil; men i at kunne gjøre, hvad man bør ville, og ikke at tvinges til det, som man ikke burde ville.

Dersom Lovene, i en Stat, intet foreskrive uden det, som den retskafne, viise og gode Borger altid bør ville, og hvortil han burde og vilde bestemme sig, om end Loven ikke var; da kunde man sige: at borgerlig Frihed, i en saadan Stat, bestaaer i, at kunne gjøre Alt, hvad Lovene tillade; og lade Alt, hvad de ikke tillade. Mon det gjør noget Skaar i Menneskets Frihed, at en Anden kræver det af ham, som han desuden vilde og burde have gjort? Den gode Borger kan det hverken forvolde Tvang, eller Ufrihed, at Lovene kræve det af ham, som han desuden skulde have gjort, om end Loven havde været ham ubekjendt, eller ikke været til.

Der=

Derimod, for dem, som ikke ville, hvad de burde vilde, blive vel Lovene en Tvang; men en Tvang, som de selv paaføre sig. Egentlig kan man ikke sige, at de mangle udvortes borgerlig Frihed; thi Lovene kræve kun det samme af dem, som de, i lige Tilfælde, kræve af Andre; men de mangle indvortes Evner og Færdigheder, de mangle Forstand, eller Villie til at nyde den Frihed, som de borgerlige Love, i en saadan Stat, forunde enhver god Borger, der vil, hvad han bør vilde, og gjør, hvad han bør gjøre.

Jo viisere, retfærdigere og bedre Lovene ere; jo mere de ere lempede efter Tingenes Natur, Borgernes Bedste, Statens Tarv; jo nøjagtigere de handthæves, uden Persons Anseelse; desto større er den borgerlige Frihed. Derimod, naar Statens Love indeholde noget, som er uviist, ubilligt, uretfærdigt; naar det ikke er lempet efter Tingenes Natur, Statens Tarv; naar de paa adskillige Stæder modsige hinanden; naar de befale eller forbyde noget andet, end det, som Fornuft, og Ret, og Nødvendighed fordrer: da kræves der af den retskafne Borger, hvad der ikke er ham muligt; hvad han ikke skylder; hvad han, som god Borger, ikke skulde have bestemt sig til; da paalægges ham Tvang, og han mangler sand borgerlig Frihed.

Un-

Under hvilken Regjeringsform, nyder Mennesket bedst sand borgerlig Frihed? Var det en afgiort Sag, at Flere altid tænke, dømme og handle rigtigere, end Een; at Mange altid sikkrere end Faa, finde Sandhed og Ret, og visseie følge den; da maatte man tilstaae: at borgerlig Frihed beroede paa Antallet af dem, i hvis Hænder Regjeringen er; at jo flere disse vare, desto mere betrygget maatte Menneskets sande Frihed være. Da maatte der være mere borgerlig Frihed under Folkeregjeringer, end i andre Republiker; mere i Disse, end under Enevældet; mere i de indskrænkede, end i de uindskrænkede Eneveldsregjeringer.

Men hverken Fornuft, eller Erfaring tilraader os, at bygge paa disse Grunde. Uimodsigeligt, er det lettere, at finde Een, eller Faa, som ere viise, gode, retsiafne og dueli- ge, end at finde Mange; og hvor vanskeligt er det ikke, at forene mange Menneskers Meninger? Hvor ofte ere ikke deres Hensigter og Fordele uovereensstemmende med hinanden? Alle Tiders Historier ere fulde af de Feil, Undertrykkelser, Uretfærdigheder, udi hvilke, hele Senater, hele Forsamlinger af Folkestyrere have giort sig skyldige.

Man vil saa gjerne bruge det Ordsprog: at Mængdens Dom, er Folkets Røst; men hvor ofte har ikke Mængdens Dom været

Uvidenheds, Enfoldigheds, Fordommes og Sindslidelsers, ja Ubilligheds, Grusomheds og Tyranniets Stemme? Den sande Menneskeforsker, den ægte Menneskekjender, finder saare Faa, som ere viise, gode og retskafne, blandt mange Tusinde.

Den, som har Kundskab om Staternes sædvanlige Skjæbne, vil nok ikke længe søge forgjæves efter Grunden til den uimodsigelige Erfaring: at til alle Tider, og i alle Stater, endog der, hvor man meest ivrede sig for Folkeregjering, har det dog sædvanligt kun været nogle Faa, ofte kun Een, som med fuldkommen Ret fortjente Navn af sand Lovgiver, og værdig Folkestyrer.

Der hører mere end almindelig Klogskab og Forstand til at vinde Medborgeres Tillid; mere end almindelig Duelighed og Retskaffenhed, til at beholde den; og Knigge har Ret, naar han siger: at der maae være flere subalterne, end regjerende Genier, blandt Jordens Børn, naar ikke Alle skulde leve i evig Krig med hinanden.

Om man endog vilde antage, at det borgerlige Selskab styres rettest af Mange; at det hører til Menneskerettighed, en Selvregjering af Folket; og, da dette er umueligt, at Folket sætter Repræsentantere i sit Stæd: kan man da vel troe, at Folket overalt er skikket til at vælge disse Repræsentanter; at

det

det altid vælger efter Forstand og Duelighed, en Duelighed, som den Vælgende ej engang veed hvori den bestaaer? Kan man troe, at Ligheden imellem de Valgte længe vil ved vare; at de længe ville beholde lige Indflydelse, lige Deel i Sagers Afgjørelse? Og, om man end kunde troe og antage dette; saa maae der dog tilstaaes: at, om der enten ved alle, eller ved de fleste Stemmer, er besluttet andet, end hvad Sagens Natur, almindeligt Vel, Selskabets Tarv fordrer, om meere eller videre kræves af Borgeren, end han virkelig skylder Staten; da krænkes hans borgerlige Frihed; og de Bydendes Mængde, er ham lige saa usel en Trøst, som den, at han maaskee selv har valgt nogle af dem.

Man tænke sig da, i Stater, to, eller tre, eller flere Slags Magter; man inddele dem i den lovgivende, den dømmende, den fuldbyrdende Magt; man fordele dem, som man finder for godt, blant to, eller tre, eller flere enkelte Personer, eller Raadsforsamlinger: eller og, man betroe Lovgivningen, og Statens Styrelse til Folkets Repræsentanter; eller til visse Rigsstænder; eller til et regjerende Senat; eller til en Fyrste og hans Raad; eller til Hiin allene. Slutningen bliver dog altid denne: hvor Regjeringen er fornuftig og god; hvor Lovene ere viise, retfærdige, velpassende efter Statens Tarv; hvor

de tilbørlig, uden Persons Anseelse, vorde haandthævede; der nyder Mennesket sand borgerlig Frihed, enten det saa er Een, eller Faa, eller Mange, som have givet disse Love, og vaage over deres Handthævelse.

Det Modsatte, følger af sig selv; og ikke her behøves, at anføres. Men ingen Statsform bliver fornærmet, naar den tænksomme, den kyndige og erfarne Grandsker paa aner: at der er ingen Stat i Verden, hvor sand borgerlig Frihed nydes saa uindskrænket, saa fuldkommen, som den kunde og burde. Ikke behøver han, at have Tanken henvendt til betydelige og øjensynlige Feil, angaaende Magtens Misbrug, Hoffers Ødselhed, Folkestyreres Sindslidelser og Luner, Lovgiveres Ubetænksomhed, Uagtsomhed og Uforsigtighed, med mere.

Men endog i den bedste, den fuldkomneste Stat, indskrænkes Borgerfriheden mere, end den burde; og Aarsagen er ikke vanskelig at indsee. De, som indrette og styre Stater, ere Mennesker; og intet menneskeligt, er fuldkomment. Hvorledes Statsindretningen end er beskaffen; saa er det en sikker, en uimodsigelig Slutning: at den Stats Borgere have mest sand Frihed, hvor der er den viiseste Regjering, de bedste Love, de dydigste Borgere.

Det er ikke upassende, at denne lilden Betragtning sluttes med nogle dyrebare Tanker, som Preussens viise Friderich den Anden, har

har ytkret paa et Sted, i sine kraftfulde Skrifter, angaaende Aarsagen til mange Fyrsters Vildfarelser. Denne store Folkestyrers Ord, ere disse:

„De troe, at Gud just for deres Skyld, af en besynderlig Opmærksomhed for deres Høihed, deres Lykke, deres Hofmod, har skabt den Mængde Mennesker, hvis Velfærd er dem betroet; at deres Undersaatter kun ere bestemte til at være deres uordentlige Sindslidelsers Redskaber og Tjenere."

„Da denne Grundsætning er falsk; saa kunde de deraf dragne Følger ikke andet end være urigtige: deraf, den overdrevne Kjærlighed for den falske Ære; deraf, den brændende Attraae efter at opsluge Alt; deraf, de haarde Skatter, hvormed Folket betynges; deraf, den Ladhed, den Hofmod, den Uretfærdighed, den Umenneskelighed, den Tyrannisthed og alle de Laster, som fornedre den menneskelige Natur."

„Dersom Fyrsterne skilte sig ved disse urigtige Ideer, og vilde gaae tilbage til den Hensigt, i hvilken de ere bestikkede; saa vilde de faae at see: at den Rang, som de nu med saadan Iver holde over, at deres Ophøielse kun er Folkenes Værk; at de dem betroede Millioner Mennesker, have ikke gjort sig selv til et eeneste Menneskes Slaver, for at gjøre ham desto frygteligere og mægtigere; at de ikke have underkastet sig en Medborger, for at være

Mar-

Martyrer for hans Lunet, og Kasteboldе for hans Indfald."

„Men, at de have valgt den iblandt sig, som de troede den Retfærdigste til at regiere dem; den, som de ansaae for den Bedste, til at være deres Fader; den Menneskekjærligste, at han kunde tage Deel i deres Uhæld, og lette deres Byrder; den Tappreste, for at forsvare dem imod deres Fiender; den Viiseste, at han ikke ubesindig skulde indvikle dem i ødelæggende og fordærvelige Krige. Kort: det Menneske, som de ansaae beqvemmest til at forestille den hele Stat; den, i hvis Værge den høieste Magt kunde tjene til Støtte for Lovene, for Retfærd; men ikke til et Middel, ustraffet at begaae Laster, og udøve Tyrannie."

Fester.

Nye Opdagelser, og Opfindelser.

I.

Hvor meget Englænderne, saalænge de vare i Besiddelse af det gode Haabs Forbjerg, have ladet det være sig magtpaaliggende at kjende Landet, kan sees af Barrovs Reiser. Endnu dybere Opdagelser have Adskillige af deres i Aaret 1801 udsendte Commissarier gjort, thi de have, næsten ganske i en nordostlig Linie, reist 800 engelske Mile ind i Landet og opdaget en betydelig Stad Likite kaldet, bestaaende af 1500 Huse og 7000 Indbyggere, ligesom de og have forefundet adskillige nye Dyrarter. Der lader sig endnu vente flere merkværdige Oplysninger i dette Lands Naturhistorie, da der iblandt de Tydske, som med den nye hollandske Gouverneur ere reiste derhen, befinder sig den unge Hr. Lichtenstein, en Søn af den som Naturforsker bekiendte Superintendent Lichtenstein i Helmstadt. — Imidlertid fortsætter og det Londonske Selskab til Opdagelser i det indere Afrika sine Bestræbelser. Det er bekiendt, at det nyelig haver befordret Hornemans Reiser *) til Trykken, og staaer for

*) Det var at ønske at disse saa merkværdige og interessante Reiser, snart maatte findes oversatte i Archivet.

for nærværende Tid i Underhandling med en anden lærd ung Tydsker, som paa et Par Aar har opholdt sig i Paris, om at gjøre, i en anden Retning, en Reise i det dybe Afrika.

II.

Ved at undersøge Ruinerne af den ældgamle Stad Toull, som haver lagt paa et Bierg i Creuse-Departementet, ere følgende Merkværdigheder blevne opdagede: Murene, hvoraf Levninger endnu ere fundne, have været opførte af en ublandet vegetabilsk Jordart, Tuff og Leer. Bygningerne fik Lysning blot igjennem de aabne Dørre, hvoraf man endnu seer de undere og øvre Karme uden Spoer af Stabler og Hængsler. Heller ikke bemærker man noget til Skorsteene og egentlige Tage. Alle vare belagte med Straa, saaledes, som det, efter Cæsar, var brugeligt hos Gallierne, og efter Diodor af Sicilien, hos Britannierne. Disse Hytter stode saare uordentlig og tæt ved hinanden; Gaderne, af hvilke man nu knap seer Spoer, vare i det højeste 3 til 4 Meter brede. Staden havde 3 amphitheatralske Indfatninger, som laae omtrent fra hinanden i en Afstand saa langt man kan kaste med en Steen, iblandt hvilke den første havde 1200 Metere i Omkreds og 6 Metere i Tykkelse; men den tre-

tredie var kun to Meter tyk, bygt af tørrede Steen, og ikke meget høj. Iblandt de gamle Grave bemærker man galliske, romerske og kristelige. Staden havde 6 Porte, hvoraf 4 førte paa god brolagte, fire Meter brede Veie, til de ældgamle Steder Ahun, Argenton, Chateau Meillant og Chambon. De religiøse Mindesmærker ere uhyre og kostbare Arbeider. Foruden Gravene finder man endnu andre Alderdoms-Mærkværdigheder fra Romernes Ophold der, ihvorvel de ikke synes sammesteds at have havt nogen fast Borpæl.

III.

Man har om Natten til den 4 Juni sidst gjort Forsøg i Paris med de af Jraiture og Michels nye opfundne Reverberer. Paa den Linie, hvor de henkastede deres Lys bemærkede man en beundringsværdig Klarhed og man kunde læse en Ciceroskrift i en Afstand af 30 Meter. Men uden for denne Linie kunde man ikkun lidet eller intet kjende; thi det fra Metalspeilene tilbagekastede Lys blev ganske forstyrret ved de paa Reverberens Sider forhaanden værende Skygger. De gamle Reverberer derimod kastede en lige Mængde Lysning til alle Sider og Punkter, saa at det talrige Publikum, som var nærværende ved Forsøget, erklærete sig bestemt for disse sidste.

 IV.

IV.

Siden den niende Planets Opdagelse ved Dr. Olbers i Bremen har man tvivlet, om det maaske ikke skulde være en Komet. Hr. Burkhardt har nylig hævet denne Tvivl. Han har tilligemed den yngre Hr. Lalande iagttaget den og giort Beregninger over de Forstyrrelser som Jupiter maa foraarsage ved denne Planet. Han fandt, at dens Frastand fra Solen var $2\frac{3}{10}$ Deel større, end Jordens Afstand fra samme. Dens Omløbstid er 4 Aar, 8 Maaneder. Men dens Banes Helden paa 36° er ganske imod Analogien med den for de andre Planeter. Dens Gjennemsnit er 4 til 5 Gange saa stor som Jordens og sees med det blotte Øje som en liden Fixstierne af ikke meer, end af 8de Størrelse, hvilket gjør, at man ikke saa nøje kan bestemme dens Gjennemsnit. Endelig er og dens Bane langt mere excentrisk, end alle de øvrige Planeters.

* * *

Natten til den 26 Juni har Astronomen Bode i Berlin iagttaget den nye Hovedplanet Ceres ikke langt fra Jomfruen og den af Hr. Olbers den 28 Marts opdagne bevægelige Stjerne, hvilken han har foreslaaet at kalde Pallas, nærved 1 i Berenice; men begge for-

medelst

medelst deres nuværende Fjernhed saare svagt be-lyste, og som Stjerner af 9de Størrelse. Han ligesom Olbers og Gauhs i Braunschweig skarpsindigen have iagttaget og beregnet, at Pallas er en, imellem Mars og Jupiter, saa-re nær ved og indenfor Ceres's Bane løbende ganske overordentlig Planet, hvis Bane haver en stærk Excentricitæt, helder 35 Grader mod Ekliptiken, og fuldender næsten i en lige Tid med Ceres (nemlig i 4½ Aar) sit Omløb om Solen. Dersom disse merkværdige og hidind-til fuldkommen exempelløse Resultater vorde i Fremtiden, som hos Ceres befæstede, ved at igienfinde Pallas efter dens Tilbagekomst fra Solen, saa vil denne Opdagelse af Dr. Olbers være En af de vigtigste paa Himmelen.

V.

I Strasborg er for kort siden fundet i den lille Grav udi St. Thomas-Hovedkirken ede ved Indbalsomering, velbevarte Lig af en Ridder og et Fruentimmer, sandsynlig fra det 16 Aarhundred, hvilke levere et interessant Bi-drag til Historien om Fortidens Moder.

VI.

I Departementet Cotes du Nord i Lands-byen Courseult, to Mile fra Denan, har man

nye-

tilfeldig ved at grave, opdaget en sunken Stad, om hvis Tilværelse og Undergang man i Landet selv ikke veed noget. Maaske var den Curiosoliternes forrige Hovedstad, hvis Navn endnu er vedligeholdt i Cotreseult. Adskillige store Veje, hvis Steenbroe endnu er i god Stand, føre til Rennes, Vannes Coutances og til Havet. Man opdagede adskillige Mure, som udentvivl udgiorde Stadens Huse og Gader; man fandt Cisterner, Halvdelen af en ottekantet Tempel, mange Medailler af Nero, Tiber, Konstantin og andre, med smaa Figurer af Bronze. Sandsynligviis vil man snart faae endnu flere Efterretninger derom.

VII.

Et nyt Spoer af la Peyrouses Undergang synes at være opdaget. I Moniteuren er følgende et Udtog af Nouvelliste des isles de France et de la Reunion du 25 Pluv. an X: „Den fra China tilbagekomne Capt. Ingerol, Kommandør paa Skibet Charlotte beretter, at han paa hans Reise i Sydhavet har paa Øen Sandvich erfaret, at kort før den franske Revolution landede et fra Brest udløbet Skib i en Aprilmaaned (Aaret kunde han ikke faae bestemt) i Bugten Comsherwur 53° 13′ nordlig Brede lige over for Bugten Englefield, paa en Øe Dron-

Dronning Charlotte kaldet, og at dette Skib, som havde mange Kanoner ombord, blev i det Øieblik da man tog Seglene ind, angrebet af Insulanerne, der huggede Kaptainen, som stod paa Fordækket og alt Skibsfolket ned, undtagen en ung Person, hvis videre Skjebne er ubekiendt. Man føiede til, at Insulanerne havde ødelagt Skibet, efterat de havde udtaget Ladningen. Det er at formode, at dette Fartøj var la Peyrouses Skib eller Adjutantskibet.

VIII.

I Følge en Efterretning i Berliner Maanedsskrivt for August dette Aar, er for kort siden ved Belkow, en Landsbye tre Mile fra Stettin, fundet midt paa Marken, ved at fulgrave en Ager, en Leerkrukke med orientalske Sølvmyndter, der skulle være bragte til Berlin i Fervaring. Saavidt man endnu veed, have disse Myndter, der omtrent ere af Rigsorters Størrelse og vel conserverte, arabisk persiske Indskrifter. Der er tilforn bleven fundet deslige Myndter i Pommern. Tilkommende nærmere Undersøgelser af samme ville sandsynligviis lede til mange historiske Dater og Resultater.

IX.

At man allerede i Oldtiden kjendte den Maade at correspondere ved Hjelp af Flasker paa Havet, seer man iblandt andet af det Bayer siger i Artiklen Adonis Not. 1. Men i de nyere Tider har den bekjendte Bernardin de St. Pierre meget befattet sig dermed, og udgivet Efterretninger, hvori det ved adskillige nye Erfaringer godtgiøres, at en Billet eller Depescher, der bleve indsluttede i en vel tilproppet og tilstoppet Flaske, komme tidligere eller sildigere til een eller anden Kyst, hvor de opfiskes. Endnu for kort siden sendte Colonial Præfekt Lescallier paa Guadeloupe til Bernardin de St. Pierre Afskrift af en paa denne Maade den 20 Marts til Guadeloupe ankommen Billet, som i 2 Maaneder og 7 Dage havde giort 200 Lieues (et Slags Mile). Dette er den 4de Prøve af den Art. Den første Billet, hvormed man gjorde dette Forsøg blev kastet i Havet den 17 August 1786 i Bajen af Biscaya og opfisket den 9 May 1787 ved Kysten af Normandiet. Den anden Flaske blev den 15 Juni 1797 omtrent 42 Gr. Brede østlig for Meridianen af Ten[illegible] overladt til Bølgerne, og den 6 Juli samme Aar fundet af en Soldat paa Kysten Cap prior. Den havde i mindre end 3 Uger giort 120 Lieues. Det deri værende Brev til B. de St. Pierre blev ham stikket af den franske Vice-

Viceconsul til Ferrol. Den tredie Flaske gjorde mere end 300 Lieues i lige Linie. Den blev nemlig slen(g)t i Havet af en til Indien gaaende Skibscaptein, som i Land paa det gode Haabs Forbjerg, og indeholdt en med Olie lædsket Billet, som Gouverneuren paa Kap sendte til Gouvernøren paa Isle de France.

(Af udenlandske Journaler.)

J. Paludan.

Exempler paa tvende frygtelige Sygdomme.

(Af Percy, Medlem af Nationalinstitutet i Paris. Intelligenzblat: der A. L. Z. Jul. 1802.)

I.

Anchylosis *).

En forhenværende Officeer ved Navn de Simorre havde ved sine Feldttog paa Korsika til-

*) Ledemodenes og Knoklernes Sammenvoxen.

tildraget sig en gigtisk Rheumatisme, der efterhaanden berøvede ham hans Fingres, Hænders, Fødders og endelig, efter overordentlige Smerter, ogsaa hans underste Kindbakkers Brug, hvorved han tilsidst mistede sit Syn. Han tilendebragte adskillige Aar i en Lænestoel, uden at nyde et eneste Øieblikꝰ Søvn, uagtet han tog de stærkeste Portioner Opium. Saavidt kom han, at han kunde indslurke lidt Kjødsuppe eller Viin igiennem en liden Aabning, der var bleven imellem de øverste og underste Tænder. Han lod endnu et Par Hjørnetænder trække ud, hvilket hjalp ham til at tale, og ved Hjelp af et lille Rør, at indsue flydende Ting, ja endog at nyde noget smaahakket Kjød. Hans Legeme lignede et Slags levende Billedstøtte, og udgjorde kun et eneste Stykke. Alle Ledemode og Been vare ligesom loddede til hinanden. Uagtet denne overmaade smertelige Tilstand nød Simorre dog ofte et muntert Selskab, og dikterte aarligen en Syngealmanak, hvilken man kjøbte med Begjærlighed, for derved at understøtte ham i hans Ulykke, uden at fornærme hans Delikatesse. Den for Aaret 5 udmærker sig ved følgende Epigraph.

Privé de la lumière, et perclus de son corps
Il se rit de la vie, en attendant la mort.

Si-

Simorre havde imidlertid et udtryksfuldt Physiognomie, ja endog et muntert Udseende. Hans Ansigtsmuskler, havde faaet en forunderlig Bevægelighed; de vare uafladelig i Virksomhed, saavel for at erstatte de Gestikulationer, som han ikke mere kunde gjøre, som og for at lægge Huden i Folder og derved fordrive de Insekter, som vilde stikke ham.

Percy har udviklet og opsporet saavel Oprindelsen og Fremgangen med denne, til Lykke, meget sieldne Sygdom, som dens Aarsager; har forklaret Forandringerne med denne Mands Ledemode og Been, samt udarbeidet hans Skelet som et Minde om den menneskelige Elendighed, hvilket for nærværende Tid er opstillet i den Pariser Medicinalskoles Conservatorium.

II.

Polyphagie.

Med dette Navn forstaaes en uhyre Graadighed. Denne fandt Sted hos et ungt Menneske fra Egnen ved Lyon ved Navn Tarare. Fordum havde han tient iblandt en Trup Taskenspillere, og øvet sig i at sluge Kiselstene, store Stykker usselt Kiød, Knive, og saagar levende Dyr. De piinligste Tilfælde, for Ex. smertelige Koliksmerter,

havde

havde ikke kunnet bevæge ham til at høre op med denne farlige Vane, meget mere, den blev inden føje Tid en absolut Fornødenhed. I Begyndelsen af sidste Krig blev han skudt ind under et Regiment af Rhinarmeen, hvor han ved et Feldtlazareth søgte de ham nødvendige Næringsmidler. Alt Affald fra Kiøkkenet; Alt, hvad der ved Uddelingen blev tilovers; hvad man slengte bort af Fødevare, eller hvad der var fordærvet forslog ikke hos ham. Det væmmeligste Dyr gjorde han ofte dets ækle Foder stridigt; uophørlig forfulgte han Katte, Hunde, Slanger, som han aad levende. Endog ved Trudsler eller med Magt maatte man holde ham fra Ligehusene og Gravene, selv de Syges Blod efter Aareladning tog han til sig. Forgjæves søgte man at helbrede ham, ved at give ham, vexelviis, fede Ting, Syre, Opium, og deslige. Det, at et Barn paa 16 Maaneder blev borte, opvakte en saa skrekkelig Mistanke imod ham, at han tog Flugten. Men i Aaret 6 faldt han paa Hospitalet i Versailles i en tærende Syge, der var en Følge af hans brændende, skrekkelige Hunger, og der efter hans Sigende skulde være kommen af en Sølvgaffel, som var bleven siddende i Tarmkanalen. Af denne Sygdom døde han. Hr. Tessier, Overlæge ved dette Hospital, havde det Hjerte at aabne hans Liig, uagtet den utaalelige Stank det

ud-

udaandede, men fandt ingen Gaffel. Maven var overordentlig udvidet, Indvoldene ganske i Suppuration og betydelig opblæste; saa var og Galdeblæren overordentlig stor. Forresten var denne Tarare liden, sygelig og svagelig, og hans Hierkasse havde intet vildt. Naar han var fastende, kunde han foele Maveskindet næsten omkring det heele Liv; men naar han havde spiist sig mæt, saae han ud som en Vattersottig. En tyk Damp gik som en Strøm ud af hans Mund og hans heele Legem røg. Sveden løb ham hyppig ned af Hovedet og efter de graadigste Dyrs Maneer faldt han i Slummer for at fordøje. Hr. Percy slutter sin Efterretning med Beskrivelse over denne Ulykkeliges indvortes Bygning og forklarer de fleeste Symptomer tilfredsstillende. Af fleere Exempler paa saadanne Ædere sluttede han, at disse Elendige faae ved Døden Ende paa deres Lidelser, forend det fyrgetivvende Aar.

J. Paludan.

Til

Til den bedste Moder paa hendes Fødselsdag

fra

hendes Børn.

Som Soelen straaler i sin Glands
Blandt alle Himlens Kloder,
Saa pryder Dydens Hæders Krands
Den ømme, blide Moder!
Op, synger høit i Vennelag
Den bedste Moders Fødselsdag!

Chor.

Vi synge høit i Vennelag
Den bedste Moders Fødselsdag!

Til Jordens og til Himlens Held
Hun os saa venligt leder;
For hendes og vor Faders Vel
Vort hele Hierte beder:
Og hver en Ven i dette Lag
Med os velsigner hendes Dag!

Chor.

Ja, hver en Ven i dette Lag
Velsigner hendes Fødselsdag!

Hvor festlig er os denne Stund,
  Som alt for snart bortiler!
Ak! gjennem Glædens Taarer hun
  Saa kjerligt til os smiler!
I hendes omme Favnetag
Vi signe Aarets bedste Dag!

Chor.

Velsigner Aarets bedste Dag
I hendes omme Favnetag!

I Engle, blide, som hun selv,
  Omsvæver hendes Dage:
Og lonner med ublandet Hæld
  Som hende, hendes Mage!
Op! op! vor Moders Hojtid er
Det glade Samfunds Jubel værd!

Almindeligt Chor.

Vor Dannequindes Hoitid er
Vor Fryd, vor Sang, vor Jubel værd!

L. C. Sander, Prof.

Ved Troniers Gravhoj.

Efter Choral-Melodien: Nu hvile Mark og Enge &c.

Som Duggens Draabe rinder,
Som Skyens Skygge svinder,
  Saa svandt en Yngling hen;
Og her, i Dodens Have,
Blandt sorrigfulde Grave
  Vi finde kun hans Stov igjen!

For

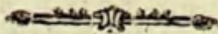
For hastigt han forlader
En dybt nedbøiet Fader,
En Moders ømme Favn;
Med Andagt Alle bede,
Og Alle, Alle græde
Her ved den Haabefuldes Savn.

Ak, Vaarens Løvte sviger:
Naar Sommer Soelen stiger,
Er Sæd og Frugt ej meer!
Hans Ungdoms Rose falmer,
Og vore Sorge Salmer
Omtone kun vor Ynglings Leer.

O, Gud, du seer vort Hjerte;
Du lindrer hver en Smerte,
Og trøster Mandens Sjel!
Du bød: alt smiler Freden,
Og Haab om Evigheden
Fremspirer alt af Graven selv!

Som Duggens Draabe rinder,
Som Skyens Skygge svinder,
Saa svandt vor Yngling hen!
O! hører alle Grave
I Dødens Blomsterhave,
Vor Sang, vor Trøst: Vi sees igjen!

L. C. Sander, Prof.

Iris og Hebe.

En Fortsættelse af Maanedskriftet Iris.

August 1803.

Samlet og udgivet af Hofboghandler Simon Poulsen.

Paa Udgiverens Forlag, trykt hos Bogtrykker Johannes Breinholm.

Utilfredshed.

(Efter Kleist, med nogen Forandring.)

Tænker! Ofte drikker Mennesket Lyksen i Strømme, og tørster.
Den Lykkeligste døer under Ønsker; en Draabe Kummer forbeedsker
Ham Oceaner af Glæder. Indbildningen ansporer hans Drifter:
De udfare, som raske Gangere, der Tvang og Toile foragte;
De nedføre ham i en Afgrund, skjønt hans Stolthed stedse styrer mod Himlen.
Snart dadler han Forsyn, som har nægtet ham Rigdom og Purpur;

Snart synes han sig svag, og dadler Viisdom i
Skabning:
For ham, aander Ilden kun Plager; for ham, blom-
strer Ulykker paa Elve,
Der udfare med Floder; og Vindene omsvæve ham
med Smerter.

Hvorhen? forvovne Skabning! Tænker du,
som Kjæmper i Fablen,
At ophobe Bjerge paa Bjerge; ved Affindighed
væbnet,
At bestorme Guddommens Inderste? Vil et Kar,
kun af Leer,
Mod Pottemageren knurre? Først gjennemfar den
blaae Afgrund,
Med Sole og Verdener besaaet; det melkfarvede
Belte i Himlen;
Enhver Klodes Luftsphære: betragt den hele For-
bindelse,
Samt alle Hjul og Fiedre; andre Planeters Na-
turer;
Deres Beboeres Daad, deres Arter, Orden, og
Gradfølge:
Udgrund, med dristigste Flugt, det dybe, det dunkle
i Aandernes Rige;
Sku Væsener, uden Skikkelser, mærk deres Afhæng,
deres Kræfter;

Opstiig

Opstiig paa Tingenes Trapper, indtil Guddommens Inderste;
Da, om du kan, da dadle du Forsyn, og Orden paa Jorden.

Vil du udforske Aarsager, hvorfor, i Væseners Rige,
Gud dig ikke skabte til Seraph? Du Stolte! Forst opdag, hvorfor
Han dig ikke skabte til Mide. Skal, din Daarlighed til Fordeel,
Den store Verdenkjæde brækkes, tusinde Planeter og Sole
Af deres Pladse bortrykkes, i en Klump sammenfalde?
Skal, indtil Almagtens Inderste, Himmelens Forhæng sønderrives?
Skal endelig, den hele Natur, rystet indtil det Inderste, sukke?
Dette vil du, om du forlanger, hvad der mod Verdenordenen strider.
Ere dine Tilbøjeligheder Herre; saa behersker du Ulykker:
Skaberen er Huld, Kiærlighed; kun Hine ere dine Tyranner.

Hvad, bygge I Huse paa Bølger; I Rankere fra Indiens Bjerge?

Fordømmer ikke Aarslængder Eder, ej at see andet
end vaade Grave,
Og Døden i Skyerne? Du, Undersøger af Almagtens Grunde,
Hvorfor seer du haantsmilende ned, opblæst af Indbildnings Viden?
I Vanen, fra høje Olymp, at nedskue paa Jordens Larver;
Hvilke dog Taage og Dunster, for Sjælens Lys,
monne fordunkle?

Og I, I Helte! Hvad, ile I ikke udi Træfningers Torden,
Hvor Lynild kjæmper mod Lynild; hvor Storme suse
mod Storme,
For at fylde Ryglets Basune med nye gyselig Blod-
daad?
De ynkes, de Væsener, som usynligen om Eder
svæve:
De Sandhedsfængsler! De tænke om dig, hvad
du, om glubende Rovdyr;
Livets Blikke ere ikke værd, dine rasende Anslags
Varighed,
Saa megen Sorg, saa megen Pine. Den, som
udi knælende Lande,
I Dag aabner Slotte og Fæstninger, boer i Morgen udi Dødens Huler.

Haabet

Haabet synes mig indsperret, Berømmelsens
Aabning tilstoppet:
Mig synes, der aabne sig Underverdenens skygge-
fulde Dale:
Jeg seer ham, den grædske Helt, for hvis krigerske
Vaabenklang,
Den hele Jord skrækkedes; ham, som farvede Søer
med Menneskeblod;
Og, indtil Ganges, forvandlede Orienten i en
Ørken;
Ligesom udbrydende Oceaner opsluge Marke, Skove
og Stæder.
Forladt seer jeg ham, i blege Cypresser, hvor han
dybsindig omirrer;
Han vrider sine Hænder; han opfylder Luften med
disse Klager:

„Tilforn min Affindigheds Fornøielse; nu mig
skrækkomme Billeder.
„I Liig, fulde af Saar og Blod, viiger; viiger
af disse Reverer!
„Vender Eders Blikke fra mig, Eders halv aab-
nede Øine!
„Forglemmer min Misgjerning i Livet! Vee mig,
at Herskesyge,
„Ved Sirenestemmer, fortryllede mig! Du gale
Sjæleforfører,

„For

„For kort til evig Anger. O den tankeløse Pøbels Roes!
„Hvorfor, foragtede jeg dig; ikke tilfern ſtor i mig ſelv!
„Bortſvinde Tider, kommer igjen! Kommer! Eller forleder mig, I Liig!
„Vender Eders Blikke fra mig; Eders halv aabnede Oine!

Endog vare alle Verdeners Skatte, ſamt al Høihed og Vellyſt,
Alt for lidet for vore Sjele, om vi end oplevede Stjernernes Alder;
(Himmelen kun mætter ſig af de Flammer, med hvilke de tindre.)
Dog du, o guddommelige Dyd! Kun ved dig, kunde vi gladelig
Gjennemſeile Livets Hav. Lad denne Pharus lyſe for os;
Saa ſee vi Lykſaligheds Havn, trods Tilfældets Torden;
Trods alle Sindslidelſers Storme, ſom kun Indløbet befordrer:
Saa bliver Forſynet os alviiſt; Himlens Beſtyring os naadig.

Feſter.

Under

Under Grams og Griffenfelds Portraiter, stukne i Kobber af Sysang.

Gram kan kaldes lærd, med Hensyn til hans meget store Læsning, og udvidede historiske Bogkundskab: han kunde sige meget om faa Ting; ja ofte fylde hele Snese af Qvartsider, allene over et Ord. Men han var ikke skarptænkende; han havde ingen grundig Kundskab i Philosophie, Mathematik, og Naturlære: efter at man har gjennemlæst adskillige af hans Afhandlinger, finder man ofte intet Tilfredsstilliende, intet Afgjørende; og hans Betragtning over de Figurer, som sees paa iisfrosne Vinduer, røber ingen sund Dømmekraft, ingen god Kundskab i Naturvidenskaben. Vel skrev han meget; men ej altid meget vel.

Griffenfeld var lærd, skarptænkende, og en af Verdens største Mænd. Han kunde skrive og indfatte mange vigtige Ting, i faa og kraftige Ord. Med grundig Kundskab, skarp Dømmekraft, overskuende Blik, især udi Statssager, vidste han hurtig at uddrage det klogeste Resultat, af mange indviklede, ofte stridige Ting; ja endog det viseste Senat, ved lang Betænkning, kunde komme i yderlig For-

legen-

legenhed ved det, som han hastig oversaae, ordnede, sluttede og bestemte. Maatte jeg bruge lavaterske Udtryk; da sagde jeg: at Griffenfeld var et af de Genier, som kunde spille Skak med Kongeriger. I Tænkeverdenens Udmaalinger, kunde han omtrent sættes, som den mellemste geometrisk proportionale Størrelse, imellem Friderich den Eneste, og nærværende Tids store Mand i Frankerig. Jeg har Grunde for dette Forhold; men Klogskab og Forsigtighed byde mig, at tilbageholde samme. Forholdet er angivet, uden Hensyn til Med= eller Modvirkning af Sindslidelser: ofte kunde disse meget bidrage til den store Mands gavnlige Virksomhed; men ogsaa ofte ere Tingene af en saadan Beskaffenhed, at Sindslidelser, hos den store Mand, gjøre Hindring og Modstand, som kan lignes med Friktionen i Mechanik.

Fester.

Selvmord.

Galenskab, Tungsindighed og Vanvittighed i Almindelighed, ere vel nær beslægtede med Selvmord; men dog i Grunden mærkelig forskiellige: hine forudsætte dog en liden Grad af Fornuft, i det mindste en dyrisk; men i Selvmord hersker et Raserie, hvor al Fornuft er Mennesket berøvet. Man har kiendt gale Mennesker, som uophørlig have grædt; som stedse have talet Fortvivlelsens Sprog; som idelig have seet Sværd og Synd, Ild og Djævle omkring sig: disse have stedse frygtet for Døden; ikke vilde de ombringe sig selv; men naar de havde fundet Leilighed, have ombragt Andre.

Man har kiendt Tungsindige, som qvælede sig ved ethvert Aandedrag; som ikke saae andet end Ulykker omkring sig: dog have de havt saa megen Fornuft, at opholde deres eget Liv; men saa ofte, som de fandt Leilighed, vilde de ombringe Andre. Der gives gale Mennesker, som i hele Maaneder ere stille, rolige, og ligesom i nogen ringe Grad fornuftige: hos sig selv kande de mærke Raseriets Udbrud; og naar dette er nær, indstændig bede, at man vil indelukke dem. Disse frygte for Døden; og det er en Sieldenhed, at de ombringe sig selv.

Det

Derimod, i Selvmord er endog den dyriske Følelse og Fornuft borte, som gale Mennesker have: hos Selvmorderen er lutter vilde Spring i Fornuftslutninger; Raserie i Beslutninger; Forstemmelse i Miner, Gebærder og Øjekast, som vidne om en besynderlig Uorden i Hjernen. Idelig hænger Selvmorderen ved en vis Tanke, et sært dybt Indtryk; og dette vækker hos ham, stærke og ubehagelige Følelser, som sammenhober Græmmelse paa Græmmelse, indtil de endelig udbryde med Lynilds Kraft; og den Rasende styrter sig ind i Dødens Strube, naar ikke Nogen er ved Haanden, som kan hindre ham i at udøve denne gyselige Handling.

Kjærlighed til Livet, have alle levende Skabninger tilfælles med hinanden; i hele Skabningskjæden, fra Ormen til Mennesket, sporer man Overlæg for at forebygge Livsfare; men Selvmorderen handler mod dette Overlæg; og Misnøje med Livet, urigtige Begreber om Forsynets Styrelse, Menneskets Pligter og Bestemmelse, Tid og Evighed, ere de egentlige Aarsager, som vildleder det skrøbelige Menneskes Begreber; som bringer ham i en rasende Forfatning, at han udøver denne dumdristige, afskyelige og gyselige Handling. Alle Sindslidelser hos Mennesket, kunde foraarsage, at han overvinder Frygt for Døden, eller Kjærlighed til Livet, naar de ved deres

Strid

Strid med denne Kjærlighed, eller med hiin Frygt, saae Herredom og Overmagt. En Frygt, som er stærkere end Frygten for Døden, forvolder, at Mennesket trodser Døden; men hvad kan formaae ham til dette? Den Frygt, at leve. I Livet gives der yderlige Onder, som for mange Mennesker gjøre det utaaleligt, ufordrageligt: disse føre til Fortvivlelse og Raserie; og derfra til Selvmord.

Længsel efter et Gode, som Mennesket skatterer højere end Livet, forvolder, at han vover samme, mod Haabet, at erholde dette Gode; men her behøves mere, naar han selv egenhændig skulde aabne sig Udgangen af Livet. Det Gode, som han saa begjerlig søger at erholde, maae være uden for Livets Kreds; og han maatte tabe alt Haab om at nyde det paa anden Maade, end ved Døden. Heraf sees, at Længsel og Afskye kan frembringe de samme Slags Virkninger; og dette maae nødvendig følge, fordi disse tvende Ting altid ere parrede sammen.

En Afskye mod det Onde, som Mennesket lider, vækker Længsel efter Døden; og Længsel efter et Gode, som han haaber, giver Ækkelhed for Livet. Længsel er en Smerte; og altsaa kan samme ofte blive en Kilde til Fortvivlelse. Til hvilke fortvivlede Handlinger, seer man ikke et Menneske at stride, naar det har en yderlig Hunger, eller en bræn-

brændende Tørst, og seer ingen Midler for sig, til at stille hiin, til at slukke denne? Det har samme Beskaffenhed med alle Begjærligheder, med alle hæftige Sindslidelser: disse, ere Sjælens Hunger og Tørst.

I disse Tilfælde, er Menneskets nærværende Liv en Smerte, en Byrde, en Besværlighed, et Onde, som overstiger hans Kræfter; som han er for svag til at udholde, og fra hvilket, han ved Døden vil befries. Hvo vil forløse mig fra mine Onder? udraaber en Antisthenes: der er din Forløser, siger Diogenes; og rækker ham en Dolk. Jeg vil ikke være forløst fra Livet, svarede Hiin; men fra Smerten i Livet. Naar Mennesket lider, saa er det ikke en Intetværenhed; men en Bedreværenhed, som er Formaalet for hans Ønske. Heraf kan uddrages tvende Tilfælde: det første finder Sted, naar Mennesket ikke seer noget bedre, at være i vente; det andet, naar Smerten overstiger, hvad han kan udholde. I det første Tilfælde, maae Smerten meget tiltage blot ved den Tanke, at samme paa ingen Maade kan afhjelpes: i det sidste Tilfælde, da Mennesket ikke har Kraft nok til at lide; hvor kan han da have Kraft nok til at haabe? Begge ere Fortvivlelses Tilfælde.

Ikke kan Mennesket forudsee eller betegne sin kommende Skjæbne: en lykkelig

Dunkelhed har indhyllet den; den er skjult for hans nærværende Blik. Det Gode og Onde her i Tiden, er udbredet mere og mindre: det er stærkere og svagere; det varer længere eller kortere; og Mennesket slæber sig frem igjennem sin Bane, fra Ønske til Ønske, indtil han omsider kommer til Enden, og naaer Maalet. Hvad bliver da Menneskets Liv her i Tiden? Nogle Philosopher sætte en meget høj Værdie paa dette Liv; Andre agte det meget ringe, og finde det ikke af nogen betydelig Værd; endnu Andre ere af den Mening, at Alt derudi er i en nøjagtig Ligevægt.

Men deres Fornuftslutninger, angaaende denne Materie, kan hverken frembringe eller afværge Selvmord; de kan hverken afholde Mennesket fra at leve, eller fra at døe: Fornuften kan vel oplyse og overbevise ham; men det er Følelsen, og den allene, som bevæger ham. Af Menneskets Besværligheders Overvægt, kan fremkomme Fortvivlelse: baade Legemets Smerter, og Sjælens Uroligheder, kan deri endes, naar de ere komne paa det høieste; naar der ikke mere gives noget Middel til at udholde dem, eller til at løsrives derfra. Mennesket synes: at hans gandske Liv er i den grusomme Forfatning, i hvilken han befindes; og Døden, at være den eneste Vej, for at komme ud af samme. Naar

Sjæ=

Sjælen nu seer kun et eneste Middel, at gribe til; saa tager Friheden en Ende: Mennesket løber da lige til, efter dette Middel, ligesom et sig selv overladt Legeme, løber lige til dets Tyngdepunkt.

Med Fortvivlelse er Raserie forbunden, fordi hiin, uden dette, aldrig finder Sted; fordi alle overvægtige Smerter og Sindslidelser udfalde til Raserie. Skjønt nu denne Tilstand altid er en og den samme, af hvad for en Kilde den end udspringer, og hvad for Aarsager der endog maae have frembragt den; saa virke dog disse Aarsager paa forskjellige Maader: Nogle hæftig og pludselig; Andre gradviis, paa en mere eller mindre langsom Maade.

Det første Slags Fortvivlelse finder Sted, naar den, ved et uformodentligt skrækkomt Slag, indtil det Inderste, rystede Sjæl, strax taber Brugen af Fornuft; og med det samme, al Herredom over sig selv: da følger Udføringen umiddelbar paa Udkastet; og før end Mennesket er i Stand til at kjende sig selv. Her, er Raseriet synligt nok: naar en saadan Forstyrret, ikke med Magt holdes tilbage; saa løber han lige blindt hen i Fare og Ulykke; han skyer hverken Ild eller Vand; han nedstyrter sig fra Fjeldspidsen, i den dybeste Afgrund.

Den

Den Fortvivlelse, som hemmelig og lang som er gaaet for sig; som ved langvarige Smerter, alt mere og mere er modnet, og endelig tilsidst er kommen til denne yderligste Grad; denne, kan lettelig miskjendes: men dog har den sin Grund i en Art af Raserie. Ved et saadant elendigt og skrøbeligt Mennesske, maae mærkes: at en sørgelig Tanke har bemestret sig hans Sjæl; at han idelig hænger ved denne Tanke; og det kommer saavidt, at det ikke mere staaer i hans Magt, at blive den qvit. Alt, som har den mindste Liighed dermed, gjør den igjen livagtig; efterhaanden bliver den alt mere og stærkere indgravet i hans Sind: den hænger sig ved alle Gjenstande; den forestiller ham den hele Natur, under et frygteligt, under et sørgeligt Syn.

Er det endelig kommen saavidt, at han har Ækelhed for alle Fornøjelser; er det kommen saavidt, at Hjertet forvisner, at Haabet er udslukt; saa mangler han al Understøtning; saa ere alle hans Livskilder udtørrede: hans Vaagen, blander sig med hans Drømme; og Materien til hans Tungsindighed, bliver uadskillelig fra hans Begreber og Længsel efter Døden. I slige skrækkomme Tilfælde, slige haarde Trængseler, er det ikke en Sjeldenhed, at et Menneske lægger Haand paa sig selv, uden at vide hvad han gjør.

De

De svage, skrøbelige og elendige Mennesker, hvis mordiske Hensigter man har forekommet, have bekjendt: at de kun have beholdt en dunkel og utydelig Erindring om det, som i disse sørgelig Blik var gaaet for sig, i deres forvirrede Forfatning; og Andre, have fortalt saadanne Ting, som betegnede et fuldkomment Raserie. Den Ene syntes at see en Fjende hæve Sværdet, for at treffe ham; og han var selv denne Fjende, der vilde gjennembore sit eget Hjerte. Den Anden syntes at høre sine afdøde Venners klagende Sjæle: en kjærlig Ægtefælles, en om Vens Stemme, som kaldte ham til Graven; og han ilede, for at følge den samme.

Nogle uforsigtige Folkelærere, have ofte forvirret mange skrøbelige Menneskers svage Begreber; saa at disse ere faldne i en yderlig Tungsindighed, hvilken haver endt sig med Raserie, og undertiden har været Aarsag til Selvmord. De have villet skrække nogle forstokkede Syndere i Menigheden, ved at udtordne lutter Straf og Forbandelse: om Guds Vrede og Hævn; om den evige Fordømmelse i Helvedes Ild; om at tilhøre Diævelen, med Legem og Sjæl, og evig at vorde plaget af denne Satan, m. v. Slige Uforsigtige havde dog ikke vanskeligt ved at indsee og betænke: at saadan daarlig og upassende Tale, ikke forbedrede den Forstokkede; at den gjorde

ubo=

ubodelig Skade hos de Skrøbelige, med svage Hjerner, naar deres Samvittighed vidnede mod dem, at deres Vandring i Livet ikke havde været, som den burde; at den maatte være ækel og væmmelig for alle Fornuftige, der ansee slig Djevle- og Helvedsnak, som en Gudsbespottelse.

Vil man vide, hvad Indtryk Gjenstændene i det andet Liv, sædvanlig frembringe hos Mennesker; da kan man kun henvende Øiet paa den Overtro, som fordum oversvømmede Jorden; som endnu bedækker den paa mange Steder. I hine Templer, ved hine Altere, som ryge til Guders og Dæmoners Ære; i hiin Mængde urimelige og afskyelige Ceremonier: sees ikke der, den forkeerte, den sønderknuste menneskelige Fornuft? Sees ikke der, den nærværende Verden opfyldt med ængstelig Skræk og Bævelse, for den Tilkommende? Sees ikke der, at man overalt forestiller sig Verdens Skaber, mere, som et frygteligt, end et elskværdigt Væsen; mere, som en grum Tyran, end en kjærlig og velgjørende Fader? Overtroe er en Datter af Frygt, ikke af Kjærlighed.

Nogle elendige og skrøbelige Mennesker, have længe i Eenlighed og Stilhed overlagt deres sorte Forsæt; og det nagende Onde, som fortærer dem, det gyselige Forsæt, som de have i Tanker, søge de ængstelig og be-

kymret at skjule, under et roligt udvortes Skin: dette giver ofte Selvmord det falske Skin, af en med koldt Blod foretagen Handling. Ingen større Lykke kunde vederfares disse Ulykkelige, end en voldsom Rystelse, som gav den gyselige Tanke, der hersker i Sjælen, en anden Retning. Disse Elendige have almindelig gode Mellemtider, i de første Perioder: Fornusten gjør sig endnu Umage med at bestride den ulykkelige Tanke; at modsætte den andre behagelige Tanker; at stille Bevæggrunde for Kjærlighed til Livet, mod Bevæggrunde for at hade det.

Men naar Bevæggrundene for at hade Livet, engang have faaet Overmagt; naar Fornusten er kommen af Ligevægt; saa bliver den selv angreben af den smitsomme Sygdom. Menneskets Evne til at anstille Overlæg, forvandler sig i en farlig Sophist; den bliver Tungsindighedens Sagfører, og Menneskets grusomste Bøddel. Da forestiller den ham Livets Møjsommeligheder, og det Usmagelige i alle Fornøjelser, paa en overdreven Maade: at det lykkeligste Liv, blot bestaaer i en fortrædelig Eensformighed; at Alt er Forfængelighed og Græmmelse, Plage og Bekymring. Nu gjør han sig al Møje, for at omstøde den stærke Formuur mod Selvmord, som Naturen har sat i hans Hjerte: han gjør sig alt mere og mere bekjendt med Døden;

han

han elsker Tanken om Døden; han bortkaster al Frygt for Døden; Døden bliver hans Sjæls inderlige Ønske. Nu bliver Døden i hans Øjne, et Tilflugtssted; Søvnens rolige Bolig, en behagelig Fristad; en Havn, i hvilken, han er sikker for Stormen.

Kommer noget frem af Tanken om det Tilkommende, og vækker Samvittighedstvivl; saa siger den Eene: der gives intet efter Døden; og Døden selv er intet. Den Anden, synes at see Himmelen aaben, for at optage ham: den Tredie, trøster sig ved en uendelig Godhed, hos det uendelige Væsen, som er en Forbarmer, en barmhjertig Fader mod alle sine Skabninger. Uroligheden forøges; i Sjælen skee de hæftigste Bølgeslag: snart raver den ved en Afgrund; og nu synes at nedsynke: snart taber den Bevidsthed, i en voldsom Brusen; og nu ligger i en Art af Bedøvelse: snart støder den mod en haard Klippe; og nu føler sig sønderknuust: snart nedsynker den mødig og mat, i en Art af Rolighed; men kun for en kort Tid; en Rolighed, som Misdæderens sidste Søvn, før sin Dødsdag, ikke uden gyselige Skrækbilleder. Han vaagner, og Raseriet bliver mere voldsomt: Fortvivlelsen gjærer i Brystet; Tankerne forvirres; og det gyselige Forsæt fuldføres.

Aarsagen til Selvmord, under hvilken Skikkelse det end forestilles, ligger da altid i

Fortvivlelse og Raserie. Den saa kaldte Helt i Utika ombringer sig med en Dolk, for ikke at overleve Roms, og sin egen Frihed; og hiin lacedæmoniske Slave, sønderknuser sit Hoved mod Muren, fordi han ikke vil tjene. Er ikke her den samme Handling, den samme Bevæggrund, den samme Aarsag?

Men har man ikke seet hele Sekter af Philosopher, blandt hvilke, Selvmord var bleven en Sædvane, ja antaget, som en Læresætning; og synes det da ikke, som man her udøvede Selvmord efter Grundsætninger? Intet mindre. Der gives intet philosophisk Selvmord, fordi der gives ingen philosophisk Fortvivlelse: en Philosoph kan vel ombringe sig selv; men ikke, som Philosoph; og aldrig har en Fornuftslutning frembragt noget Dolkstik. Man paastaaer: at der i hans Gemyt maatte være tilstæde, en vis giennemtrængende Bevæggrund; en hemmelig Drivefjeder; en Sindslidelse, som fremledte alle Slags Forevendinger til dens Retfærdiggjørelse.

Herved maae erindres: at der Tid efter anden, kan avles en Tilbøjelighed til Tungsind; og nu er det rimeligt, at han begjærlig griber visse Grunde, som smigre hans Tilbøjelighed. Formedelst det Fælledskab, den Forbindelse, hvori hans Begreber og hans Yndlingslidenskab komme med hinanden, gjøre Begrebene Sindslidelsen oprørt; og saa ofte, som

som Sindslidelsen lader sig føle, frembringer den idelig de samme Begreber. Disse sidste ere ikke andet, end blotte Forbindelser af Liigheder, hvilke i og for sig selv, ikke have nogen Virksomhed: om de end synes at oplives; saa hidrører dette, ikke fra deres egen Evne; men det er Sindslidelsen, som antænder dem, som opilder dem, som sætter dem i Lue. Har Sindslidelsen bemægtiget sig Herredom i Sjælen; saa udøver den i samme, en uindskrænket Magt: Philosophens høje Forstand, hans stolte Fornuft, alle hans Evner maae da bøje sig under dens tyranniske Scepter; den allene er Oprindelsen, Bevæggrunden, den virkende Aarsag.

Ofte er Raserie og Fortvivlelse den sidste Periode, af en vedholdende overdreven Frygt. Man har erfaret, at de meest forsagte Mennesker, som ikke havde Dristighed nok til at betjene sig af Vaaben, ved en ærebringende Lejlighed, derimod havde Dristighed nok, til at bruge disse Vaaben mod sig selv; og er ikke dette en besynderlig Galenskab, at et Menneske ombringer sig selv, af Frygt for at døe? Intet vissere; men egentlig er det Frygt for at leve, som ved Frygt for Døden, saaledes forvirrer Sjælen, at den kommer i en saadan mismodig Galenskab.

Herved maae mærkes: at Mænd af udmærket Dyd, Forstand og Tapperhed, ofte

have været saa daarlige, og forøget Antallet af slige Ulykkelige; at de til Ydmygelse for den menneskelige Fornuft, have ved en saadan sørgelig Død, gjort en voldsom Ende paa deres Liv her i Verden. Den stærkeste Eeg bøjer sig, under den rasende Storms haardeste Stød; og det standhaftigste Gemyt, kan ofte undertvinges af Skjæbnens Grusomhed: ogsaa de stærkeste Sjæle, have deres svage Side; og naar de fra denne Side angribes med overordentlige og hæftige Slag: saa kunde de komme i Uorden og Forvirring, ligesaasnart, som andre svagere og usuldkomnere.

Naar et blødagtigt og frygtsomt Menneske ombringer sig selv; saa er det ustridigt, at han i dette rædsomme Blik har en Styrke, hvilken han aldrig tilforn har havt; men den tilkommer kun dette Navn, i Sammenligning med den forrige Tilstand. Undersøges, hvorledes han er kommet til saadan Styrke; saa vil man lettelig finde, at den hidrører fra Svagheden selv: man kan sige, han har den Behjertighed, at ombringe sig selv, fordi der mangler ham en højere Behjertighed, at fordrage sit Liv saaledes, som det er.

Naar et behjertet Menneske forfalder paa den samme Afvej; saa kan sikkert sluttes, at han

han har tabt noget af den Styrke, hvilken hidtil havde holdt ham paa den rette Vei. Vel er han endnu behjertet, i Sammenligning med andre svagere; men han er det ikke mere i Forhold mod sig selv: han er det ikke mere, i Forhold mod den Forfatning, i hvilken han befindes; han giver efter i Ulykken; han lader sig nedtrykke under Byrden. Man kan sige: at det frygtsomme Menneske erholder en Styrke, som han ikke havde; og derimod, at det behjertede Menneske taber noget af den Styrke han havde; og at begge noget nær ere komne i en og den samme Tilstand.

Saa er da Raserie og Fortvivlelse hos Philosopher og store Mænd, det selvsamme, som hos et taabelig Menneske; det selvsamme, som hos en gemeen og nedrig Sjæl; hos et Menneske uden Grundsætninger, uden Ære, uden Dyd? Intet visfere, end dette. Det er ingen Fortjeneste for et Menneske, hvo han end er, at ville ombringe sig selv; og hertil behøves ikke andet, end ved en Bevæggrund, hvilken den end er, at blive yderlig oprørt i Sindet. For et ømtfølende Fruentimmer, er en Elskers Forliis, eller Erobring, ligesaa alvorlig og vigtig en Gjenstand, som Forliset af et Slag, for en Hærfører, og Verdens Erobring, for en Alexander.

Intet

Intet Selvmord har gjort større Opsigt i Verden; intet har været mere beundret; intet har mere blændet mange Philosopher, end det, som en Cato begik. Hans Død betragtes: ikke blot, som et enkelt Menneskes Død; ikke blot, som en stor Mands Død; men, som en Republiks Død; som et Fædreland, der opgiver sin Aand; som den sidste Romers sidste Suk; den sidste Romer, som anraaber Himmelens Magt, og døer. En streng Dyd; en ubevægelig Aand; en stærk Patriotisme; en brændende Kjærlighed til Frihed; et uforsonligt Had mod alt, som har Skin af Herskesyge: disse Egenskaber udgjorde en Catos Charakteer. Han levede i en Tid, da den romerske Frihed var nær dens ulykkelige Ende: Sæderne havde ganske forandret sig; Urolighed, Oprør, og borgerlige Krige herskede i Staten.

I denne højstbetænkelige Tidspunkt, forestille man sig en Mand, som Cato: en Mand, der ganske allene kjæmpede mod den da herskende Tænkemaade; mod Begivenhedernes Løb; mod den ovenhængende Ulykke. Han var i en Stad, udi Afrika, sat i den sørgeligste Forfatning: den sejerrige Cæsar nærmer sig mod denne Stad; en Cæsar, den, han ansaae, som Fædrelandets Fiende; en

en Cæsar, den, hvis Navn var ham saa forhadt; den, hvis Aasyn nu skulde ydmyge hans Stolthed; den, hvis Naade han ansaae, for den frygteligste Dødsstraf. Forbindes nu disse Omstændigheder med saadan Charakteer; saa indsees lettelig, at saa mange over Hovedet sammenstødende Tordener, kunde nedslaae en Catos Standhaftighed. Hans Kraft svækkes; hans Fornuft bedøves; hans Sind forvirres; Fortvivlelsen kaager i hans Barm; hans rasende Haand griber den ulykkelige Dolk; han udøver den gyseligste Gjerning.

Intet Under, at hans Død maatte bedrage en Nation, der endnu var saa hengiven til Frihed: intet Under, at hans Død blev anseet, som noget Ædelt, noget Stort, noget Herligt, blant et Folk, der endnu næsten afgudisk var forelsket i deres forrige Uafhængighed. Skjønt nu en Catos Død, fra denne Side betragtet, synes at have noget blændende ved sig; saa bliver den dog, som alt andet Selvmord, ved fornuftig Betragtning, afskyelig, skrækkelig, unaturlig.

Beklageligt, at en saa stor Mand i Livet, skulde blive saa liden i Døden! Beklageligt, at han, som paa saa udmærket Maade levede for Fædrelandet, ikke døde for det!

Be-

beklageligt, at han der levede, som den største Viise, skulde døe, som den største Daare! Cato var stor: han øvede den strængeste Dyd; han haandthævede den yderste Retfærdighed; Dyden hos ham, var bleven til en Vane; idelig handlede han retsindig, uden at mærke det. Men kan vel den kaldes stor, som ikke kan udholde en Rad af Gjenvordigheder; som griber til at opægge sin vanhellige Haand mod sig selv?

Den sande Storhed, har sin Oprindelse af Taalmodighed; ikke kan den harmonere med en afskyelig Fortvivlelse. At fortvivle, ved en overhængende Ulykke, er det daarligste Raserie; men at bære den med Standhaftighed, med Aands Styrke, med vedholdende Overmagt; det er at vise sig, som en stor, som en retskaffen Helt. Mennesket er forbunden, at elske sig selv med en ustraffelig, en retfærdig Kjærlighed: Retfærdigheden kræver, at Mennesket skal vedligeholde sit Liv saa længe, som mueligt; den kræver, at han stedse skal tæmme sine Sindslidelser, for at opfylde sine Pligter mod Skaberen, mod sine Lige, mod sig selv.

Bør vel Nogen borttage det, som ham ikke tilhører? Bør han ødelægge et Værk,
som

om han ikke har gjort? Den, som boer i Himlene, som regjerer over Alt, er allene Herre over Liv, over Død, over Alt: denne Alt-bestyrer har givet Livet, opholder Livet, bestemmer Tiden for Livet, tager Livet; denne Alkjærlige tilkommer det allene, at bryde dette Legems Kjæder; og det Menneske, som selv løber blindt hen i Dødens Strube, er en forstyrret Skabning, som trodser Skaberen, og forlader sin Post, før den rette Afløsningstid.

Det sande Heltemod, er dette: at man saavel ved at leve, som ved at døe, har et taalmodigt, et gudhengivent, et roligt Sind, et uforfærdet Mod; at man er standhaftig, under alle Lidelser og Gjenvordigheder, som møde her i Livet; at man uden Frygt, seer Døden at nærme sig, naar den kommer, efter Naturens Orden; og altid, naar Pligt og sand Ære fordrer det, uforskrækket og frimodig vover Livet, modig og mandig gaaer Døden imøde.

Fester.

Sang

Sang

paa Biskop Studsgaards Fødselsdag.

Melod. Den Mand er uværdig.

Hil! eder min Levetids hensvundne Dage!
I skabtes og lyste og ilede bort,
med eder svandt Jordlivets Sorger og Plage,
Tak være dig Fader, vor Kummer er kort.

Kor.

Ja kort er vor Levetids Møje, den snart
heniler med Tiden i susende Fart.

Saa hilser den Gode de Tider som svinde,
de hensvundne Dage forskrække ham ej,
rundt om ham uvisnelig Glæde oprinder,
om Torne end stundum laa strøed' paa hans Vej.

Kor.

Den Dydiges Glæde udødelig er,
med stigende Alder forhøjes dens Værd.

Saa

Saa rolig, saa glad Du nu skuer tilbage
paa henſvundne Levetids dalende-Sol,
og endnu ret mange og frydfulde Dage
Dig skjænke den Gud, som begrændser vort Maal.

Kor.

Han gjore Din Aftenstund rolig og blid,
og sejerig vorde Oplosningens Strid.

See dalende Livssol med venneduld Straale
os leder til himmelske Hvilested frem,
som modige Vandrer, med Fryd vi da taale
de sidste og mojsomme Trin til vort Hjem.

Kor.

Ja klædt udi Evigheds Daggry det Hjem
tilvinker Dig Hvile, gak rolig da frem.

M. Lindhart.

Oldingens Sang

sadt til Melodie af: Der var en Tid.

Naar kolden Storm fra Nordens øde Egne
henfuser over Vaarens Blomsterseng,
da Lilien og Glemmigej henségne,
med visnet Blomst paa moderlige Eng.

Saa af gjentagne Storm fra Skjebnens Egne,
vort Lives matte Flamme slukkes ud;
da trofast Ven og fyrig Yngling segne
i Graven ned fra elskte Ven og Brud.

Ja Død det Budskab lige dristig lyder,
for Kongen som for Hyttens arme Søn;
du begge hver sin Daad nedlægge byder,
dig bøjer ikke Guld, ej Vemods Bøn.

Et

Er dette Budskab mig en Fredens Stemme?
Død! er du dette Hjertes sande Ven?
ja Sorgen vi i dine Arme glemme,
og trætte Olding slumrer rolig hen.

Men ak! indhyller ikke Gravens Øde
vor Sjel udi en evig rædsom Nat?
fremstraaler atter Livets Morgenrøde
paa ny bag denne Gravens skumle Nat?

Ak, slukkes Livets sidste lyse Straale,
Naar Øjet brister i min Afskeedsstund,
da heller Jordens Kummer vil jeg taale,
end slumre hen i Dødens falske Blund.

Hvi straale da fra grændseløse Fjerne
til mig utalte Sole venlig ned?
naar ej hver ellers uforklarlig Stjerne
tilvinker mig en salig Evighed.

Hvi lod du mig, algode Fader, skue
fra Lysets Fieldtop Dydens Himmelsied,
naar dette Syn skal falskelig opluе
Haab i min Sjel om Livets Evighed.

Omstraalet af en bedre Verdens Ynder,
du viser mig, o Dyd, dit Fædreland,
og din her ufuldendte Daad forkynder:
at ved din Haand didhen jeg vandre kan.

M. Lindhart.
Sognepræst til Lieršlew
paa Mors.

Smi=

Smilet.

„O Muse, bad jeg engang,
Du lærde mig de Toner,
Hvorved Sophie smiler;
O Muse, lær mig ogsaa
At smile saa uskyldigt,
Uskyldigt, som Sophie!"
„Nej! svarde hun med Rødme,
Som røbed' egen Afmagt,
Nej, jeg har selv forsøgt det;
Men det kan ikke læres."

J. M. Hertz.

Til — —, som besang Nøjsomhed.

Forleden sang du, Ven, om Nøisomhed,
Og tænk engang, hvad Kraft der var ved denne Sang!
Enhver, som hørde dig, vil nøjes med,
At du har sjunget denne ene Gang.

J. M. Hertz.

Nogle Breve

til

det Kongl. chirurgiske Academie i Kiøbenhavn

skrevne

paa en Reise i Aarene 1799 - 1803.

Af

Johannes Colsmann.

(Fortsættelse.)

II.

Noget om Medicinalanstalterne paa forskjellige Steder i Tydskland.

Paris i Junii 1801.

Under Udarbeidelsen af dette Æmne fandt jeg, at een af de største Vanskeligheder jeg, i Forhold som det efterhaanden tiltog i Udførlighed, havde at kiæmpe imod, bestod i Udvalget af Materialierne, siden jeg saae mig nødt til at udelukke meget som jeg endog allerede havde skizzeret i mit Udkast, for ei aldeles at overskride et Brevs Grændser og tillige at beholde Rum til een og anden Bemærkning som kunde tiene til at oplyse hvorvidt nogle medicinske Anstalters Indretning saavel som bekiendte Lægers individuelle Fremgangsmaade, i deres Virkningskreds, medføre en

en paa Videnskaben og dens Dyrkere gavnlig eller skadelig Indflydelse. Jeg har desaarsag, i Stedet for efter mit første Maal udførligen at beskrive ethvert Hospital, eller enhver medicinsk Læreanstalt som jeg har havt Leilighed til at see, holdt det for bedre ikkun at omtale dem iblandt de vigtigste noget vidtløftigere, om hvilke jeg har Aarsag til at formode at ingen af mine Landsmænd enten offentlig eller privat til Academiet hidindtil har meddeelt nogen Beretning, derimod ikkun kortelig at berøre de øvrige, tilligemed nogle af de mindre vigtige, og uden egentlig at beskrive disse, alleene udhæve det, som i Følge den nys angivne Synspunkt — efter mine Tanker — ikke reent burde udelades.

Nppe vil nogen fortænke mig i at jeg betraadte Chariteen i Berlin med store Forventninger, eftersom det første Hospital i et Rige som Preussen, der tilligemed Sachsen staaer i Orde for fortrinlig videnskabelig Cultur og deraf flydende Humanitet, syntes at berettige endog til meget store Fordringer. At og hvorledes disse blave skuffede vil indlyse af den Beskrivelse, jeg strax kommer til at give om dette Hospital. Ikke nye, men desværre sand nok er den Bemærkning — som endog en indfødt men upartisk og oplyst Læge selv meddeelte mig — at der af Sammenligningen imellem Veterinair-Skolen og Chariteen

fremgaaer det Resultat „det er i Berlin i Sygdoms Tilfælde sørget langt bedre for Fæe end for Mennesker".

Benævnte Hospital ligger i en Afkrog ved Berlins Stads- eller Ring-Muur, dog inden for samme. Det første Anlæg hertil er en meget lang og 3 Etager høj, i Aaret 1790 fuldendt Bygning; 2 Aar seenere blev der opbygget en ligedan lige over for den første, og begge foreenedes i Sept. 1799 — den Tiid jeg var nærværende — ved en tredie, som bliver den største og kan ansees som Hovedbygningen, hvis Facade vender ud til Charitee-Gaden og Ringmuuren, men endnu var ufuldendt. Først den nuværende Konge har strax efter Tiltrædelsen af sin Regiering givet Befaling til at fuldføre Hospitalet efter den Plan som Fridrich 2 havde approberet og dennes nærmeste Efterfølger ladet henligge uunderstøttet. Gaarden som indesluttes af de omtalte Bygninger skal beplantes med Træer til Brug for Reconvalescentere. En stor hidindtil egentlig hertil bestemt Hauge have Officianterne — som det til Hospitalet hørende Personale i de fleeste tydske Hospitaler kaldes — eene benyttet.

I den ældste af de 2de første Bygninger — hvilke kan ansees som Fløje — sees Hovedgangene i Midten af Bygningen, de ere særdeles mørke og opfyldte med en meget ildeluge

belugtende og usund Luft. I den samme findes foruden Sygeværelserne en stor Sal som benyttes til Kirke og dernæst til Spisestue for de ringere Officiantere og en Deel Invalider hvilke indtil videre endnu ere indqvarterede i denne Bygning: fremdeles en anden mindre, i hvilken Operationerne foretages og hvor der staae 4 Senge for Opererte — hvilket ikke synes passende, eftersom ikke alle uvante og mindst Syge kan taale at være tilstæde ved Operationer og nødte til at sympathisere med en saaledes Lidende.

I den nyere Fløj findes Gangene ligeledes imellem Værelserne i Midten af Bygningen, men de ere ved anbragte Ventilatores dog forsynede med nogen Træk. Disse Ventilatores bestaae i med et Gitter eller en Rist lukkede Aabninger nederst paa Væggen, hvilke ved Hielp af et Rør som aabner sig igiennem Muuren ud til Gaarden staae i Forbindelse med den frie Luft. Undertiden foreenes disse Rør med nogle lignende i Sideværelserne; men deres Virksomhed og deres Antal er alt for utilstrækkeligt til at Luften i Gangene kunde ansees for endog kun at være taalelig god. Foruden en Deel almindelige Sygestuer ere i denne Fløj flere Værelser bestemte for Svangre og Fødende, som ikke alle paa Gangen ere i Brug. Da de veneriske fremdeles optages i andre Værelser, saa ere Gangene ved

Sta:

Stakitderre afdeelte, for at forhindre Communicationen imellem disse og de øvrige Syge; en Indretning som man i de seenere Tider har seet sig nødt til at besørge. De Fnattede ligge ligeledes samlede i nogle for dem bestemte Værelser. For Maniaci er ingen egen Anstalt, dog ere de adskilte fra andre og ligge tildeels sammen i nogle af de mindre Værelser, undertiden ogsaa eene, hvis deres Str..n befindes at forstyrre Roeligheden alt for meget. Endelig have, foruden nogle andre af Personalet, 3 Pensionair-Chirurger deres Værelser i denne Fløj.

I begge disse omtalte Fløje communicere Sygestuerne, som ere af forskiellig Størrelse, ikke med hinanden men kun med Gangen, i enhver af Etagerne.

De øvrige Syge som ikke henhøre under de opregnede, ere afdeelte i medicinske og chirurgiske, hvilke hver forsynes af vedkommende Personale, dog saaledes at dette skiftes heri, som jeg nærmere skal berøre. Reenligheden i Stuerne, i Linnedet, Godheden af Sengeklæderne o. d. fandt jeg at staae uendelig tilbage for den som overholdes i Fredriks Hospital i Kiøbenhavn. For at forbedre Luften er i eet af Hiørnerne under Loftet i enhver Sygestue anbragt en Aabning som staaer i Forbindelse med et Rør af Jernblik der ligner et Kakkelovnsrør, som efter Beliggenheden under-

dertiden optager een eller fleere af de allerede omtalte fra Gangen, og har en Aabning ud igiennem Muuren. Fordi denne Indretning ikke aldeeles opfyldte Hensigten, troede man i den nyere Floj at kunde forbedre samme ved at forsyne hver Aabning med en bevægelig Træelem. Hængseler foreene denne med den firekantede Aabnings eene Rand, i hvis modstaaende der er sadt en Tridse over hvilken en ved Træelemmens frie og ved dens egen Tyngde af sig selv stedse nedhængende Rand fastbindende Snor løber, ved Hielp af hvilken man ved at trække derpaa kan faae Træelemmen til at næxme sig til og fuldkommen at lukke for Aabningen. Gangkonerne skulde idelig paa denne Maade sætte Luften i Bevægelse — jeg behøver nok ikke at sige meere om dette Project. Sengestæderne stode næsten overalt vel nær til hinanden; man finder det nødvendige af Sengeklæder dog sielden noget Omhæng, hvortil imidlertid Grunden maaskee hellere bør søges i en endog hos velhavende Folk temmelig almindelig Skik i Berlin, end i nogen egentlig derved tilsigtet Sundhedsregl eller i Besparelseslyst. I disse omtalte tvende Flojes Kieldere ere Indretninger til Kiøkken, Vask, Boelig for de ringere Officiantere og fleere Badstuer. Til een af de sidste kan en Seng ved Snore tridses ned og op igien igiennem en med Bræder beklædt Aabning som gaaer igiennem

nem en med Bræder beklædt Aabning som gaaer igiennem alle Etager, og er forsynet med en Dør til enhver af disse. Paa denne Maade skulde Patienterne saa godt som fra deres Værelse kunde hidses ned i Badestuen og tilbage igien, uden at udsættes for Luften. Dog bruges denne Indretning nu ikke meere, siden man er kommen efter at de Syge — fordi Sengen maae passe nøjagtig i Aabningen paa det at den som ligger i samme ikke skulde vugges for stærk eller reent vippes ud — vare udsatte for en langt skadeligere Træk af Luftens Sammentrykning under Op- eller Nedhidsningen.

Den tredie Fløj eller egentligere Hovedbygningen er i fleere Henseender bedre indrettet, skiøndt det dog støder at der skal indrettes Sygestuer i dens øverste Etage og den nederste derimod indrømmes for Lægerne eller andre Officiantere. Hovedgangen er, for ikke at formindske Rummet ved Trapper i selve Bygningen, anlagt i en Udbygning ind til Gaarden, hvor denne for Enden af den midterste og Hovedporten endog tager sig meget godt ud. Udbygningen er oventil prydet med en stor Skive af et Slaguhr. For enhver Etage findes i denne Udbygning en Vestibule eller Forsahl, hvorfra man paa begge Sider træder ind i brede og luftige Gange som findes langs inden for Vinduerne mod Gaarden.

Paa

Paa det eene Hiørne som støder til den nyere Fløj, indrettes Operations=Stuen i anden Etage; den er saa høj at den tillige gaaer igiennem den tredie; Lyset falder ind af 3 høje Vinduer, de øvrige Fag tiene alleene til Lysning for Opgangene til Bænkene, hvilke i Form af et Amphitheater danne en ¾ Cirkel omkring den Plads hvorpaa Operationerne skal foretages. Ved Siden af Operations=Sahlen ere nogle mindre Værelser, for der at kunde henlægge de Opererede. En Kirke, som skal blive meget smagfuld, anbringes paa det modsatte Hiørne. Professor Fritze faaer sine Værelser i den nederste Etage fra Hiørnet um der Operationsstuen til Hovedporten i Midten af Bygningen. Sygesahlene, som alle vende til Ringmuuren, og fra hvilke man har en frie Udsigt ud ad til Landet, staae ved Dørre i Forbindelse saavel med Gangen som med et mindre Værelse, der altid findes imellem 2 og 2 af de større, og er bestemt for Gangkonerne.

Iblandt de øvrige til Chariteen henhørende oeconomiske Bygninger f. E. Brændestuur, Remiser og deslige, maae jeg udmærke en som Vidders ikke sieldne Formaal mærkværdig og for sin Rang blandt de prægtigste af sit Slags almindelig bekiendt Koestal.

Da de egentlige Læger ved Chariteen ikke ære faste, men fra lavere Poster efter deres An=

cien=

cienitet abscendere til at beklæde disse for deu fra videre at befordres, holder jeg det ikke for uvedkommende her kortelig at anføre hvorledes i denne Henseende heele Forfatningen er i det Preussiske. I en egen Bygning som har Navn af Pepinière optages henimod 80 Børn for at dannes til Læger. De nyde Underviisning i Forkundskaberne, omsider ogsaa i de Medicinen og Chirurgien nærmere vedkommende Videnskaber, hvorpaa de som Under-Chirurger i nogle Aar staae ved Chariteen; siden som Compagnie-Chirurger komme i Provindserne, derfra efter nogle Aar igien, under samme Titel ansættes ved Garden hvor der ere henimod 20; af disse blive de dueligste Pensionairs (disses Antal beløb sig til 18) hvoraf den ældste besørger Hofstaten og de 3 følgende Chariteen, saaledes at disse sidste skiftes til at forestaae Accouchement, de indvortes og udvortes Sygdomme. De øvrige Pensionairs ere uden at have bestemte Forretninger forbundne til at fortsætte deres Studia i Berlin, med en Gage af 10 Daler preussisk om Maaneden.

Om Onsdagen og Løverdagen kom — da Hofraad Fritze laae syg — i dennes Sted som Directeur Geheimeraad Selle for at efterjee Interniserne, og Professor Mursinna for at besøge de i Fødselsstiftelsen optagne og Externisterne, hvorved han tillige bivaanede de

Ope-

Operationer som Pensionairene — der foretoge dem alle — kunde udsætte til disse nævnte Dage om Ugen. Exempler jeg selv har været Vidne til, vil bedst kunde oplyse at hverken Behandlingsmaaden af de Syge eller Lægernes Kundskaber og Færdighed som Operateurer fortiene at roses synderlig. Mursinna selv tørte naar han saae paa ulcera alt pus af selve Saaret med meget grov Charpie, blandt andet engang af et kræfterlig Saar paa Næsen, hvorved den Syge ikke alleene gav sig ynkelig, men en endog temmelig betydelig hæmorrhagie fulgte efter. Forbindingen var overhovedet en sand Jammerscene; af de omtalte Under-Chirurger, som besørge denne, blev den anatomiske Pincette eene brugt til at aftage Plumaceaus, med hvis Spidser, fordi det skulde gaae i saadan Hast, den Syge som oftest blev stukken jammerlig. Forbindingen af et complicert Beenbrud, atter løst for at Mursinna skulde see derpaa blev foretagen saa slet at alle nærværende Fremmede for Ærgrelse neppe kunde holde ud at see den tilendebragt. Der blev ingen ansat til at holde paa Knæet eller Foden, der blev lagt en utroelig Mængde grov Charpie hvor det slet ikke var nødig og hvor den ved sin Ujævnhed desuden nødvendig maatte trykke; Beenet blev ret snæret ind og holdt fast ved over en Tomme tykke Træskindler; Foden slet ikke

ikke understøttet. Paa en Vending, ved hvilken Mursinna ligeledes var nærværende, hvor Ryggen laae for, arbeidede 3 efter hinanden, de traf tvende Gange Haanden ud i Stedet for Foden, og den skal have varet over i 3 fulde Timer; mig tilligemed fleere andre fremmede Tilskuere kostede det megen Overvindelse at blive nærværende derved i de tvende deraf. En Pensionair giorde en amputatio brachii dextri en Haandbred over articulationen med antibrachium paa et meget magert Subject der over i et Aar havde været underkastet caries carpi & extremitatis inferioris antibrachii. Patienten sad paa en Stoel; Operator anlagde compreßion paa Arteria axillaris og det Morellske Tourniqvet paa den øvre Deel af brachialis, et Baand paa Grændsen af den Deel som skulde bort, og gav ham Knuden paa et Tørklæde i Munden for at bide derpaa — hvilket er meget brugelig her ved alleslags Operationer. Med en lige Kniv igiennemskar han først Huuden, som ikke blev videre separeret, siden Musculi; brugte det sædvanlige instrumentum anceps til at løse Periostium — hvilket han i Flæng skrabede op og ned ad — og saugede os humeri brav nok igiennem med en Stiksaug. Nu løsnede han Tourniqvetten og rev øste koldt Vand paa med en Svamp, hvilket han igientog fleere Gange, omendskiøndt Patienten under igiennemtrængende

gende Skrig forsikkrede ham at dette smertede ham langt meere end Operationen selv. Ihvorvel der stod lunkent Vand ved Siden af det kolde, igientog Mursinna selv dette Experiment, yttrende sin Forundring over at det kunde giøre ondt, fordi han aldrig havde hørt nogen beklage sig derover tilforn. Med Naal og Traad underbandt Pensionairen fremdeeles meere end som Arterierne alleene (een af Traadene brast endog da han vilde trække ret fast til) trak Hunden ned fra oven og neden saa at der blev en rima transversalis omkring det fremstaaende os humeri. Tvende Hæfteplastere som vare stukne igiennem hinanden tiente in duplo tilligemed nogle enkelte til at holde labia nogenledes, og Longetter, et stort Circulairbind anlagt ovenfra ned ad, med en Tour omkring Livet, holdte den paa Hæfteplasterne henlagde grove Charpiekage. Jeg kunde endnu anføre meget meere til Beviis paa min anførte Paastand, dersom det ikke var saa ubehagelig at nedskrive idel Ufuldkommenheder og saa at sige uduntække grammaticalske Bommerte. Dog maae det endnu erindres, at en Reconvalescent blev tagen til at bære en Blikkasse omkring for at optage de brugte Plumaceaus, hvilket omsider som den blev fuldere saae meget ækkelt ud og lugtede saa ilde, at det vist nok alleene derfor var heel nødvendig at der i enhver af de chirurgiske

Stuer

Stuer blev hældet Eddike paa heede Steene som laae i Træebakker. En anden Patient løb om med et stort Bræt med en Kant omkring, paa hvilket der laae Plumaceaus eene bestrøgen med Ungventum therebinthinatum, som lader til at være remedium universale i Chariteen; dette lovlig svære Trug blev ikke sadt paa et Bord eller Stole, men paa andre Syge der laae i deres Senge ved Siden af den som pro tempore blev forbunden.

Den som holder Humoralpathologiens de ældre Grundsætninger for de rigtigste i Medicinen vil kunde finde sig meere fornøiet med Interniskernes Behandling — jeg fandt ingen Afvigelse fra den i Selles medicina clinica foreskrevne; dog Grunde for dens Anvendelse hørte jeg ved intet Tilfælde anføre, saa lidet som at nogen skulde have vovet paa at udbede sig dem. I Henseende til Behandlingen af de veneriske havde man giort Forsøg med Acidum nitricum dilutum og paastod at i Følge Erfaringerne de Subjecter som tilforn allerede havde brugt Mercurialia mindst kunde bruge det med Nytte, siden det da for tidlig befordrede Salivationen.

Til Slutning maae jeg anmærke at der i den oeconomiske Bestyrelse vare forefaldne utroelige Underslæb til Skade for de Syge og som der i nogle i den Anledning udkomne Skrifter offentlig blev paastaaet, til Skade for Fonden tillige.

Det

Det foreslod en Hovedforandring i den heele Indretning; maaskee at samme imens jeg nedskriver dette allerede er iværksat, især da Hufeland nu i den afdøde Selles Sted er bleven kaldet til Berlin og ansat som Directeur ved Chariteen. Denne Grund holder jeg for tilstrækkelig til med Frie at kunde lade den som fandt Sted dengang jeg var nærværende videre uberørt.

Man kan — som jeg troer — af det anførte lovlig godt abstrahere hvad Eleverne i Pepinieren saavelsom Compagnie-Chirurgerne og Pensionairene siden efter i Almindelighed profitere af den Underviisning de nyde — ihvorvel de alle hvert halve Aar i det mindste prøves — naar ikke et eller andet godt Hovede iblandt dem selv søger at komme videre, og ved at dyrke f. E. en Wildenows, Klaproths og flere omgiængelige Mænds lærerige Bekiendtskaber, forøge deres Kundskaber. Det er sandsynlig, at den lange Carriere de have at igiennemvandre fortrinlig bidrager til at de fra Tiid til anden udsætte at studere med Iver og seenere hen finde, at det er for stor en Uleilighed, siden de haabe at kunde slaae dem igiennem alleene med det de have seet og hørt af deres som oftest maadelige Routine.

Horesahlen eller det anatomiske Theater har slet intet Udmærket; der findes tilligemed nogle maadelige Præparater i en ældgammel Bygning ved det astronomiske Observatorium.

Mærk-

Mærkværdigere er derimod vist nok Prof. Walters anatomiske Cabinet, som findes i die Friedrichs-Straße, hvor han boer. Det er ikkun at beklage, at Adgangen til samme er saa saare vanskelig, saa at man ikke kan nytte det efter Ønske, ja mangfoldige Reisende naae endog slet ikke den Lykke, som paa faa Timer faldt i min Lod, at faae det at see. Uden at bagtale denne for sine anatomiske Kundskaber udmærkede Mand, nødes jeg dog til at berette, at jeg ikkun erholdt en saare ufuldstændig Idee om denne vist nok talrige og fortræffelige Samling, da han, isteden for at viise og forklare mig Præparaterne, til min store Ærgrelse næsten eene udfyldte Tiden med at fortælle mig om sine egne Fortienester. Det jeg erindrer at have seet i denne Skynding, er: et Hoved med et saare stærkt Indtryk paa den eene Side af regio occipitalis efter et Hug; et Sceleton med en betydelig mollities ossium fornemmelig paa begge de høire Extremiteter. En stor Suite af hydrocephali og ligeledes af feilfulde pelves. Exostoses og spinæ ventosæ i Mængde; Sceleta monstrorum, hvoriblandt en biceps først forenet neden ved os sacrum, uden tredie Clavicula, et andet paa een truncus med sammenvoxne Ansigter, desuden en riig Samling af monstrosi foetus i Spiritus. Alle Gradationer af Embryones baade sceleterede og i Spiritus. De allerfleeste Deele af Legemet meget

stiønt

skiønt injicerede og mangfoldige pathologiske Stykker ligeledes injicerede. Genitalia maris paa et Bækken, igiennemskaarne efter linea media corporis for at see Urethra og dens tractus. Øie- og Øre-Præparater. Lugtens Organon, endog injiceret paa Dyr, som Asen, Hund o. s. v. Myologiske Præparater og særdeles vakkre angiologiske i Overflødighed. Alle Nerver, i Træekasser hvori en Kasse af engelsk Tin, indenfor denne igien en Træ-kasse og heri Spiritus i hvilken Præparatet ligger; nogle af de større Kasser ligne i Fa-con fuldkommen Liigkister og indeholde et heelt Menneske; de fleeste af disse Præpara-ter kan sees igiennem et Speilglas som er indkitted i en Ramme paa Laaget. For at oplyse herniæ findes her flere Præparater med injiceret og opblæst saccus hernissus, og utalligt meere.

Fordi der var kommen Bud fra en Syg, som meget trængte paa at faae ham i Tale, kom Sønnen, ligeledes Professor, for at løse Faderen af; førend denne gik fortalte han endnu „Dem ich diese vortrefliche Sammlung am liebsten gönne, ist ihr König, er soll sie für 100,000 Thaler haben, das können sie nach Hause berichten." *)

Noget

*) Kongen af Preussen har nu kiøbt Samlingen for denne Sum.

Noget af det første den yngre Walter lod høre efter at hans Fader forlod os var: „So wie sie mich hier sehen, haben sie den größten und ältesten Anatomen auf der Welt vor sich, können sie das begreifen?" Paa min Replique „da Sie Selbst so bescheiden sind es problematisch aufzustellen, so bitte ich mir vorzüglich in Absicht der letzteren Behauptung ihre Belehrung aus" fik jeg den Forklaring „Mein Herr Vater hat über 50 Jahre præparirt, was der gelernt hat, weiß natürlich ich so gut wie er, und ich selbst habe über 30 præparirt, dieß machen zusammen mehr als 80"; jeg har siden erfaret, at jeg langtfra ikke er den eeneste som han har sagt dette til.

De som betale den ældre Walter for hans Forelæsninger, ere nok de eeneste som i længere Tiid kan faae noget, men dog neppe alting at see af denne Samling, hvis Indflydelse paa Videnskaben vist nok vilde være af største Vigtighed, saafremt den stod under en Mands Værge der kunde anvende meere Tiid for at viise den. Som en Rettesnor, der kan være nyttig for andre Reisende, vil jeg berøre, at Walter gierne hører at man alleene i den Hensigt at see hans Samling skal være kommen til Berlin, hvoraf flyder, at ingen tør lade sig mærke med allerede at kiende nogen af de øvrige Professores, mindst

blandt

blandt Lægerne; man giør fremdeeles vel i strax at give sig ud for en practisk Anatom, for imod Blumenbachs Meening falder efter Walter Menneskeslægten ikkun i tvende Varieteter, nemlig i præparerende og i dem som ikke præparere, disse agter han ikke synderlig og de faae heller ikkun sielden eller aldrig hans Cabinet at see.

Jacobs Hospitalet i Leipzig ligger uden for Ranstedter=Thor, bestaaer af flere Bygninger, hvis udvortes tilligemed den uanseelige Indgang til Gaarden i hvilken disse findes, mindre end den vist nok temmelig upaaklagelige indre Indretning anviiser dette Hospital sin Plads blandt de gode i Tydskland. Af disse Bygninger er een bestemt for Oeconomien, en anden for mandlige, en tredie for qvindelige Syge; i den fierde som tillige er den største og nyeste — das gelbe Haus — ere Værelser for interessante Syge, eller det saakaldede Clinicum, hvor de Studerende under Opsigt af den agtværdige Prof. Koch selv behandle et vist Antal; fremdeeles findes en smuk Operationsstue, hvor Lyset deels fra oven, deels for fra falder ind til, en lys og rummelig Sectionsstue, desuden en stor Electriceer=Maskine og et meget fuldstændig Apparat til de Druknedes Redning, i samme Bygning. Heriblandt saae jeg en Kobberseng til et tørt

varmt Bad, hvis Temperatur kan modificeres ved Vand, som imellem en Duplicatur af Pladerne hvoraf Sengen bestaaer, hældes ind og neden til ved Haner igien tappes ud. Denne Maskine er saa lang at en voxen Karl udstrakt kan ligge i samme. I Henseende til de af Druknede igien til Live bragte, havde Resultatet af de med megen Nøiagtighed anvendte Bestræbelser hidindtil saare sielden tient til at stadfæste Hamborgernes og Engellændernes Paastand om deres store Held heri, hvilken sidste man her desuden næsten afgiort holdt for at være heel usikker at fæste Liid til.

Paulinum er en stor ældgammel gothisk Bygning inde i Staden med Porte til fleere Sider, i hvilken der holdes Forelæsninger og hvor en Deel Studiosi af alle Fag boe og nyde Kost. Jeg hospiterede hos den værdige Prof. Haase; han læste paa Latin over Diaphragma som Indledning til Splanchnologien, i et Sideværelse ved Auditorium. Dette sidste er lyst og meget smukt; Bænkene for Tilhørerne findes ved en Barrieck af Bræder adskildte fra hinanden, saa at de ovenfor siddende ikke kan smudse de nedenfor siddendes Klæder og den sædvanlige Springen over Bænkene tillige er forebygget. Professor Rosenmüller, fordeelagtig bekiendt ved et Skrift om de ydre Deele af Øiet, fornemmelig Taarevejene, saavelsom ved et andet

om bursæ mucosæ,' er meget forekommende i at viise den liden men ret gode Samling af Præparater som her findes. Som Sieldenheder udmærke sig blandt disse, en udstoppet Hund af et fra Barnsbeen af med utallige Atheromata besadt voxen Menneske; betydelig store labia majora i Spiritus og et smukt Sceleton med mollities ossium. De angiologiske og nogle ret vakkre tørrede Nervepræparater ere befæstede, ethver i en alderles simpel fiirkantet Ramme, som for at kunde staae er forsynet med tvende lidet bøiede Trælister neden under — en Maade som fortiener almindelig at efterlignes for lettere at kunde vogte disse Præparater for at stødes itu, og som slet ikke er til Hinder ved Demonstrationer. Iblandt de Studerende lærte jeg at kiende fleere, som her næsten eene havde dannet dem og ikke alleene ved theoretiske men endog ved gode cliniske Kundskaber roesværdigen lønnede deres omtalte og andre Læreres virksomme Flid i Underviisningen.

For Fremtiden vil ogsaa det i Staden beliggende gamle Georgen-Hospital, hvor Gale, Fanger og Faderløse pleies, blive mærkværdigere for Lægen end det var ved Slutningen af October 1799, da jeg saae det. Der var dengang begyndt paa efterhaanden at bygge det hele om efter en nye og meget forbedret Plan, hvilket var den grundede Aarsag

til

til den Uorden jeg forefandt i samme. Der havde hærsket en Epidemie, som dengang begyndte at tage Characteren af en sædvanlig Scarlatina; Børnene klagede over Cephalalgie og havde tillige anorexie, nogle fik catharralske Tilfælde i Halsen, men alle laae i en 8 Dage i en stupor nervosus; det første Tegn til Bedring var Madlyst De brugte et Afføringsmiddel, siden Saponaria og tilsidst et svagt China Decoct. De Voxne fik, foruden de anførte Tilfælde delirium; begge Lærerne for de Faderløse bleve smittede og døde af catarrhus suffocatius efterat de havde begyndt at komme dem. Tidlig paa Sommeren vare i en typhus en stor Deel Fattige omkomne som i den foregaaende strænge Vinter havde lidt fortrinlig Mangel; denne Sygdom havde havt det egne at den var forbunden med congestioner til een af caviteterne, hvoriblandt de til Brystet vare de farligste, de til Underlivet forbundne med en Diarrhoea couenta dog mindre farlige end de nysomtalte men meere end Congestionerne til Hovedet. Kiøkkenet i Georgenhospitalet var udmærket reenlig; der kaages i Kobberkiedler som aldrig fortinnes men stedse holdes meget reene, fordi man anseer Kobber for mindre skadelig end det saa stærk med Blye forfalskede Tin som Kobbersmedene i Almindelighed anvende til at fortinne med.

Hr. Ehrlich, en Chirurg som er boesatt i Leipzig fortiener at nævnes for sin Beredvillighed i at viise sin vakkre Samling af de nyeste, helst engelske chirurgiske Instrumenter, af hvilke han allerede som bekiendt har beskreven en Deel og tillige sørget for at faae dem stukne nøjagtig efter i Kobber.

Ved denne Leilighed vil jeg ligeledes berøre en anden Privatsamling, som jeg længe forinden allerede havde besøgt i Hannover hos Livchirurg Lampe, da den formedelst sin Rigdom saavel paa Instrumenter, saare kostbare Bandager, Modeller af Stole, Senge og andre Indretninger for Syge, som paa meget skiønne anatomiske Præparater vist fortiener at sættes ved Siden, ja endog langt over mange offentlige, hvortil denne Mands Humanitet endydermere for saavidt har ophøjet den, som Adgangen dertil — eftersom den desuden indeholder mange mærkværdige Naturprodukter — næsten til alle Tider staaer aaben for hans Bekiendtere og Fremmede, endog naar han ikke selv skulde være tilstæde. Iblandt den Mængde af Mærkværdigheder, som Frygten for at blive alt for vidtløftig forbyder mig at angive nøjagtigen, findes her et betydeligt Antal af fortræffelig udarbeidede Ørepræparater, hvoraf ethvert, for ikke at tage Skade ved Berørelsen, er sadt fast imellem de med en liden Skrue forsynede Greene

af

af en Pincette som staaer i en dreiet Fod. Disse Pincetter ligne i Formen dem man seer i Etuis, have afskaarne Spidser og ere forsynede med et Skaft, kun at de ere noget længere end disse sædvanlig forarbeides.

Blandt Hospitalerne i Hannover synes ikkun Militairhospitalet at fortiene den Reisendes Opmærksomhed. Det anbefaler sig ved sin simple meget smagfulde ydre Form, ved den breede og lyse Gang i Midten af begge Etagerne og den vel overholdte Reenlighed i Værelserne paa begge Sider af disse Gange. Stuerne ere høje og lyse, dog have de fleeste ikkun eet Vinduesfag; 2 til 6 Senge, nogle Stole og Borde høre til Inventariet i *ethvert*. Beboerne ere Invalider, de *faa egentlige* Sygeværelser vare næsten tomme. Til Luftens Forbedring betiener man sig i disse af en omtrent 2 Allen høj Maskine, hvis Vinger ikke uliige dem paa en Veirmølle, kun stillede saa at deres Flader vende meere til hinanden, ved at dreies om sætte Luften i Bevægelse. Den til Bygningen anlagde Hauge kan Invaliderne benytte dem af som et behageligt Spadserested.

I Dresden er ikkun sørget heel maadelig for fattige Syge og Svangre. I en Fløj af Casernerne findes vel nogle faa Værelser som have Navn af Charitee, tilligemed et Slags Auditorium og nogle fordærvede

vede Præparater, men det heele er saa slet indrettet at man fristes til foruden de Syge endnu at beklage de unge Mennesker hvilke paa dette Sted spilde deres Tid for efter Hensigten at dannes til Landchirurger. For Svangre findes ikkun 12 Senge og de som have født maae tage Fosteret med naar de forlade Stiftelsen og selv sørge for det i Fremtiden.

Iblandt de mangfoldige kostbare Samlinger og deri opbevarede sande Mærkværdigheder, som giøre Opholdet i Dresden saa almindelig interessant for Reisende, findes i Forhold ikkun en saare liden Deel som aldeeles nøie vedkommer Lægevidenskaben; dog fortiene et Sceleton af tvende ved occiput sammenvoxne Børn, nogle ret smukke calculi biliares og en 5 Alen lang Plica polonica, hvilke med nogle fleere mindre betydelige Præparater giemmes i Naturaliecabinettet in dem Swinger, at anføres. Ikkun Hiernen havde været fælleds for begge Børn i det omtalte Monstrum; de skal have levet i nogle Dage og det eene være død 12 Timer forend det andet. Den nævnte Plica udgives for at være tagen af en velhavende Dame i Pohlen, efterat hun ved en af denne Aarsag foranlediget Udtæring var omkommen. Den er oventil næsten en halv Alen breed og nogle Tommer tyk, bliver efterhaanden smalere

lere og ender sig i en meere cylindrisk Spidse. De med Straae, Fier og mange andre heterogene Legemer blandede Haar ere ved en klæbrig Materie saaledes sammenflettede at det heele ikke seer en grov Haarfilt ulig. Den allerede angivne Længde ophøier dette Stykke blandt de pathologiske Sieldenheder.

Ved at besee Medicinalanstalterne i Prag leedes man næsten ved ethvert Skridt til at mindes om Keiser Josephs menneskekierlige og omfattende Aand. Alle Indretninger ere ved ham om ikke anlagde dog hensigtsmæssig blevne forbedrede, og omendskiøndt de just ikke alle ved et pragtfuld Udvortes, saaledes som i Wien, tillige fængsle Opmærksomheden, saa er der dog sørget saavel for de Syge og Nødlidende, at hverken disse eller Lægerne kunde have grundet Aarsag til i det væsentlige at klage over nogen stedmoderlig Tilsidesættelse i Sammenligning med dem i Søster-Hovedstaden.

De vigtigste Hospitaler i Prag ligge in der Neustadt. Das allgemeine eller Bürgerspital skylder Keiseren Joseph sin Tilværelse, dog var det endnu ikke fuldendt da han døde. Det kan rumme henimod 500 Syge, som ere afdeelte i Externister og Internister, af hvilke de sidste indtage den øvre Etage, Sygestuerne ere luftige, høje og meget rummelige, de varmes med Steenkul i store

Bilæggere. Reenligheden var upaaklagelig. De Hrr. Fiedler og Härtl forestaae den medicinske og Hr. Schmidt den chirurgiske Behandling; disse ere alle unge Mænd af Talenter, dannede ved Reiser, og fortiene megen Berømmelse baade for deres Forekommenhed mod fremmede Læger og for den venskabelige Maade paa hvilken de omgaaes deres Assistentere eller de øvrige Studerende. Prof. Fiedler holder en Middelvei imellem de ældre og det Brownske System, han og Prof. Melitsch — der vel egentlig er ansat som første Læge, men fordi hans Nærværelse er nødvendigere ved den af ham indrettede Fødselsstiftelse som jeg nærmere skal omtale, saagodt som har afstaaet sin Post ved Hospitalet — have anstillet en Mængde saare interessante Forsøg med den i Bøhmen overflødige Arnica, som de have givet i alle Former, baade for sig og i Forening med andre Midler som Mercurialia o. a. m. hvorved de have erholdet et riigt Udbytte paa udvidede Erfaringer om naar og hvorledes dette saa meget virksomme Medicament bedst kunde anvendes, hvorom de agtede at udgive en Afhandling; dette fortiener, efter mine Tanker, en dobbelt Opmærksomhed af danske Læger, siden Arnica montana ligeledes hører til vore indenlandske Planter.

Den Indretning som finder Sted her, at Lægerne daglig sende en trykt Liste med Rubriker

ned i Kiøkkenet, hvorpaa Qvaliteten og Qvantiteten af Mad og Drikke ved dem forordnes er saare fordeelagtig for de Syge, især da Lægerne have temmelig frie Haand heri. Disse see og nøie paa at Kosten er saa god, som Stifteren tilsigtede og ere ved Erfaring tilfulde blevne overbeviiste om at denne Omsorg i Henseende til den vigtige Indflydelse paa Helbredelsen kan sættes enhver anden af Lægens Forretninger ved Siden, fornemmelig i Hospitaler.

Med denne Stiftelse staaer das Irrenhaus i nøje Forbindelse, i hvilket der forsørges henimod 200 Vanvittige, som tilsees af den allerede nævnte Prof. Härtl, der tillige er en ypperlig Psycholog. I begge Etager ere i denne særskilte Bygning Værelserne anlagde paa begge Sider af en Gang som ligger i Midten. I denne staae flere store Kakkelovne, hvorfra Varmen deels igiennem det aabne Gitter som findes paa Dørene til ethvert af Værelserne kan trænge ind til disse, deels ledes hen til de fiernere igiennem Leer-Canaler som ere anbragte under Gulvet, omtrent paa samme Maade som det er brugelig i Drivhuuse. I ethvert Værelse findes et muuret Natskrin og Straae, dog efter den Syges Beskaffenhed og saa Seng, Bord og andre Mobilia; det første giver stundom Anledning til en ubehagelig Lugt endog i Gangen, hvilket ikke godt kan afhielpes. Saavel i denne Bygning som i det egentlige

lige Hospital kan mod en taalelig Betaling erholdes Extraværelser.

Til den allerede berørte Fødselsstiftelse er Bygningen af det ophævede Appollinar = Kloster benyttet. Der kan henimod 40 Svangre i flere Maaneder nyde alting frit og vente at deres Børn blive forsørgede. Desuden er der et tilstrækkelig Antal af Værelser for Betalende, hvilke ere afdeelte i trende Classer: i den første betales daglig 1 Gylden keiserlig og desuden 20 Gylden for Barnets Pleie for Fremtiden; i den anden Classe det halve, og i den tredie noget mindre. Kosten og Opvartningen retter sig derefter; den tredie Classe og de som ligge frit have det ligegodt i denne Henseende, men de sidste maae lade dem undersøge og betiene af Studerende. Alle kan gaae i egne lukkede Stoele for at holde deres Andagt i den tilhørende Kirke, som er en Pfarrkirche, uden at kunde sees fra Kirken af. Orden og Reenlighed overholdes her meget nøje.

Carlshof er et Hospital for chroniske Syge, tillige en Pleieanstalt for civile Krøblinger; hvilke sidste endnu erholde meere eller mindre i Penge desuden eftersom de forholdsviis ere uformuende til ved Arbeide at kunde erhverve noget til Hielp. Da døve, blinde, epileptiske og med deslige Sygdomme behæftede Børn ligeledes optages i denne Stiftelse, saa er det forrige Klosters Bibliothekfahl indrettet til

en

en Skole hvor disse nyde Underviisning. Uden at være tvungen dertil, kan ethvert Medlem i nogle store Sahle ved Uldspinderie tillige fortiene noget til Hielp for mindre væsentlige Fornødenheder. I Henseende til Luftens Godhed og Reenligheden nødes jeg til i det heele at fælde et ugunstigere Omdømme om denne Stiftelse end om de føromtalte: især var Athmosphæren i Spindesahlen mig yderst modbydelig, hvilket jeg deels tilskriver den Olie hvormed Spinderokkene besmøres — som naturligviis ved efterhaanden at oxyderes bliver harsk og som saadan paa en ubehagelig Maade pirrer Lugtnerverne — deels det forholdsviis til de skiøndt store og rummelige Sahle dog alligevel for talrige Antal af arbeidende Personer.

I Elisabetherinnen-Kloster optages nogle og 40 syge Fruentimmer, opvartes af Nonnerne og tilsees af Dr. Kleinsinter. Dette Hospital fortiener i Henseende til Reenligheden det allerførste Sted blandt alle mig hidtil bekiendte. Gulvet, Lagenerne paa Sengene med deres Omhæng, de Syges Klæder og Bandager — til ulcera og andre chirurgiske Sygdomme som ikke ere alt for vanskelige at forbinde — kort alting var saa pyntelig og net, at det stod paa Overgangen til at falde de Syge selv besværlig. Disse Nonner fortiene ligeledes med Rette at berømmes for den høje Grad af Omhyggelighed og den sande Deeltagelse som de viise

viise i Omgangen med de Syge. De ældre iblandt dem have ved den lange Routine erhvervet gode empiriske Kundskaber, ja overgaae endog mangen saare duelig Læge i den semiotiske Deel af disse; de recipere tildeels af den i Klosteret befindtlige ikke ubetydelige Forraad af Medicamenter, og Dr. Kleinstnter har kun sielden nødig at foretage nogen Forandring i deres Ordination, hvor uforudseete Tilfælde giøre denne nødvendig uden for de til Sygebesøget fastsatte Timer.

Mindre roses das Kloster der barmherzigen Brüder i hvilket der findes en lignende Indretning for Mandfolk, som jeg tilligemed Invalidehuuset og Militairhospitalet under mit korte Ophold i Prag ikke fik besøgt. I Militairhospitalet vare imidlertid dengang — først i Dec. 1799 — saagodt som slet ingen Syge, siden Garnisonen for største Deelen stod i Feldten; derimod var det indtil videre anviist de Invalider til Boepæl som ikke kunde rummes i den nævnte og for dem egentligere bestemte Bygning.

Forend jeg ender min Beretning om Indretningerne til Bedste for de Syge i Böhmens Hovedstad, maae jeg endnu med faa Ord berøre Asylum Asphycticorum, hvilket er en liden ved Moldau Floden nyeopført Redningsanstalt, i hvilken der til alle Tider ere Folk tilstæde for efter Aarstiden og Omstændighederne først

med

med Baade, Kurve, Fangestænger o.s.v. at opfange de Druknede, hvilke Strømmen fra den ovenfor beliggende Stad fører her forbi, og siden at forsøge paa i de i Bygningen dertil hensigtsmæssig indrettede Værelser, at bringe disse saavelsom andre Asphyctici som anmældes, til Live igien, hvortil der her findes det fuldstændigste Apparat. Da Prof. Zarda som forestaaer denne Indretning, udførlig har beskreven samme i en egen Afhandling, saa her viser jeg til denne og anmærker kun at Professoren selv tilstod mig at han vel havde været mange Gange saare heldig — saa at Stiftelsen med Grund allerede ansees for rigelig at have lønnet Omkostningerne — men at han dog langtfra ikke saae sit tidligere Haab opfyldt i Henseende til Udfaldet af sine Bestræbelser for Druknede overhovedet.

De Lægevidenskaben vedkommende Forelæsninger holdes i denne Stad deels paa det i die Altstadt ikke langt fra den berømte Broe over Moldauen beliggende Jesuiter-Collegium — en rummelig Bygning hvor der boer fleere Professores og desuden det astronomiske Observatorium, en vakker Samling af Naturalier og physiske Instrumenter befindes; deels og fornemmelig i Carolinum, en anden gammeldags Bygning, i hvilken der er et stort chemisk Laboratorium og et anatomisk Theater, tilligemed en liden men meget instructiv Samling af Præparater hvilke fornemmelig skyldes Prof.

Hechts utrættelige Iver. Denne viiste mig blandt disse foruden meget skiønne osteologiske og angiologiske Præparater, en temmelig fuldstændig Suite af Embryoners, en sand uterus humanus duplex med een Vagina, en opblæst og separeret cellulosa scroti og mange særdeles vellykkede fine injectioner. Jeg hospiterede hos de Hrr. Professores Rotenberger i en physiologisk og Mikan i en chemisk Forelæsning, hvilke de holdte for et talrigt Auditorium. De Studerende som nyde disse Fordeele, ere afdeelte i tvende Classer, i Begyndere og provectiores, begge prøves flere Gange, og ere forbundne til at bivaane Forelæsningerne efter en Orden som Facultetet foreskriver dem.

Eftersom flere af mine Landsmænd, iblandt andre Dr. Franckenau i et Hæfte af Maanedskriftet Iris, allerede for længe siden have omtalt das allgemeine Kranckenhospital, det Josephinske chirurgiske Academie og Militairhospitalet udi Alster Forstaden i Wien, saa forbigaaer jeg Beskrivelsen om Bygningerne og det ieg kunde anføre om den pragtfulde Samling af Instrumenter og Voxpræparater i det nævnte Academie saavelsom om Universitetets Præparater inde i selve Staden. Men da Forstanderne for de tvende førstnævnte tildeels ikke meere ere de samme og et og andet siden den Tid er bleven forandret i Hospitalets Indretning, smigrer

jeg mig ved at de Efterretninger hvilke jeg kan meddeele herom, saa meget hellere torde være velkomne.

Franck den ældre bestyrer Hospitalet som Directeur og forestaaer selv det i en egen Bygning indrettede Clinicum, i hvilket der optages 20 til 24 Syge i trende, hvert for sit Kiøn bestemte Værelser. De indfødte yngre Medicinere ere forbundne til, under hans Opsigt, her at behandle 3 Sygdomme, hvilket udgiør en Deel af deres Prøve, og naar det kan skee uden at være til Hinder for disse saa erholde de fremmede Læger paa Forlangende ligeledes Tilladelse til her at øve dem i det practiske. Denne sidste Indretning, saavelsom Forstanderens store Navn, synes fornemmelig at være det som indbyder de unge Læger fra heele Tydskland og flere andre Lande, efterat have absolveret paa Universiteter, at tye til Wien, og vist nok bliver deres Forventning i det heele her just ikke skuffet, omendskiøndt den fra den anden Side ikke saa lige opfyldes saa fuldstændig som Ryget berettiger til at formode. Selve det store Antal af dem som bivaane disse Syge Besøg — hvis Mængde stundom beløber sig til over 300 — er for sig allerede ikke sielden til stor Hinder for uafbrudt at kunde høre Grundene for Behandlingen og høste den fulde Nytte af de fortræffelige Bemærkninger som Franck ved Sygesengene idelig meddeeler. Han kommer

Kl.

Kl. 8 om Morgenen og læser, naar Besøget er til Ende i den strax ved disse Sygestuer indrettede store Høresahl over den af ham udgivne Epitome de curandis morbis, dog har han i de seenere Aar helst i Henseende til de Sygdomme som ikke ere locale saa væsentlig forandret sin Meening, at han selv erklærer den største Deel af de i dette hans Værk derom fremsatte Theorier og af disse uddragne Curmethoder for at være aldeeles urigtige. Om Eftermiddagen seer under Titel af Secundarius, Dr. Capellini, en Italiener, til de i Clinicum optagne Syge. I Ferierne, eller naar Franck, hvilket ikke sielden er Tilfældet, f. E. formedelst et Anfald af Podagra eller en anden Aarsag, paa nogen og temmelig lang Tid lader sig undskylde, saa optages slet ingen Syge i de udgaaendes Sted; efter disse Perioder udvælges af alle anmældte eller i heele Hospitalet allerede optagne Syge de meest mærkværdige paa een Gang, hvoriblandt der stedse tælles fleere Subjecter med en typhus og med en pneumonia eller den tilforn saakaldede pleuritis spuria, fordi den nyere Behandlings Fortrin for den sædvanlige paa den meest afgiørende Maade fornemmelig indlyser ved disse og de desuden here iblandt de hyppigst forefaldende farligste Sygdomme. Jeg holder det ikke for overflødig at bemærke at Franck saare sielden selv, men derimod den Candidat eller Assistent — som han her benævnes —

nes — der skal behandle den Syge for Fremtiden og føre en Journal derover, tilligemed Capellini anstiller den første Examination, hvilket skeer til ubestemte Tider, saa at mange af de Studerende der gierne vilde bivaane samme forseile at være nærværende ved den. Historia morbi forsattes og oplæses af vedkommende Assistent den følgende Morgen meget udførlig paa Latin for Franck og de øvrige nærværende, hvor da denne enten bifalder eller retter samme og det som allerede er bleven ordineret, hvilket sidste tilligemed Sygdommens almindelige Benævnelse altid staaer anført paa den Tavle som hænger ved enhver af Sengene, en Indretning som ligeledes har Sted i alle øvrige Hospitalets Sygestuer. For Luftens Godhed, for Orden og Reenlighed er her, om just ingenlunde paa nogen udmærket, saa dog paa en bedre Maade førget end paa de andre Steder i dette Hospital. Franck vilde i øvrigt, tilligemed Agtelsen som alle hans Tilhørere billigen yde hans Erudition, Erfaring og store Combinations-Gave, i en endnu høiere Grad tillige vinde disses Kierlighed — dersom han ikke alt for ofte gav bestemte Prøver paa at denne ikke synderlig maae ligge ham paa Hiertet — hvilket sidste de mangfoldige Fremmede iblandt dem ikke kan fordøie nær saa godt som de Indfødte, saalidet som de af alle andre Nationer at Italienerne, qva tales, have et i Øiet faldende Fortrin i hans Bevaagenhed.

Jeg

Jeg skulde ikke have omtalt et og andet af det anførte, dersom det ikke var alt for fremstikkende, dersom det ikke afskrækkede de allerfleeste fra at oplyses om magtpaaliggende medicinske Tvivl og jeg ikke fast havde foresat mig at tale efter min fulde Overbeviisning om alt hvad jeg holder for at vedkomme det i min korte Indledning til denne Afhandling berørte Diemeerd, som tillige kunde gavne mine efterfølgende Landsmænd i Henseende til hverken at love dem selv meer eller mindre i Forveien end det de i Tilværelsen kan vente at forefinde, og at fatte Mistillid til hver den, som ikkun uden for Fødelandet lover dem at faae seet alle muelige Fuldkommenheder forenede.

Det chirurgiske Clinicum, som er anbetroet til en Primarius der kalder sig Steidele, taaler i ingen Henseende nogen Sammenligning med det nysomtalte, det besørges derfor ogsaa saa godt som af slet ingen. Jeg forbigaaer dets nøjere Beskrivelse, da den ikkun vil'e tjene som et Exempel paa hvordan en saadan Indretning ikke burde være. Maaskee at det ringe Antal af Læger, som fra Begyndelsen af besøgte samme, i Forhold til det store der frequenterede det medicinske har svækket Forstanderens Iver i selv at besøge det — hans Kundskaber kan jeg slet ikke bedømme, siden han de Gange jeg for at giøre hans Bekiendtskab kom der, aldrig var tilstæde.

De

De almindelige Sygestuer i dette vidtløftige Hospital ere deelte imellem 5 Over- eller Primari Læger og ligesaamange Primar-Chirurger, som foruden en frie smuk Vaaning paa Hospitalet aarligen hver have 1000 F., og i Henseende til Behandlingsmaaden af deres Syge ere aldeeles uafhængige, hvilket giør at man her har en skiøn Leilighed til, af Udfaldet at kunde bedømme, hvilket der fortiener Fortrinnet af de næsten modsatte Systemer som disse Mænd lægge til Grund for Ordinationerne. Da disse Embeder kan beholdes paa Livstid, vil jeg anføre deres Navne som i Begyndelsen af Aaret 1800 beklædte dem, A. som Læger: 1. Kubik — denne har som en Undtagelse 200 F. meere — 2. Festi; 3. Nord, der tillige besørger den til Hospitalet behørige Indretning for Taabelige og Gale, som er i en egen rund Bygning der kaldes der Narrenthurm; 4. Franck den yngre, der tillige har die Gulden- og halbe Gulden-Zimmer, det er Extra Værelser som benævnes efter det de dagligen koste; 5. Renst. B. som Chirurger: 1. Sartori; 2. Zeller, denne har de snattede og veneriske, desuden die Gulden-Zimmer der Schwangern, hvilke sidste ere aldeeles adskilte fra Fødselsstiftelsen; 3. Axter; 4. Rudolph; 5. Schmidt.

Enhver Primarius har en Secundarius og foruden nogle Volontairs eller Assistentere endnu en Practicant til Medhielpere. Secun-

darii

darii have hver tvende rummelige Værelser og aarligen 200 F.; Practicanterne 120 F., men ingen Værelser.

For nogenledes at kunde bestemme Antallet af de aarligen i Hospitalet optagne Syge og Mortaliteten i samme, vil jeg meddeele følgende Liste, som Hr. Renst, derom anmodet, har havt den Godhed at forfatte: Hos alle Primarlæger vare tilsammentagne ult. Dec. 1798 Mandfolk 418, Fruentimmer 432, tilsammen 850. I Aaret 1799 bleve nye optagne af Mandf. 5586, af Fruent. 5840; i alt 12,276. Af disse udgik M. 4696, Fr. 4725, tilsammen 9241; forbleve ult. Dec. 1799 M. 469, Fr. 558, Summa 1027; og døde M. 839, Fr. 989, i alt 1828, følgelig ikke fuld hver sjette (6 — $\frac{6}{23}$).

Mærkværdig er deriblandt den i Forhold til dette Antal vist nok betydelige Mængde af de i det berørte Taarn optagne Sindssvage, som kan bedømmes af følgende specielle Fortegnelse: ult. Dec. 1798 befandtes 171 Mandfolk og 116 Fruentimmer; der tilkom 107 M. og 84 Fr., hvilket udgiør et Antal af 478. Af disse bleve 117 retableret, hvoriblandt 59 M. og 58 Fr. Der døde 48, nemlig 33 M. og 15 Fr. Den sidste Dec. 1799 bleve 313 tilbage, hvoriblandt der vare 186 M. og 127 Fr. Dog maae det tillige bemærkes, at disse Syge sendes hertil fra alle de østerrigske Lande, ligeledes, at

det

der iblandt de tilkomne var et betydeligt Antal af Militairpersoner.

Fødselsstiftelsen staaer, hvad Bygningen vedkommer, vel paa en Maade i Forbindelse med Hospitalet, men er i øvrigt at ansee som en særskilt Indretning. Prof. Boer forestaaer samme og har en Assistent ved Navn Loeser. Det øvrige faste Personale bestaaer af en Oberhebamme, 2 Krancken- og 2 Schwangern-wärterinnen.

De Svangre optages enten frit, eller mod en forskiellig Betaling nogle Maaneder førend Fødselen. De som optages frit eller ikkun betale den ringeste Priis — thi de som betale meere behandles som ovenfor allerede er sagt ikke af Prof. Boer — ligge sammen i 3 Værelser som bære Navn af Schwangernzimmer, hvorfra de naar Veerne indstille sig, bringes ned ins Kreißzimmer, hvor de forløses i een af de 4 Senge som staae i samme, og derfra bæres i et af de 4 Kindbettzimmer, af hvilke ikkun de tvende ere i Brug paa Gangen. Foruden disse Værelser findes endnu et rummeligt Kranckenzimmer.

Antallet af de optagne beløber sig i Almindelighed til imellem 70 og 100, imidlertid er Sengenes Antal ubestemt og der kan til alle Tider giøres Plads for 200. I Slutningen

ningen af Aaret 1798 befandtes 127 Patientere; der bleve optagne 2067 indtil Slutningen af det følgende, hvilket udgiør 2194, hvoraf 20 døde, følgelig omtrent hver 110de ($109\frac{7}{10}$).

Tvillingsfødseler, eller andre hvor Rumpen, ja endog Hovedet urigtig, kun ikke alt for unaturlig ligger for, overlades stedse til Naturen; Kunstens sieldne Anvendelse udøve Forstanderne ikkun selv.

Foruden nogle Provincial-Chirurger, som ere forbundne til førend de kan beklæde disse Poster at have lagt i 3 Maaneder paa Stiftelsen — en Tiid i hvilken de fleeste af disse endog først begynde paa at giøre dem bekiendte med den theoretiske Deel af Fødsels-Videnskaben — have fleere fremmede Læger Rettighed til at logere paa Stiftelsen. Disses Antal var tilforn indskrænket til 6, men Prof. Boer har seenere erholdet Tilladelse til at optage saa mange som han finder for godt, og der ere siden den Tiid for mange til at de kunde have Plads i de 2de smaae for Candidaterne bestemte Værelser, hvorfor de ikkun møde paa Stiftelsen efter tvende forskiellige Tourer, det Døgn nemlig paa hvilket det kommer dem til at føre Journalen, og naar det kommer dem til at assistere ved en naturlig Fødsel; Journalisten har eene Tilladelse til at touchere de indkommende og dem som ere nær ved at føde, for at bestemme naar

disse

disse skal bringes ned im Kreißzimmer. Dette er nok Hovedfordeelen som de der ligge paa Stiftelsen — et endnu brugeligt men i Følge det anførte urigtigt Udtryk — kan giøre Regning paa, dog falder den endog i det høieste kun tvende Gange om Maaneden i enhver af Candidaternes Lod.

Da Boers Methode, selve Fødselsvidenskaben angaaende, formedelst sin Simplicitet, allerede for længe siden har vunden tydske Lægers temmelig almindelige Bifald, saa var det saameget derfor at ønske at denne Mands Omgang med de Studerende og de Syge selv kunde roses i lignende Grad. „Nun hat sie gewiß etwas gefreßen wovon sie krank geworden ist! Es ist mir aber schon recht wenn sie stirbt; und ich will sie auch jetzt dafür den andern zum Exempel sterben laßen. Sie! garstiges Mensch, Sie! o. s. v." hører endnu langtfra ikke til de stærkeste Udtryk, som man næsten daglig kan høre Prof. Boer sige til den af Barselkonerne der klager over Upasselighed; og naar han revser den ubetydeligste Forseelse som enten en Gangkone eller en af de indfødte Chirurger har giort dem skyldige i, bruger han Talemaader og Skieldsord som de Nærværende paa hans Vegne i Sandhed maae rødmes ved.

Eftersom Hydrophobie er en saare hyppig Sygdom i Wien, saa at jeg endog

i den

i den lovlig strænge Vintertid (Febr. 1800) saae 3 Specimina derpaa, findes i Hospitalet et eget Værelse for disse Ulykkelige, af hvilke aldrig nogen helbredes, i hvor forskiellige Midler man endog her har forsøgt at give dem, saasnart Tilfældene ere brudte ud.

Ved det chirurgiske eller saakaldte Josephinske Academie ere nu følgende Lærere: Gabrieli, som tillige er Director; Wehring; Beinl, p. t. substitueret Obrist Feldarzt; Schmidt senior; dennes yngre Broder og Boecking.

Examina holdes som før, inden lukte Dørre, ikkun Promotionerne ere offentlige, hvilke bestaae i at som oftest 2 Candidater ad Gangen præparere nogle Muskler og forrette et par Operationer paa et Cadaver, hvorpaa de erholde Titel af Doctores Chirurgie. Fremmede kan nu ikke meere promovere her, forinden de have fulgt den for de Indfødte anordnede heele Cursus. Blandt de Studerende var det største Antal over 30 Aar gammel, hvilket kommer af den Indretning at aarligen ikkun et vist Antal af de ved Regimenterne og Lazareterne anstillede Over- eller Underlæger erholde Tilladelse til at gaae til Wien for egentlig at studere, hvorved de tillige ere forbundne til at besøge Militairhospitalet og at forbinde de deri optagne Syge.

Blandt de privatiserende Læger i Wien have fornemmelig Prof. Beer og Dr. Gall tiltrukne dem de fremmede Lægers Opmærksomhed; de holde begge private Forelæsninger, den første over morbi oculorum og deres Behandling, denne over nye ham egne Erfaringer, nemlig af Cranii Form og dens forskiellige Ophøjninger at udfinde, hvilke Anlæg eller Talenter et givet Individuum kunde have — en videnskabelig Green som kaldes Craniologie.

Prof. Beer udmærker sig fortrinlig ved sin Færdighed i Extractio cataracta; han inddeeler denne Operation i trende Tidsrum, hvoraf de tvende sidste almindeligst falde sammen i eet: 1. incisio corneæ med en formindsket Barthsk Kniv, som sættes an over Halvdeelen af cornea, da en større Aabning letter det følgende af Operationen; 2. Løsningen af Lens med heele sin Capsula ved et Instrument som han kalder Stærnaallandse, der ikke er andet end en breed Stærnaal med et Hak paa den eene eller begge Kanter, omtrent en Linie bagen for Spidsen; 3. Extractionen som skeer med en cuillier a) naar Lens ikke følger med Landsen, som der giøres nogle rotationer med for at løsne capsula tillige fra hyaloidea, eller b) naar noget af capsula bliver tilbage. Det egne i hans Methode bestaaer i den større incision, i Løsnin-

nin-

ningen af Lens og sammes Extraction tillige med capsula lentis. Efter Operationen lader han den Opererte see paa fleere Objecter f. E. Penge, et Glas fyldt til en vis Høide med Vand, o. d. — hvilket efter hans [illegible]stand kan skee uden Skade. Højstsielden [illegible]ykkes nogen Operation for ham, og jeg har seet ham endda giøre een paa et Mandfolk hvor der var en stærk Spasmus i Øjets Muskler og heele humor aqvens allerede udløben, siden han var nødt til at afbryde Operationen i et halvt Qvarteer.

Da jeg ikke har funden Lejlighed til at høre Dr. Galls Forelæsninger, saa kan jeg ikke fælde nogen bestemt Dom over de af ham opstillede Theoremer, dog tør jeg i Følge det jeg kiender til dem alligevel forsikkre at hans Ideer, som vist nok røbe megen Jagttagelsesaand og stor Skarpsindighed ingenlunde, som fleere have troet, fortiene at sættes ved Siden af de saakaldte Physiognomikeres vilkaarligen antagne, da de ere væsentlig forskiellige fra disse, og fleere, som kiende ham personlig desuden have forvisset mig om at han nøje forsker efter Sandhed, at det selv er ham meget meere at giøre om denne end at forskaffe sig noget Eftermæle og endelig, at han aldrig antager noget, med mindre et stort Antal af Undersøgelser berettiger ham dertil og disse endog analogiisk ere stadfæstede paa

Dyr,

Dyr, hvor det nemlig lader sig gjøre. Han agter selv at meddeele sit System herom, saa meget snarere maaskee, fordi een af hans Tilhørere — som Rygtet gaaer — uden hans Vidende og ufuldstændig skal have udgivet noget desangaaende.

Foruden Militairhospitalet, hvor et sundt Locale, en smuk Bygning, Reenlighed og god Kost række Medicinalraad Hagemayers consequente Behandling Haanden til Gavn for de Syge, findes i München endnu das Hospital der barmherzigen Brüder, das Elisabetherinnen-Hospital, das Findelhaus og en Fødselsstiftelse, der alle fortiene en reisende Læges Opmærksomhed.

I Klosteret der b. B. ere tvende store Sahle og 4 Cabinetter indrettede for Syge. De første ere rigelig zirede med Colonner af Marmor, hvilke tilligemed det solide Steengulv falde meget smukt i Øinene, skiøndt de fra en anden Synspunkt betragtede nok ikke ere aldeeles fordeelagtige for en heel Deel Syge formedelst den stærke Følelse af Kulde som de forvolde. Hver Seng er desuden ved en 2 Alen høj Steenvæg adskilt fra den anden, hvilket giver disse Sygesahle et aldeeles eget Udseende. Hverandens af disse Steenvægge naaer ikke aldeeles til Muurene af Værelset, eftersom der imellem

2 og 2 af Sengene paa dette findes en for ligesaa mange Syge tilfælles Commoditet, hvilke sidste ere mærkværdige fordi de i dem anbragte tragtformede Marmorbassins alleene i det Laaget over dem aabnes eller lukkes, tilstrækkelig renses ved en ikkun paa disse Tider indløbende Vandstraale, hvortil der i Gangen udenfor Værelserne findes et Apparat af Rør. Disse Bassins forvolde ingen Lugt, men kunde tvertimod tillige tiene i Stedet for Ventilatorers, som Lægen Medicinalraad Haberl beviiste ved et tændt Lys, hvis Flamme blev trukken stærkt ned ad naar det blev holdt i Nærheden af Brillen, hvilket skyldes en ved Hielp af et lidet Vandhiul ude i Gangen underholdt Træk i et eget Afslukke som har Forbindelse med enhver af Commoditeterne. — Sygestuerne i Nonne-Klosteret, langtfra at være saa pragtfulde som disse, udmærke dem dog, som de fleeste af dette Slags ved en høj Grad af Reenlighed, ihvorvel de jeg saae i Prag heri endda beholde Fortrinnet. Im Findelhause, som ligger noget udenfor Byen, vare 147 Børn, hvilke optages saasnart de kan gaae; de ere afdeelte i tvende Classer og hvert Kiøn, undtagen i Skoletimerne adskilt. Reenligheden var fortrinlig, baade i Værelserne, Børnenes Paaklædning og Senge saavelsom i Kiøkkenet. Børnene selv saae sundere ud og

vare

vare muntrere end man sædvanlig forefinder dem i lignende Stiftelser. Nogle Værelser, bestemte for dem som blive syge, stode næsten tomme. — Fødselsstiftelsen lader til at svare til Øjemedet, men har for Resten intet udmærket; der findes nogle faa ganske sære rige Præparater til Demonstrationerne for Jordemødre, hvilke her fornemmelig oplæres for siden at fordeeles i de Baierske Lande.

Neppe har noget andet Hospital opvakt meere Sensation i Tydskland end det for faa Aar siden i Bamberg opbyggede, neppe findes noget andet foruden om hvilket Lægernes Dom var saa alderles modsigende. Til det første gave dets medicinske Forstandere, Hofraad Marcus og Prof. Röschlaub forsaavidt Anledning som de offentlig — fornemmelig Marcus — forkyndte, at de paa dette Sted ved Forsøg vilde afgiøre hvad enten det Brownske Systems Hovedgrundsætninger burde falde eller staae og derefter af enhver enten forkastes eller almindeligen antages; Hospitalet var altsaa paa en Maade at ansee som en Valplads for Systemernes Skiæbne. Prof. Röschlaub udgav sin Pathogenie, hvori han søgte at giendrive de hidtil meest gieldende Theorier, hvorved disses Forfattere bleve opbragte, og indlode dem i en litterair Feide der fra begge Sider blev ført med megen Heftighed. Hr. Marcus blev beskyldt for forud indtagen af Brownske Grundsætninger

ikkun

ikkun at have taget Hensyn paa disse alleene, derfor at mangle den en Dommer fornøden Upartiskhed og selv at høre til Parterne. Talte man paa denne Tid med en Antibrownianer, saa var der intet at vinde i Bamberg for den yngre Læge og intet Hospital saa slet som dette; talte man derimod med en Brownianer, hørte man den modsatte Beretning. Prof. Hufeland var den sidste blandt Modpartiets vigtigste Ordførere, og da han har funden sig bevæget til at give meget efter for Prof. Røschlaubs Meeninger og paa en Maade som giør hans Hierte usigelig Ære — nemlig ved selv at reise til Bamberg — har udsonet sig med Prof. Røschlaub, saa kan denne Feide ansees for at være bilagt, og det vist nok ikke til Skade for det ved denne sidste fornemmelig forandrede nye System, som neppe meere kan kaldes det Brownske. Hofraad Marcus har ikke førend efter fuld Overbeviisning forladt den ældre Methode, hvilket han tilstrækkelig har godtgiort.

Hvad Hospitalet vedkommer, saa kan jeg med Grund forbigaae at tale om dets heele Indretning, siden den i det første Hefte af Hr. Marcus Journal, med tilføiet Grundtegning og Facade-Kobber, findes udførlig beskrevet. Sandhed byder mig imidlertid dog at erklære, at jeg, bekiendt med denne Beskrivelse forinden jeg kom til Bamberg og ikke heller ubekiendt med det hvad helst Jenenser Doctores sædvanlig

 havt

have havt at udsætte paa Hospitalet; især som Clinicum betragtet, har giort mig megen Umage for at lære at kiende dens sande Tilstand, og funden: at Hr. Marcus Beskrivelse er saare nøjagtig; at de i samme omtalte Anordninger virkelig overholdes — at saaledes f. E. hver enkelt Sygdoms Historie efter Sygebesøget nøjagtig optegnes i en dertil bestemt Protocol, som jeg endog selv har bladet omkring i, o. s. v. — og at de Syge vare særdeles vel fornøjede.. Fra den anden Side veed jeg meget vel, at ikke enhver af de nærværende fremmede unge Læger, til hvilke man har anbetroet Syge, selv undersøger disse forsvarlig, saa at man let kan fælde et højst urigtigt Omdømme hvis man troer at Forstanderne ikke søgte at bøde herpaa paa det at de Syge ikke skulde lide derunder, da hverken Röschlaub eller Marcus kan holde det ud uden Ophør ved Paamindelser at excitere saadanne Subjecter hertil, saalidet som de forlange at Folk der behandle alting en bagatelle skulde paalage dem den Uleilighed selv at give Patienterne alle Medicamenter ind, hvilket i deres Sted som have paataget sig at behandle een eller fleere Syge og det derfor egentlige tilkom, aldrig Gangkonerne, men een af de flittigere Studerende eller den ansatte Under-Chirurg nøjagtig efter Forskriften sørger for, hvor jeg fleere Gange og til forskiellige Tider paa Dagen har været Vidne til. Jeg er i øvrigt overbeviist

om,

om, at den speciellere Omgang med disse Mænd — som ikke er vanskelig for dem der alvorligen elske Videnskaben og dyrke disse Mænds Bekiendtskab — virkelig er nok saa lærerig, ja endog kunde fortiene at sættes over deres offentlige Underviisning; Prof. Röschlaub især omgaaes de talentfuldere iblandt de Studerende aldeeles som Ligemænd; dog kan det vel være at han ikke førend efter den første venskabelige Samtale indtager enhver Fremmed til sin Fordeel, hvilket derimod saa meget visere vil være Tilfældet jo nøjere denne lærer at kiende hans consequente Tankegang. Sammenligner man derfor dette Hospital med ethvert andet i Tydskland — endog med det i Wien, undtagen at dette forsaavidt som det ulige større Antal af Syge og den aldeeles ulige Behandlingsmaade som her findes, maaskee kan give de Studerende der have gode Jagttagelsesgaver en hyppigere Lejlighed til selv at drage Paralleller — saa maae enhver som kjender det i Bamberg nøje nok til at fælde en sikker Dom tilstaae, at dette som Helbredelses-Anstalt for de Syge og som Lære-Anstalt for de Studerende fortiener at holdes for det første, forudsadt at det virkelig er de sidste om Belæring at giøre.

Gotthardt senior, Prof. Chirurgiæ, under hvis Opsyn de i dette Hospital optagne Externister staae, har en ham selv tilhørende Samling af osteologiske Præparater, som for

 sin

sin Fuldstændighed og den rige Svite af pathologiske Stykker endog fortiener at sættes langt over den Walterske i dette Fag. Da han — maaskee tildeels af Frygt for de Franskes Lyst til at samle paa Mærkværdigheder — for en maadelig Priis vilde afstaae den; har jeg allerede for længe siden i et Brev til Hr. Etatsraad Callisen omtalt Hovedstykkerne i samme, som for deres Sieldenhed og forsaavidt som de beviise fleere sygelige Tilfældes Virkelighed i Naturen, om hvilke de berømteste Læger og Anatomer hidindtil have været i Uvished, have en fortrinlig Værd og vilde tiene til Prydelse for de største anatomiske Cabinetter.

Til Slutning maae jeg endnu berøre Juliushospitalet i Würzburg; i samme findes et chirurgisk og et medicinsk Clinicum, Værelser for trængende Fattige og for Taabelige tilligemed en smagfuld Kirke. Det første forestaaer Hr. Sieboldt Faderen, hvis Søn heri er ham adjungert; det medicinske Dr. Thoman. Ved Hospitalet er en egen anatomisk Høresahl, ved samme et Cabinet med faa men meget instructive og særdeeles vel conserverede anatomiske og pathologiske Præparater og en Kiste af Tin til at opbevare Cadavera i Spiritus udi; fremdeles en botanisk Hauge og et clinisk Laboratorium med tilhørende Høresahl. En yngre Søn af Hr. Sieboldt forestaaer Fødselsstiftelsen.

Under mit korte Ophold i denne Stad gik jeg glip af at gjøre Hr. Brünninghausens Bekiendtskab, da han var fraværende; ikke heller fik jeg — ilende til de franske Feldtlazareter — det paa den Tid næsten evacuerte herværende Militairhospital at see, som denne sidstnævnte fortiente Chirurg er ansat ved.

(Slutningen i næste Hefte).

Et Par Anekdoter.

I.

Dyrbetvingeren Denins Polle.

Vor Tidsaands skjønneste Tendenz er Tilbøjelighed til Humanitæt, i hvor vel mange Herskere endnu ikke synes at være besiælte af denne Aand; i hvor vel den nærværende (1799) Krig sætter os igjen tilbage i den raaeste Umenneskeligheds Tider, og i hvor vel Gjerrighed, Æres- og Erobringssyge endnu saa mægtigen arbejder denne skjønne Aand imod. Imidlertid hæver vel Humanitætens Stemme endnu saa oplø-

tet

tet sig saa højt og fra saa mange Sider. Aldrig haver der frivillig opkastet sig saa mange Advokater for de undertrykte Menneskeklasser; aldrig er man bleven giort saa opmærksom paa Alt, hvad der kan skade sand Humanitæt eller befordre den, som i vor Tid. Hvo iblandt os nævner ikke med Ærefrygt Navnene Forster, Cook, Vaillant, de Vildes Talsmænd; Navnene Rousseau, Basedow, Bollepersd og Campe, Børnenes Talsmænd? Hvo tænker ikke med Taknemmelighed herved paa Hippel og Wolstonecraft, der have talt saa skiønt for Qvindekjønnet, paa Wilberforce der saa vedholdende streed for Slaverne, og paa den ædle Howard, der haver skrevet, handlet og levet for de Fangne i Fængslerne? Og hvorledes kunne vi her glemme Herder, der saa ofte og paa saa mangeslags Maader haver giort opmærksom paa det ejendommelige Gode hos alle Nationer og haver sat alle den ægte Humanitæts Befordrere et Monument. Selve Dyrene have i den menneskelige Waillant fundet en Forsvarer og Beskytter. Hans følsomme Deeltagelse ved een af hans troeste Oxers Død vil man ikke læse uden Rørelse. *)

Og

*) Kun Skade, at hans behagelige Reisebeskrivelse skal for det Meste være Roman. I det Ringeste udgiver Kapstadens Literati den som saadan; hvilket en Mand, der nyelig haver opholdt sig der en kort Tid, forsikkrer.

Og hvor meget et med Dyrinstinkt bekjendt og tillige et ret menneskeligt Menneske kan virke paa Dyrene, derfor finde vi et paafaldende Beviis i en vis Englænder, Dennis Polle, der blev Menneske i en høj Grad, og følte sig dog saa nær den bedre Deel hos Dyrene, ligesom han nærmede sig til dem. I hans Egn især omkring Torrington udryddede han Raseriet med Hanekampen og Tyrefægtningen og gjorde Menneskene menneskeligere imod Dyrene. Han havde den Idee at anlegge en Kolonie i Ostflorida, og reiste derhen. Her levede han meget imellem Dyrene og blev fortroelig med dem. Giftige Slanger fulgte efter ham; de største Bullenbidere kunde han putte sin Haand i Munden paa, og Heste bleve temmede af ham uden alle Konstgreb. En vild Biørn, efter at han en Maanedstid var blevet den fremmed ved Fraværelsen, lod sig tage ved Læben af ham og trække bort. I Mosegne var Slanger ofte hans Hovedpude og de beed ham ikke. I Florida sprang en lille Kat frem af et Bagholdb, for at staae ham bi imod hylende Hunde. Den kæmpede rasende omkring med dem. En Trane løb overalt efter ham og ledsagede ham ved hans Markarbeider. Vi see at Franklin havde Ret: „Vore Efterkommere, naar de først een„gang have hørt op at være rivende Dyr imod

„sig

„sig selv, see endnu foran sig en aaben Mark til „Dyrenes Kultur og Forædlelse." —

(Wie nützt man am Besten den Geist seines Zeitalters? — eine philosophische-historische Abhandlung von J. L. Ewald. Bremen 1799. p. 152.)

II.

Guldmageren Baron v. Krohnemann.

En af de merkværdigste og største Bedragere i det 17de Aarhundred, manglede det slet ikke paa Hoved eller paa Byrd, da han efter Foregivende nedstammede fra en berømt og adelig Familie. Han var født i Königsberg udi Lifland i May 1639 og paastod, at han allerede fra sit 13de Aar af havde studert Retslæren og Lægevidenskaben paa Academierne til Abo, Upsal, Sorøe og Kjøbenhavn. Da hans Fader, der som Generalmajor og Landdrost til Königsburg stod i Kongen af Sverrigs Tjeneste, meente selv at være i Besiddelse af en Universal-Guldtinktur, ved hvilken han baade kunde redde fra Døden og tillige forvandle ringere Metaller til ædlere: saa gjorde dette saadant et Indtryk paa Sønnens unge Hjerte, at han — efter at have nogle Aar, som han foregav tjent Venetianerne som Skibslieutenant,

og

og siden baade Bispen af Münster og og Hollænderne som Oberst — forlod sin hidtil værende Løbebane, og da det blot var ham om mere Livsnydelse at gjøre, begyndte fra nu af at spille en Bedragers Rolle. Dette skete først i Wien, hvor han vidste at tilvende sig nogle Stores Tiltroe og iblandt andre Keiser Leopold den Førstes, saaledes, at denne ej alene vilde skænke ham et Rigsbaronat og en Foræring af 12000 Rigsdaler, men endog gjøre ham til Burggreve af Ungarn og keiserlig Kammerherre imod Meddelelse af en vis tilbudt Mixtur, i Kraft af hvilken Keiseren skulde blive sat i Stand til at avle flere Drenge- end Pigebørn. Krohnemann skulde og have gjort Brug af dette keiserlige Tilbud, saasnart han havde kunnet holde Ord. Men nu undskyldte han sig blot dermed, at han ikke torde aabenbare sin Hemmelighed; og fordi han befrygtede at vorde straffet som en Bedrager, saa fandt han sig bevæget til hemmelig at forlade Wien i November 1676. Ganske uventet lod han sig nu see til Forchheim i det Bambergske 1677, og skreo herfra til Markgreven Christian Ernst af Brandenburg Culmbach, at Gud havde forlenet ham med en Universal-Guldtinktur, ved hvilken han kunde gjøre Mirakler, saavel i farlige Sygdomme, som i den gode Helbreds og et langt Livs Vedligeholdelse, saavel i mandligt Arvesafkoms Frembringelse, som hastig Forløs-

ning

ning i Barnsnød; — at han ved Hjelp af denne Tinktur kunde forvandle de ringere Metaller til det reneste Guld; — at han af smaae orientalske Perler forstod at frembringe de allerstørste og skjønneste; o. s. v. I Begyndelsen gav man ikke disse skrydende og bedrageriske Anmeldelser Gehør; men ved den daværende Generalsuperintendent D. Lilien til Bayreuth, der havde ledsaget Markgreven paa Reiser og endnu formaaede Alt over hans Hjerte, blev Krohnemann denne gode Fyrste saaledes anbefalet, at han tog ham som Premierminister i sin Tjeneste og lod til Frauenaurach bygge ham et vel indrettet Laboratorium. Adskillige af Markgrevens Betjenter og selv Folk af Almuen, der toge deres sunde Menneskeforstand til Raads, indsaae nu vel, at Hr. Baronen maatte være en Bedrager; ogsaa Markgreven, som Tid efter anden havde forgjæves seet de store Guldklumper længselsfuld i Møde, begyndte selv efterhaanden at blive utaalmodig. Alligevel dristede Ingen sig til at tale imod Afguden i Landet, og ved sit Storpral, saavelsom ved en Medaille, hvilken han Markgreven til Ære havde ladet slaae af det ved ham selv, som han sagde, forfærdigede Sølv, vidste han at forskaffe sig en saa stor Bevaagenhed, at Markgreven overdrog ham Værdigheden af en Overpræsident, Geheimeraad, General-Commandant,

dant, Kammerherre, ja Mynt- og Bjergværks-Direktør og lod ham endelig tilmed holde sin Arveprinds over Daaben. For nu og at holde sig i Gunst hos sine Beskyttere, lod Krohnemann præge endnu fire forskjellige Mynter af det Guld og Sølv, hvilket han forsikkrede at have frembragt ved sine hermetiske Processer; lovede stedse at ville gjøre en endnu større Kup, og vidste at undskylde sin Nølen med allehaande bedragelige Vendinger. Efter et Forløb af 3 Aar gjorde han endelig den første Guldleverants, men som faldt saa slet ud, at Bedrageriet ikke kunde skjules for Markgreven. Nu skulde Krohnemann sættes paa Fæstningen Plassenburg. Ihvor vel han endnu for denne Gang blev frie derfor ved sine Patroners Hjelp, blev dog hans Uroe, — da han ikke kunde holde Ord, og havde gjort Gjeld — daglig større, saa at han tilskrev Kaptain John Kämpfer i Regensburg med Begjering om at see sig anbragt i Kongens af Frankerige eller Dauphins Tjeneste. Ogsaa i dette Brev gjorde han sig ansvarlig for, at Dauphins Gemalinde, som endnu ingen Børn havde, skulde ved Hjelp af hans Arkane, blive frugtsommelig inden et Fjerdingaar. Træt af den lange Nølen ved at opfylde Løftet, lod Markgreven ham endelig sætte i Arrest paa Fæstningen Plassenburg den 23de December 1681. Her blev nu igjen

igjen begyndt imod ham en formelig Undersøgelse, som adskillige Aar igjennem blev fortsat. Vel tillod man ham endnu at fortsætte sine chemiske Operationer, og han tilvejebragte ogsaa virkelig noglegange Guld- og Sølvlevegantser; men da man opdagede, at samme tildeels bestod af Kobber og Blye, tildeels og af ham var fraplyndret det fyrstelige Sølvkammer, saa blev hans Sag ikkun desto værre derved, og fik tilsidst det Udfald, at han blev hængt i Kulmbach den 27de April 1686 som en Tyv og Bedrager. Paafaldende er det, at Fyrstinden, endog da han var i Arrest, consulerte ham i hendes mislige Sundheds Omstændigheder og lod sig give Medicamenter af ham. Virkelig skaffede hun ham Pardon hos sin Gemal; men Skarpretteren havde forstaaet sit Haandværk bedre, end Guldmageren, som, da hans aldeles ufortjente Pardon ankom, hængte ikke blot skindød i Galgen. —

(A. L. Z. No. 99. Apr. 1802. P. 12.)

J. Paludan,
Sognepræst til Phanefiord paa Møen.

Nota:

Notabene.

Det er bekiendt: at den af saa mange vanartige Daarer udskregne ugudelige Kjætter Voltære, var en af Verdens største og ædelste Mænd; ja endog en sand Christen, i Ordets rette og egentlige Betydning. Vor Religionsstifter siger: der skal ikke Enhver, som raaber Herre! Herre! komme ind i Himmeriges Rige; men den der gjør min Faders Villie, som er i Himmelen.

De chatolske Gejstlige, som for den største Deel fordømte Voltære, og raabte Herre! Herre! gjorde ikke Faderens Villie, som er i Himmelen. Voltære, som ikke fordømte Nogen, gjorde denne Faderens Villie, uden at raabe Herre! Herre! med Hyklere og Øjenskalke.

Det er bekiendt: at Voltære gjorde meget Godt; at han beskyttede mange Nødlidende og Forfulgte, antog sig deres Sag; ja underholdt dem i deres hele Levetid, efter at han havde reddet dem fra Baalenes gyselige Luer; de Baal, som den nedrigste Ondskab, Dumhed, Overtroe og Fanatisme vilde antænde for disse Uskyldige.

Det

Det er bekjendt: at denne store, denne sieldne og ædelmodige Mand lod opbygge en Kirke, et Slot og en Bye, hvor mange Konstnere bleve sysselsatte, komme til Velstand og Lykke. Over den vigtigste Port til Byen Fernei, som Voltære lod opbygge, har Abbeden Belloney forsattet et latinsk Vers, som paa Dansk lyder omtrent saaledes:

Tilværelse, og Konst, og Virksomhed og Ære,
Blev givet denne Bye, ved Digteren Voltære:
Han her, ved Guldets Hjelp, hver Borgers Nag bortsmiilte;
Imedens at hans Vid til alle Zoner iilte.
Om dine Mure, Bye, som Skrifterne blev ved;
De da med Tiden selv om Varigheden streed.

Fester.

Bin-

Bindebrev til Sophie.

1.

Jeg skal dog engang prøve Jer,
I smalle, røde Bendeler;
Lad see engang, hvor troe I er'!
Sophie bliver bunden her.
Lad hende aldrig løses meer,
Saa vil jeg ingen binde fleer.

2.

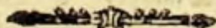
Ditto til samme, som Kone.

Lille, gode Kristiane,
Maae jeg efter gammel Vane
Binde dig din Navnedag?
Maae jeg for de elskte Kjæder,
Som dit Hjerte mig bereder,

Tanke

Tanke paa et Vederlag?
Vild da, ømmest elskte Mage,
Friheed faaer du ei tilbage,
Før en Arving glæder mig.
Dog — du faaer den aldrig meere.
Min, kun min du skedse være,
Du og de, du føder mig.
Eet jeg da af Gud begjærer,
Han saameget os beskjærer,
Som er nok for Nøisomhed,
Gode Børn og gode Hjerter,
Fælleds Sjel i Fryd og Smerter,
Fælleds Liv og Gravsted med.

J. M. Hertz,
Sognepræst i Corsøer.

Iris og Hebe.

En Fortsættelse af Maanedskriftet Iris.

September 1803.

Samlet og udgivet af Hofboghandler Simon Poulsen.

Paa Udgiverens Forlag, trykt hos Bogtrykker Johannes Breinholm.

Gnomonik.

Ligesom Mathematik i Almindelighed, efter Josephi Beretning, har været den første Videnskab, som Mennesket har dyrket; saa har man og fuldkommen Grund for at holde Gnomonik især, blant de Dele af Mathematik, hvorpaa de første Viises Bestræbelser have været henvendte.

Middagsskyggerne have været de første Mennesker en stor Hjelp til at kjende Soelaarets Længde: og denne Maade synes at have været meget i Brug hos Ægypterne, Chineserne, og Peruvianerne. Soelvisere have været de første Instrumenter i Astronomien, som dette Folk opfandt; og Naturen

har anviist Mennesket disse Maal ved Klipper, Træer og Bjerge. Men disse naturlige Visere kunde ikke tjene til en nøjagtig Udmaaling af Soelaarets Længde; og Ægypterne indsaae strax denne Ufuldkommenhed, dog uden at forkaste den Nytte, som de kunde have deraf.

Denne Betragtning vejledede dem til at opfinde de konstige Soelvisere; og man kan ej heller nægte dette Folk Æren for at have først ført dem i Brug. Man kan sikkert antage Obeliskerne for saadanne Soelvisere, som med megen Omhue, Bekostning og Tilberedelse vare opførte; thi den Indbildning, at de ægyptiske Monarker ved disse usædvanlige Bygningers Fuldførelse, ikke havde andet Formaal, end et daarligt Pralerie med deres Magt og Rigdom, er ikke troligt. Af en blot Hændelse, har man ej heller valgt disse Monumenter; og deres Dannelse, deres Stilling, har ikke sin Grund i Indfald og Indbildning allene. De Regentere, som have ladet dem bygge, kunde vel have søgt, at gjøre sig udødelige ved disse store Foretagender; men det almindelige Bedste, den Ære, at befordre Videnskabers Fremvæxt, har nok været Hovedøjemedet ved disse Monumenters Stilling og Dannelse.

Af et Sted hos Appion, som anføres hos Josephus, sees det, at Obeliskerne

ere

ere stedse af Ægypterne blevne bestemte til astronomisk Brug; og denne Sproglærer giver Beskrivelse af en besynderlig Soelviser, hvis Opfindelse han tillægger Moses. Jødernes Lovgiver, siger han, havde opfundet den, til at gjøre samme Tjeneste, som Obeliskerne. Appions Vidnesbyrd bestyrkes af den ældre Plinius, som siger: at Ægypterne havde ladet Obeliskerne forfærdige i Lignelse efter Solens Straaler, og lægger til, at dette var Navnet, hvormed de betegnede disse anseelige Spire.

Daviler, i sin Ordbog over Bygningskonst, skriver, ved det Ord Obelisk, at de ægyptiske Præster kaldte Obeliskerne Solens Fingre, fordi disse store Spire tjente til Visere, for at afmærke paa Jorden, denne Lysklodes forskjellige Høider.

Da August havde bragt Ægypterne under Aaget, lod han tvende store Obelisker bringe til Rom, af hvilke, han lod den ene sætte paa Fægtepladsen, den anden paa Martisplads. Man brugte al Forsigtighed, at denne sidste kunde tjene til en Soelviser; men August, ved at bestemme denne Obelisk til astronomiske Jagttagelser, efterfulgte kun dermed Ægypternes Skik.

Det erfares, at Soelvisere udi Achas Tid var i Brug; men det er rimeligt, at Achas havde faaet denne Kundskab fra Ba-

 bylo-

bylonierne, da Achas var i god Forstaaelse med Tiglat Pilleser, Kongen i Assyrien.

I Almindelighed da holder man Anaximander for at have forfærdiget den første ordentlige Soelskive i Lacædæmon: nogle tilskrive hans Discipel Anaximenes denne Opdagelse; men Herodot siger tydelig, at Grækerne havde lært af Babylonierne, at bruge Uhre, og at dele Dagen i tolv lige Dele. Herodot skrev næsten et Hundrede Aar efter Anaximander; men taler ikke om denne Kundskab, som om nogen Nyhed i Grækenland. Man maae altsaa rimelig slutte: at hverken Anaximander eller Anaximenes have været Soelvisernes første og egentlige Opfindere; men disse Philosopher kunde have tillagt og forbedret noget ved Indretningen, og saaledes kun i visse Ting fortjener at ansees, som Opfindere.

Berosus, en Chaldæer, var den første, der opfandt de til Soelskiver saa kaldte Analemmata, efter de 12 Himmeltegns Beskaffenhed; Eudoxus lærte, hvorledes Himmeltegnene kunde bestemmes og aftegnes; Scopas Siracusius indførte de perpendikulær indsatte Stifter eller Visere; Domenio indbragte de Buer, som viser Dagens Længde; Theodosius indrettede Soelskiverne efter forskjellige Climata; Patrocles viste, hvorledes Planettimerne kunde betegnes.

Gno=

Gnomonik bliver ej allene en værdig Videnskab, i Hensyn til dens Ælde og Oprindelse; men den kan og med fuldkommen Ret fortjene Navn af en nyttig og højnødvendig Videnskab, i Betragtning af en ordentlig Fastsættelse, Bestemmelse og Bedømmelse af den sande Tid.

Da Tiden bliver Maalet paa Tingenes Varighed, deres Vedligeholdelse i deres Væsen og Beskaffenhed, samt Maalet paa en Varighed imellem Begivenhedernes Tildragelser i Verden; saa udkræver Varighedens Udmaaling større og mindre Tidmaal: de større Tidmaal af Aar, Maaneder, Uger og Dage; de mindre, af Timer, Minuter, Sekunder, Tertier ꝛc.

De større Tidmaal maae nødvendig bestemmes ved vor Klodes idelige Bevægelse, baade ved dens Omrullen fra Vesten imod Østen; og ved dens Fortrykkelse i sin Bane omkring Solen, efter dens forskjellige Stillinger imod de andre af Verdenrummets Kloder: efter et nøjagtigt Overlæg ved denne dobbelte Bevægelse, har man antaget fire Slags forskjellige Dage, nemlig Soeldage, Stjernedage, Middeldage, og de saakaldte naturlige Dage, hvilke blive af en forskjellig og ulige Størrelse; men man indseer og Grunden for denne nødvendige Forskjellighed.

Til

Til Dagens Udmaaling og Inddeling, efter de mindre Tidmaal, har man udfundet adskillige Slags Machiner, saasom Sanduhrer, Vanduhrer, Penduluhrer, og andet mere, som maae bestemmes efter Størrelsen af Middeltiden; men Soelskiverne afmærke os Solens forskjellige Stillinger mod et antagen Sted paa Jorden: de inddele os Soeldage; de bestemme os den sande Tid, som bliver forskjellig fra Middeltiden.

Da vi nu maae ansee Jorden, i Betragtning af dens dobbelte Bevægelse, som et almindeligt Verdens Uhr, og den lyse Klode Solen, som en Viser til det samme; saa bliver det tydelig nok, at Soelskiverne beholde Fortrinnet, efter hvilke, alle andre Slags af Uhrmachiner bør stilles, rettes, og corrigeres; og følgelig bliver Gnomonik en nyttig og højnødvendig Videnskab.

En saa nyttig Videnskab, burde da være mere bekjendt og almindelig, end den hidtil har været. Landmanden var det ikke en ringe Tjeneste, om alle Kirker og alle offentlige Bygninger, paa den sydlige Side, vare forsynede med vertikale Soelskiver, hvilke med en ringe Bekostning kunde bringes tilveje. Ved de Kirker, som ikke have Uhrværk, var Nytten størst, da Soelskiven i visse Tilfælde erstattede denne Mangel; og ved Soelskin, ligesaavel viste Tiden, som en Uhrskive. Ved

de Kirker, som med Taarnuhr ere forsynede, havde Soelskiven den Nytte, at Uhrværket efter samme kunde stilles og corrigeres.

Til saadanne Soelskivers Indretning, allene med de almindelige Timer, behøves kun en ganske liden Indsigt i Gnomonik: her behøves kun en liden Kundskab i simpel Geometrie, at drage Paralellinier; at opreise, og at lade falde Perpendikularlinier; at afsætte Vinkler; at dele en Cirkels Omkreds i et vist Antal lige Dele.

Men til at anstille Udarbejdelser i Gnomonikens vidt udstrakte Omfang, efter dens mangfoldige forskjellige Grene, udkræves en grundig Indsigt i Optik og Catoptrik; en nøjagtig Kundskab i Astronomie, Chronologie, og mathematisk Geographie; en ordentlig Bevandring i den højere Geometrie, og den sphæriske Trigonometrie, foruden den simple Trigonometrie, og den almindelige Geometrie. Paa dette sammenføjede Grundlag bør man opføre de højere gnomoniske Bestræbelser, som fordrer Forstandens strengeste Anspændelse.

Gnomonik er ej allene en værdig, nyttig og højnødvendig, men og tillige en herlig og fornøjelig Videnskab. En Videnskab, som foruden vore almindelige Timer, afdeler og bestemmer Babylonske, Italienske, Jødiske og Planetiske Timer; som angiver og Solens forskjellige Højder over Horizonten, dens for-

skjellige Afstande fra Middagscirklen, og dens Plads i de himmelske Huse; som ved Cirkler, Paraboler, Hyperboler og Ellipser, viser os Dagenes Længder, Solens Indtrædelser i Himmeltegne, og de Grader i Ecliptika, hvor Solen har været, da Verdens mærkværdigste Begivenheder have tildraget sig; som kan afmaale os den sande Middagstid for Jordklodens betydeligste Stæder, og afbilde os alle disse Poster allene ved den yderste Spidse af en simpel Triangels vandrende Skygge paa et Legems Flade: mon man ikke har Aarsager nok til at kalde en saadan Videnskab nyttig og nødvendig, herlig og fornøjelig? Har man Hensyn til en Plans mangfoldige og forskjellige Beliggenheder mod Horizonten, under en og den samme Polhøjde, paa et og det samme Stæd; da udkommer her et overmaade stort Antal af forskjellige Soelskiver: ved hver Minuts Forandring, i Hensyn til Declination, Reclination, Inclination, Deinclination, og Dereclination; da udkommer 233,258,401 forskjellige Soelskiver.

I Betragtning af denne Videnskabs herlige Nytte, og for en ægte Kjender, næsten ubeskrivelige Fornøjelse; da har jeg i min Levetid anvendt mange af mine frie Timer paa gnomoniske Arbejder. Min Flid har været utrættelig; Arbejderne have aldrig indbragt mig noget, som en Belønning for den an-

vendte Møje; med Fornøjelse har jeg til Venner skjænket meget, og de have takket mig, samt priist min Flid; jeg har skjænket meget til Overmænd, som vel have takket mig, men med en stolt og ligegyldig Mine, som var modbydelig; de betydeligste af disse Arbejder, ere offererede til de Mægtigste her i Tiden, og til nogle Videnskabersselskaber; men alt har her været stille Tænksomhed, uden Tak, uden Svar. Jeg har den Belønning, som ingen kan give, ingen kan fratage mig; og Alt er forfængeligt under Maanen.

Blandt mine gnomoniske Arbejder, vare tvende store Soelskiver, hvorpaa var anvendt næsten overordentlig Flid, baade en Vertikal og en Horizontal, beregnet og inddelet efter den Trondhjemske Polhøjde 63 Grader, 26 Minuter, 10 Sekunder. Omtrent for en Tid af 10 Aar siden, bleve disse offererede til Kronprindsen. Enhver især af disse Soelskiver, var omtrent $1\frac{3}{4}$ Alen udi Længde, og $1\frac{1}{3}$ Alen udi Brede.

Den vertikale Soelskive var indrettet til at vise hele og halve almindelige Timer; hele Babylonske og Italienske Timer; Dagens Længde udi hele Timer; Solens Azimuth til hver tiende Grad; samt Æqvator, tilligemed begge Vendecirkler, Krabbens og Steenbukkens.

Den horizontale indeholdt hele og halve almindelige Timer; hele Planettimer; Solens Indtrædelse udi Himmeltegnene; Solens Azimuth og Almucantharat til hver tiende Grad; saaog himmelske Huse, og adskillige mærkværdige Stæders Meridianer.

Af disse mærkværdige Stæder, vare paa den østlige Side af Trondhjems Meridian, bestemt følgende: Kjøbenhavn og Rom, Stokholm, Vardøehuus, Constantinopel, Archangel, Cairo, Jerusalem, Bethlehem, Nazaret, Saba, Agra Moguls Residentz, og Muguls-koj i Tyrkiet. Men Vesten for Trondhjem vare anbragte disse Stæder: Hamborg, Bergen, Paris, Algier, London, St. Helena, Cadix, Lissabon, Insel. Fortun., St. Catharina, St. Salvador, St. Thomas, og St. Henrietta.

Paa enhver Meridianlinie, var det behørige Stæds Navn betegnet, tilligemed Romertallet XII, hvilket gav tilkjende: at det var Stædets sande Middagstid, naar Viserens Skygge faldt i en saadan Linie. Planettimernes Linier, vare, foruden deres behørige Tal, anmærkede ved saadanne Planettegn, som udviiste Planeternes Regjeringsorden, for hver Søndag, efter de Gamles Astrologie.

Vel er det en Sandhed, at Gnomonik indtil vore Tider, nu har opnaaet en saa anseelig Grad og Højde, at neppe noget mere

mere Nyt synes at være tilbage for Eftertiden; men adskillige Poster i det gnomoniske Fag, kan endnu betydelig rettes, forandres, forbedres og raffineres, saavel ved Methodernes Lethed og Beqvemhed, Vished og Nøjagtighed, som og ved Tingenes Valg, Forbindelse og Indfatning.

Fester.

I en Vens Stammebog.

At tænke sundt, og tale sandt;
At skrive skjønt, og skjønne grandt
Paa Ting, som forekomme;
Det kræver vist en oplyst Mand,
Som eier Kundskab og Forstand,
Og varsom er i Domme.

Af Hverdagssjæle har man nok:
I Mængden er det jo en Flok,
Som neppe Tal kan gives?
Den ægte Viismand er saa rar;
Ja rar, som Diamanten klar:
Ham funden; man oplives.

Hr. P** er vist en Mand,
Som skjønner Viisdom, Dyd, Forstand;
Han sundt, fornuftigt tænker:
Det hædrer mig, at P**
Kan kaldes min trofaste Ven.
Bort Avind, Sviig, og Rænker!

Fester.

I en anden Vens Stammebog.

Skjønt trofast Ven er rar at finde,
Er Stammebog dog Venskabs Minde;
Og Venner i den Bog lidt skrev:
Enhver frembringer sine Tanker;
Snart Alvor, og snart Spøg der vanker;
Men Venskabspligten dertil drev.

Jeg bør da ogsaa noget skrive:
Min Ven du var, du er, skal blive,
Indtil vi faae fra Døden Bud.
Hvad Død? Sandt Venskab den ej ender;
Sandt Venskab ingen Grændse kjender;
Det gaaer i Evigheden ud.

Hvad sagt er mange Snese Gange,
Om Glæde, Lykke, af saa Mange;
Sligt Ønske jeg ej skrive vil:
Guds Forsyn styrer Alt paa Jorden;
Din Deel dig er udkaaret vorden,
Som Viisdoms Gud dig maalte til.

Fester.

I en tredie Stammebog.

Udi en kiolig Aftenstund,
Naar du seer Maanen fuld og rund,
Ved Horizontens Bue;
Da fryd dig ved dens laante Guld:
En Ven, som er dig troe og huld,
Det samme Syn kan skue.

Ja Ven! Den Maane, purpurklæd,
Afgive kan et Samlingssted,
Naar Begge vi den skue:
Adskilte vel paa Jorden her;
Dog Øjenstraaler samles der,
Hvor vi see denne Lue.

En taus, en stille Venskabsfryd;
Trofaste Venners ægte Pryd,
Kan dette Tidblik give:
Ej Favnetag, ej Kys med Mund;
Men Øjekys, i samme Stund,
Det middelbar kan blive.

Fester.

I en fjerde Stammebog.

(Paa en Andens Vegne, efter Anmodning.)

Blant Mennesker, som meget tale,
Der findes Mange, som kan prale;
Men saare Faa, som tale vel:
Et færre Antal Dyd mon hylde;
Og trolig Venskabspligt opfylde;
Hvor rar ei saadan ædel Siæl?

Som Troe, af Gjerningen maae vises;
Og Dyd, ved ædel Handling prises;
Saa gaaer det og med Venskabs Iid:
Den sande Ven er troe i Noden;
For Vennen vover sig i Doden;
Hans Daad er idel Venneflid.

En saadan trofast Ven, af Iver,
Vel Stammebogens Eier bliver;
Mod mig han var en ædel Ven:
Ei nogen ædlere, paa Jorden,
Af mig er aldrig funden vorden;
Det vidner Hjerte, Mund, og Pen.

Fester.

Endog i Artillerievidenskab gives der Tilfælde, hvor det er beqvemmere, at bruge Forstanden end Haanden.

De Forfattere, som have skrevet over Artillerie, give en Regel, ved Tegning at finde Mundingens Diameter, naar Kuglens Diameter er given; og denne Regel finder man i mange Bøger, som angaae Artillerie. Naar man paa denne Maade har funden Mundingens Diameter; saa fører man den hen paa Caliberstokken, for at see hvor mange Pund en Kugle af denne Diameter vejer, og paa hvor mange Pund, at Stykket altsaa bliver boret.

Kæstner er af den Meening, at man ved en let og kort Regning med Fordeel kunde undvære denne Tegning og Afmaaling, hvorved man af Kuglens Diameter var i Stand til at finde Mundingens Diameter, om man endog ikke havde Caliberstokken ved Haanden. Man veed meget vel, at de fleeste praktiske Artillerister vil heller tegne end regne; men man veed tillige, at der gives og Andre, som indsee Regningens Nytte; som holde det for mere nyttigt, at bruge Forstanden end Haanden.

Hvorfor Artilleristerne juft ere faldne paa at foreskrive den benævnte Regel, vil jeg ikke

 her

her undersøge; men det blev uden Tvivl vanskeligt, at bevise dens Nødvendighed, da det Begreb, som vi have om Kuglens Spillerum, ikke bestemmer en ganske nøjagtig Størrelse af det samme. Hos nogle Forfattere, saasom Liebknecht, Büchner og flere, finder man og andre Regler.

Her maae det være nok, at antage den almindelige Regel, og at vise, hvorledes den kan bringes til en beqvem Regning. Man finder da, at naar Kuglens Diameter er = 10,000,000, saa bliver Mundingens Diameter = 10,340,742; men naar man for Kuglens Diameter vil kun beholde 1000 Dele, saa bekommer Mundingens Diameter 1034 af disse Dele.

Heraf er det nu let, at finde Mundingens Diameter, naar Kuglens Diameter er given, da samme bliver den fjerde i Proportion til 1000, 1034, og Størrelsen af Kuglens Diameter. Vægten af den Kugle, som Kanonen skyder, maae altsaa forholde sig til Vægten af den Kugle, paa hvilken den bliver boret, som Tærningen af 1000 til Tærningen af 1034; og man kan da atter, naar den ene er given, let finde den anden ved Regula detri.

Men for at forkorte Regningen saa meget, som muligt er, saa søger man Logarithmen til Qvotienten, som udkommer, naar Tærningen af 1034 divideres med Tærningen af 1000; og

da finder man, at denne bliver = 0.0435615, som i dette Tilfælde er en almindelig Forholds-logarithme! Denne Logarithme adderer man til Logarithmen af de Pund, som Kanonen skyder; saa har man Logarithmen til de Pund, paa hvilke Kanonen bores: eller og, man subtraherer Forholdslogarithmen fra Logarithmen af de Pund, paa hvilke Kanonen bores; saa har man Logarithmen til de Pund, eller Vægten af den Kugle, som Kanonen skyder.

For Exempel: en heel Karthaune skal skyde en Kugle, som vejer 48 Pund; og der spørges efter de Pund, paa hvilke den skal bores?

Logarithme til 48 = 1.6812412
Forholdslogar. = 0.0435615

Summen = 1.7248027, hvortil svarer 53.06 Pund. Men Stykket bliver boret paa 54 Pund.

Fremdeles: En ½ Karthaune bliver boret paa 40 Pund Jern; og man spørger om Vægten af den Kugle, som den skyder?

Logarithme til 40 = 1.6020600
Forholdslogar. = 0.0435615

Forskjellen = 1.5584985, hvortil svarer 36.18 Pund. Men Stykket skyder en Kugle paa 36 Pund.

Det indsees lettelig, at man langt hastigere opsøger tvende Logarithmer, og adderer eller subtraherer tvende korte Rækker Tal, end man kan blive færdig med den geometriske Tegning, og Afmaalingen paa Caliberstokken. Ved at fortsætte denne Regning, finder man, at Artilleristerne, ved en Bestemmelse af Mundingens Diameter, af Kuglens givne Diameter, altid antage den næst større Vægt af de Pund, imellem hvilke, det udbragte Tal falder.

Dette maae man og give Bifald; thi det er bedre, at giøre Kuglens Spillerum noget for stort, end for lidet: Mieth bemærker, at lange Kanoner udfordre en noget videre Boring: han paastaaer, at en Feldtslange, som skyder 18 Pund Jern, bør bores paa 21 Pund; men efter forestaaende Regning, eller efter den almindelige Tegning, hvoraf Regningen er udbragt, udkommer kun 19.89, eller i det højeste 20 Pund.

Fester.

Nogle Breve
til
det Kongl. chirurgiske Academie i Kiøbenhavn
skrevne
paa en Reise i Aarene 1799-1803.

Af
Johannes Colsmann.

(Slutning.)

III.

Om de Lægekonsten vedkommende Fags nærværende Tilstand i Paris.

Paris, i Martii 1802.

Den Fremmede der vover at paastaae at Videnskaberne tilhobe ere blevne tilsidesatte i Frankrige under og efter Revolutionen, han røber vist nok at disse ikke synderlig maae have været Maalet for hans Undersøgelser i dette Land; men fra den anden Side fortiener den der paastaaer det modsatte uden mindste Indskrænkning, langt mindre Nogens Tillid. Ungdommens første Opdragelse eller Skolevæsenets Indretning forbigaaer jeg — den synes at være

været bleven ved meget forsømt — ei heller
være noget andet end det medico=chirurgiske
og de dermed nøje forbundne Fag til Æmnet
for disse Blade, paa hvilke jeg har foresat
mig at henkaste nogle Data, tienlige til der=
efter at kunde bedømme det sidstnævntes nær=
værende Tilstand. Det være mig ikkun til=
ladt forinden at anmærke, at Mathematiken
i sin heele Omfang, blandt de øvrige Viden=
skaber hvilke jeg ikke omtaler, nu staaer paa
en Høide i Frankerige som med Rette kræver
alle Lærdes fortrinlige Opmærksomhed i an=
dre Lande: saavelsom, at det maae være saare
opmuntrende for de sande franske Videnskabs=
mænd naar de — hvilket saa vidt som jeg
har havt Leilighed til at kunde forvisse mig
derom, vist nok er Tilfældet — see, at Al=
meenagtelsen og de vigtigste Embeder fortrin=
lig falde i deres Lod.

Hvad Linnee udrettede for Botaniken
ved at opbygge sit System paa Planternes
Kiøndeele, hvad Fabricius udrettede for
Entomologien ved at grunde sit System paa
Insekternes Æderedskaber, det har den tienst=
villige, beskedne og elskværdige Hauy —
for nærværende Præsident for Nationalinsti=
tutets physiske Classe — understøttet ved
Anvendelse af Mathematiken, nys udret=
tet for den for Lægen alt meere nødvendige
Mine=

Mineralogie *) ved hældigen at have forsøgt paa af Chrystallernes og Moleculernes Form at kunde bestemme hvad der er Species eller ikke, helst der hvor de saakaldte udvortes, de physiske og chemiske Characterer hidtil vare utilstrækkelige. Det var altsaa ham forbeholden at befæste Traaden i det mineralogiske Chaos, at hæve Mineralogien til en Videnskab grundet paa en systematisk Basis saavelsom de øvrige Deele af Naturhistorien, dens derved nuværende Frænder. Traitè de minèralogie par le Citoyen Hauy, en 5 vol. dont un contient 86 pl. a Paris 1801. Den riige og kostbare Samling af Mineralier i Musée du jardin des plantes staaer endog, tilligemed dets øvrige Skatte, i de Dage paa hvilke dette ikke er aabnet for enhver, de Studerende til Tieneste; der findes en anden i Hotel des monnoies hvilken Lesage har forært til Nationen, som enhver dagligen kan benytte. Hauy's egen vises med Beredvillighed til alle som dyrke dette Fag, saavelsom den offentlige og meget instructive udi Ecole des mines, og man kan med Lethed erholde Adgang til mangfoldige meget lærerige Privatsamlinger. Jeg har neppe nødig at til-

*) Forsaavidt som denne maae forudsættes til at forstaae Chemien, hvis Uundværlighed for en Læge nok ingen drager i Tvivl.

tilføie at Hauy's Cours de la mineralogie er den vigtigste og meest besøgte i denne Green af Videnskaberne.

Botaniken er meget afholdt i Paris. Foruden de Forelæsninger hvilke Desfontaines holder i Jardin des plantes store og prægtige Amphitheater, hvilke Richard holder paa Ecole de mèdicine, hvilke de egne Professores heri ved enhver Ecole centrale holde for deres Elever, læres den endnu i College de france, i Ecole polytechniqve, i Lyceerne, paa fleere andre Steder, saavelsom i mangfoldige Privathuuse, overalt for et talrigt Auditorium bestaaende som ofteſt af begge Kiøn.

I en egen Afdeeling af den store og velbesatte Jardin des plantes findes en riig Samling af Planter der kan taale at staae ude; de ere forsynede med vedstukne Etiqvets, paa det at enhver som har Lyst kan have Leilighed til at lære at kiende dem; det sidste finder ligeledes Sted i den ved Ecole de mèdicine — i det lige overfor befindtlige ci-devant Franciscaner-Kloster — for kort siden anlagde botaniske Hauge helst for officinelle Planter, og de mange øvrige som Staten hidtil har underholdt ved enhver Ecole centrale og de fleeste høiere Skoler. Imidlertid giør Antallet af de mange som lægge sig efter denne Videnskab det næsten umueligt at enhver skulde efter

ter Ønske kunde forsynes med Specimina til et Herbarium, hvilket de fleeste søge at forskaffe sig med megen Iver; ikke heller kan, paa samme Grund, Adgangen til les serres (Drivhuusene) eller til les couches (Sted, hvor de Frøesorter som første Gang udsaaes i Haugen nedlægges og Planterne freedes indtil man paa nye har erholdet en saa stor Mængde at det ikke er rimeligt at kunde tabe Arter for Fremtiden) staae aabne for enhver. Foruden de anførte findes endnu adskillige fortræffelige botaniske Hauger i og omkring Paris, hvilke eies af Privatmænd, hvoriblandt jeg her ikkun vil nævne Barbier's og den Celsiske, hvilken stødstes plantæ rariores Pres. Ventenat udgiver i Fasciculer hvortil de fortræffelige Kobbere ere tegnede af den i dette Fag store Redoute. Excursioner anstilles i Overflødighed; Jussieu's, Richards og Thuillier's ere de meest besøgte, den sidstes — en Gartners — de rigeste paa Udbytte. Jussieu's, Desfontaines, Rammond's, Ventenat's, Richard's, Labillardiere's, Bosc's, Redoute's, Patrin's, Thuillier's og mangfoldige andres riige og tildeels nokſom berømte Samlinger af tørrede Planter give endvidere en rigelig Leilighed til at forskaffe sig Oplysninger i dette Fag, især da de fleeste af disse Mænd — liig vores Vahl — giøre

giøre dem en Fornøielse af at tillade de Lyst-havende at kunde benytte dem.

Blandt alle Videnskaber er Chemien den meest dyrkede, den er a l'ordre du jour, det er den som Gouvernementet fortrinlig har beskyttet og giort det meeste for. Paris kan ogsaa fremviise en Samling af Mænd udmærkede i dette Fag, som intet andet Sted hidtil har fundet bramme med. Herfra udbredte en Lavoisier sin Reformation, her har Chemien opsvinget sig til den Høide at den nu tiener som Oplysnings-Fakkel for saa mangfoldige andre Videnskaber. Vel leed den et uopretteligt Tab den Dag paa hvilken Lavoisier offentlig blev myrdet, men den har endnu navnkundige Støtter, Mænd af første Størrelse i dette Fag. En Guiton Morveau der først beviiste at Diamanten bestod af reent Kulstof, der lærte at Forskiellen imellem Jern og Staal beroer paa dette samme Stofs ulige Forhold. En Chaptal, Berthollet, Seguin, der saa nyttig have anvendt Chemien paa mangfoldige Producters Forædling og lært en mindre kostbar Maade at behandle dem paa. En Fourcroy, hvis Fortienester om den animaliske Chemie ere upaatvivlelige *). Rygtet bebreider ham, ikke

*) Under mit Ophold i Paris har han udgivet Systeme des connaisſances chemiches & de leurs appli-

ikke iövrig nok at have forebygget Lavoisiers Uhæld; han har søgt at fralægge sig det ved offentlig i Fortalen til sit Værk at fremtræde som dennes Panegyrist, hvor han ved Mindet om Lavoisier midt i Lovtalen over ham bryder ud „Il avait mérité un autel, & le crime lui a dressé un échafaud.“ En Vauqvelin, den sindige Undersøger, der fornemmelig i den identiske Smaragd og Beril opdagede den nye Jordart som har faaet Navn af Glycine; der især af det røde sibiriske Blyerz reducerede det nye Metal som nu er bleven bekiendt under Benævnelse af Chromium. En Bouillon la Grange, en Brogniard og de som Physikere end meere bekiendte Charles, Hassenfratz, Leveqve, og saa mange andre. Et ikke ubetydeligt Antal af unge Mænd, hvor-

applications aux phenomènes de la nature & de l'art. XI. vol. in 8vo. eller 5 vol. in 4to. hvoriblandt een Deel Sagregister; et Værk der efter hans egne Udtryk ikkun indeholder la theorie, og kan ansees for at udgiore den fierde Deel af det han inden kort Tid agter at meddeele over Chemien, i det han lover ligesaa udforlige Afhandlinger over l'histoire, over la practiqve og endelig over les applications de la science chemiqve. Tableaux synoptiqves de chemie, et Bind in folio, ere udkomne noget forinden.

hvoriblandt jeg ikkun vil nævne Thonard, dyrke Chemien med Held og love særdeles meget for Fremtiden. Jeg forbigaaer at tale om en Deel Forelæsninger over Chemien som deels i Centralskolerne, deels paa andre tildeels saa godt som ubekiendte Steder holdes for Begyndere eller for amateurs, siden det almindelig ansees for et Kiendetegn paa une education liberale at kiende nok til denne Videnskab for i det mindste at kunde tale derom. Deyeux foredrager dem paa Ecole de médicine. Guiton Morveau, Fourcroy og Berthollet læse paa Ecole polytechniqve. For at have Adgang til disse sidste Cours, maae den Fremmede være forsynet med en Tilladelse af Directionen, hvilken i det mindste fleere af mine Bekiendtere tilligemed mig selv slet ikke have havt nogen Vanskelighed for at erholde. I dette Institut, som unægtelig giør Frankrige Ære, findes en smuk Samling af physiske Instrumenter og iblandt de chemiske det meeste af Lavoisiers Apparat; desuden et stort Antal af smaae Laboratorier hvilke imidlertid af Mangel paa reede Penge, ikke altid benyttes, og hvor ikke heller, som Rygtet gik i andre Lande, fleere Lysthavende end Eleverne, saalidet som Fremmede erholde Tilladelse til at experimentere. Eleverne paa Ecole de médicine nyde ogsaa Leilighed til at kunde anstille egne Forsøg i Experimental-

che-

chemien. Fourcroy holder, foruden paa det anførte Sted, endnu chemiske cours i Jardin des plantes, i College de france og stundom i nogle af Lyceerne. Disse Forelæsninger kan imidlertid maaskee rettere rangeres iblandt de nyttige amusements de Paris, de ere ikkun elementaire, siden Fourcroy igiennemgaaer heele Chemien i omtrent 20 Lectioner, hvilket nøye stemmer overeens med Parisernes almindelige Smag; hans Føjelighed i at rette sig efter denne, saavelsom den ham i høj Grad egne Veltalenhed, synes at indeholde Grunden til at man hos Fourcroy fortrinsviis finder det talrigste Auditorium og at mangfoldige Damer endog meget flittigen indfinde sig hvor han læser.

Vaucquelin's privatissimum er unægtelig blandt alle det lærerigste Collegium over Chemien og besøges af de fleste nærværende fremmede Medicinere og Chemikere. Paa en Tiid da hans sygelige Helbred og andre Forretninger lagde ham Hindringer i Veien, har jeg hørt den omtalte Thenard fortsætte disse Forelæsninger paa en for Tilhørerne meget fyldestgjørende Maade, siden dennes Udtale er forstaaeligere og hans Foredrag bedre ordnet end selve Vauquelin's. Denne Leilighed er hidtil nok den eeneste til at kunde faae de Experimenter at see, som paa intet andet Sted kan viises deels for deres Kost-

bare

barhed, deels fordi det er de fleeste Chemikere umuelig at kunde saa aldeeles uden Undtagelse forskaffe sig den nødvendige Apparat saavelsom de sieldneste og nyeste Producter i den dertil behørige Mængde, om deres Evne ellers endog tillod det og de end havde den bedste Villie til at anstille dem. Jeg har bivaanet denne Cours imedens Vaucqvelin endnu stod ved Ecole des mines, hvor han intet Udlæg havde for det han forbrugte: han har, efter imidlertid at være bleven ansat ved College de France, imod et forhøjet Honorarium begyndt en anden for dette Aar i et Privathuus. Hvilken Naturforsker, Læge eller Chemiker agter ikke Annales de Chimie (hvoraf den 42 Tome nu har forladt Pressen) Journal des mines, Journal pylytechniqve; Journal de physiqve, Bulletin des sciences par la societé philomatiqve som de fornemste Vehiculer til at forskaffe sig Kundskab om de nyeste Opdagelser og kunde holde Skridt med disse Videnskabers Fremgang. Uden Modsigelse er Paris paa nærværende Centralpunktet for de hidtil omtalte Fag; Stedet hvor alle andre Landes Lærde erholde det almindeligst gieldende Stempel paa deres Arbeiders Værd, hvor det Trin ved Sammenligning rigtigst kan bestemmes hvilket de indtage paa Rangscalen i de Lærdes Republik, og det geraader Dannemark til Ære at

det

det i Naturhistorien kan fremvise tvende som her af enhver ansees for at staae paa det øverste.

Vender man fra disse Videnskaber sit Blik paa den egentlige Medicin, saa vil man finde et stødende Forhold i den Fremgang hiine have giort frem for denne. Har man endvidere — mit Tilfælde — byttet sit Ophold i Dannemark og Tydskland om med det i Frankrige, og kommet nærmest fra en Francks og Røschlanbs Skole til en Pariser Læges, da troer man med eet at være sat een om ikke flere Menneskeslægtens Aldere tilbage i Oldtiden, maae tilbagekalde sig af Medicinens Litteratur til hvilken Pathologie de Forhold kunde henføres som man seer anvendte ved Sygesengene, og finder studsende at ikkun den groveste Empirie kan angive slige Indicationer til Cuuren hvilke man der seer befulgte, hvis de kan fortiene at beæres med dette Navn. Det er saa vist som 2 og 2 er 4, at for hver en Syg, han maae klage hvorover i Verden han end vil, ordineres pro primo en Tisane og i det mindste eet Lavement Morgen og Aften „pour adoucire les humeurs, pro secundo sielden andet end un emetiqve eller purgatif „pour les evacuer“. Klager Patienten over Smerter, hvad Slags de end ere af, saa kan nok ingen nægte ham sin Medlidenhed; en 6 til 8 Blodigler og et

Fluss

Flueplaster lagt umiddelbar paa samme Sted førend Blodet er afløben, er det mindste denne da maae udholde. Jeg kan godtgiøre at det sidste endog er bleven anvendt som Resultat af et for dyr Betaling holdet Consilium med de første Pariser Læger som ere meest for Orde, paa en Dame hvis Sygdom aldeeles ikke var andet end en maadelig stærk Hysterie, forbunden med en uregelmæssig Menstruation; som fordi hun angav en ikkun i ringe Grad smertefuld og næsten ubetydelig Trækning over Lænderne — et dog vist nok ikke usædvanligt Symptom ved denne Sygdom! — der var ubestandig og havde fulgt lignende Smerter i Armene og fleere andre Steder, maatte underkaste sig dette Middel paa det at les humeurs ikke skulde kaste sig paa Brystet, ihvorvel hun ingen Smerter følte i samme, og en catarrhalsk Hoste hvilken hun havde havt forinden, fuldkommen var gaaet bort over for en 14 Dage siden. For Brugen af Cortex har ikke de fleeste Pariser Læger allene men endog de allerfleeste Syge i Almindelighed en sand terreur pannique. Som febrifugum vover ingen at anvende det førend Patienten har lagt af Koldfeber i fleere Maaneder og da har jeg endda seet dem sætte Jalappa til af idel Forsigtighed ved Brugen af saadant heroicum. Som Styrkningsmiddel i Almindelighed anvendes det som oftest for sildig og da enten i en for uvirksom eller omvendt i en Dosis,

som

som Patientens Kræfter ei meere kan være i Stand til at forarbeide. Jeg har ikke alleene paa Hospitaler, men endog hos Privatfolk havt Leilighed nok til at overbevise mig om at denne Fremgangsmaade er den sædvanligste, og dette gielder, som enhver af det anførte desuden selv kan slutte, i endnu højere Grad for Viin, Opium eller andre ci devant narcotiske Midler og de saakaldede nervina. Den fremmede Læge vil jeg meget fraraade at befatte sig med at behandle nogen Indfødt, de mange Nærværende af næsten alle Nationer vil meere paaskiønnende desuden give ham nok at bestille hvis han er for at paatage sig Praxis. Ligesom Folk hos os i Almindelighed ansee det uskyldige Moschus for Dødens Sendebud, saaledes træder Cortex i dets Sted hos de Franske. Tilraader man Viinens Brug som et Medicament, saa udsætter man sig for at kunde ansees for at komme frem med et Bonmot i Utide. Les humeurs, som de Franske bestandig troe at have, vil desuden snart tvinge ham til at overlade den Syge til sin Skiæbne eller, hvad næsten værre er, til hans egne Læger; ikke heller fæster nogen Franskmand synderlig Liid til den Læge, der ikke forordner ham nogen Tisane, i det mindste lader han sig dog bringe een eller anden af disse og bruger Lavements ja andre Midler, dersom de forordnede forekomme ham at være alt for simple eller for lidet kostbare, paa sin egen Haand. „Mais

cè Monsieur, qvi fait le mèdicin ici, connait il son mètier, car il n'a pas seulement ordonnè une tisane?" spurgte endog en Vaagekone een af mine Venner — en saare duelig svensk Læge — der i et Hotel garni kom noget sildigere end sædvanlig for at see til sin syge Landsmand, uvidende om at det var ham selv hun henvendte sig til. Paa den Klage „j'ai des humeurs a la tète, a la poitrine, dans le bas ventre, dans les bras, dans les pieds" har jeg temmelig naturlig, for at komme efter hvad det var, spurgt „cette partie vous fait elle mal? aves vous des douleurs la?" og stundum faaet til Svar „oui! oui!" stundum „non, mon Dieu qve non, j'ai des humeurs, alors vous savez ce qve c'est!" Undrende mig over at de franske Læger strax fattede Bemærkelsen af denne og fleere andre fleertydige Termini, har jeg udbedet mig disses Oplysning desangaaende, men — er om muligt alt bleven meere og meere uvis paa hvad de i givne Tilfælde kan betyde, omendskiøndt disse herlig lade til at forstaae dem, og strax at kunde attaqvere disse humeurs, forstaaer sig, med Tisaner. Angaaende den med de sidste tilsigtede Nytte gav Giraud, en som Chirurg habil Mand og Pelletans Adjoint paa Hotel Dieu, mig paa min Efterspørgsel i fleere Fremmedes Overværelse det naive Svar „on pourroit bien prendre de l'eau de la Seine au lieu

d'une

d'une tisane, mais il faut qv'on donne qvelqve chose." Fristes man ikke til at antage, at Moliere's Svøbe har virket meere uden for end i det Land han skrev? Hans Stykker opføres endnu jevnligen og dog falde hverken Lægerne eller de øvrige Tilskuere nogensinde paa at giøre den ringeste Anvendelse. Pinel, Coste, begge agtværdige Læger, og nogle faa af de udmærkede Chirurger, som f. E. Bichat, Dubois og Boyer, ere maaskee de eeneste iblandt dem jeg har lært at kiende som forsaavidt deres Syges eller disses Tanters og Bestemødres Oplysning tilstaaer det, giøre nogen Undtagelse, men hertil høre de selv med saare faa andre i Forhold til det ulige større Antal — hvilke alle gaae efter Hovedreglen. Den medicinske Behandling gaaer altsaa endnu Haand i Haand med Charlatanisme og den meest ubegribelige Empirie, hvis Reformation de faa rationelle og duelige Læger med Grund holde for et herculiskt Arbeide, siden den almindelige Oplysning stemmer sig imod dem og deres egne Colleger giøre alt hvad de kan til at forebygge en bedre, saa at hiine neppe tør giøre enkelte Forsøg derpaa, dersom de ikke vil sætte deres heele Credit paa et voveligt Spil. Ja det er endvidere saare sørgeligt, at et stort Antal af særdeles heldigen opererte døe, aldeeles og ofte beviisligen et Offer for en upassende og planløs Behandling efter Operationen. Stolls Oversætter

Corvisart, en videnskabelig Humoralpatholog, holder et clinicum internum paa hospice de l'unité eller Charitéen, dog synes han ved sin Sygebehandling paa samme Sted stundum at handle urigtigere end han endda lærer, hvilket paa den mildeste Maade maaskee kan forklares deraf, at Bidragene til dette saavelsom de andre Hospitalers Understøttelse skal indløbe uordentlig, hvorved han indskrænkes. De Syge som her optages, ligge hvert Kiøn særskilt i tvende sidt vel lave Værelser, deres Antal beløber sig til nogle og 50. Pinel, Læge ved Salpêtrièren, er, saavidt jeg har fundet erfare den eeneste, der foruden Corvisart endnu paa en Maade kan ansees for at holde et Clinicum, forsaavidt han nemlig ikke uden Lyst til at indlade sig i Grunde for sin Behandling — hvad de øvrige tilhobe ere rædde for — seer til de ham anbetroede Syge. Han er Forfatter til følgende nyere Skrifter hvilke med Bifald læses: Medicine cliniqve rendue plus précise & plus exacte par l'application de l'analyse, ou receuil & resultat d'observations sur les maladies aiquës, faites a la Salpêtrière. Paris an X. Nosographie philosophiqve. 2 Edit. Paris an IX. 3 vol. Traité medico-philosophiqve sur l'alienation mentale, ou la manie. Paris an IX. (hvilket sidste Værk indeholder Resultaterne af hans Iagttagelser paa Bicetre, hvor han tilforn

var ansat ved, og holdes for det bedste). — At besøge de medicinske Visiter paa de andre Hospitaler, endog de 13 — om jeg mindes ret — ved Hospice de l'humanitè eller Hotel Dieu ansatte Lægers medberegnede, kunner i Sandhed ikke Tidsspilden, og det har hverken været mig eller nogen anden fremmed Læge muelig at holde dem ud til Ende. Det eeneste man ved denne Leilighed profiterer, er at see hvorledes uden nærmere Undersøgelse een Patient fordømmes til en fierdedeels, en anden til en halv Portion Mad, i hvorvel de allersvageste gierne kunde taale den heele hvis den kun var noget bedre, og har selv ondt af den evindelige Klage og Jammer over Sult. Reenlighedens Overholdelse kan vist nok paa intet Hospital anprises til Monsier, dog støder dette ikke nogen Franskmand letteligt, siden denne endog i Privathuuse sielden trykker nogen i det heele; selv Steengulvene der endnu overalt findes i Sygestuerne og dog med liden Møje kunde holdes reene, giere ikkun en sielden Undtagelse, ikke at tale om Vinduerne hvis Giennemsigtighed neppe nogentid har været Formaalet for nogens Bestræbelser ligesiden Hospitalernes Stiftelse. Ved Hielp af at aabne Vinduerne flittig er Luften taalelig paa nogle af de mindre Hospitaler hvor der ligge færre Syge i mindre Stuer og i en længere Frastand fra hinanden, men paa de større, som f. Ex. Hotel Dieu har jeg med flere andre ofte

nok

nok været paa Veien til at faae ondt, ihvorvel Hospitalsluft vist nok slet ikke var fremmed for nogen af os, og dog forsikkrede Lægerne at de i de omtalte Henseender havde truffne uendelige Forbedringer. Hvorledes Temperaturen er paa heede Sommerdage hvor flere Hundredes Uddunstning forenes, behøver jeg ikke at beskrive, siden man, om Vinteren ikke uden at sætte Mærke dertil, savner alle andre Kilder til Varme paa de Ildpotter nær, paa hvilke fornemmelig de i les hospices d'indigens optagne opvarme deres Mad, hvilken for heele Dagen leveres dem saa at sige i Morgenstunden. Ikkun paa Chariteen og paa meget faa af de mindre Hospitaler har jeg seet Kakkelovne. De paa det første Sted have været forsynede med de af Salmon i Ranen i en liden Afhandling „om Midlerne til Reenlighedens Vedligeholdelse i Feldtlazareter" foreslagne trompetformede Ventilatores, hvis smalere Ende skulde staae i Forbindelse med Kakkelovnsrøret, for derigiennem at udføre Luften i Værelserne (omtrent som de i DDD paa Fred. Hosp. i Khvn., kun at disse sidste i dets Sted have Aabningen ud til Gaarden) men man har taget dem ned igien, formodentlig fordi de gave Anledning til Røg og ikke opfyldte Forventningen. Jeg er paa disse Steder stundom bleven spurgt „ comment trouvez vous les hospitaux, n'est ce pas, ils sont uniqves? hvilket jeg for Alvor kunde besvare

med

med et „oui messieurs, sans aucune doute.“ Den nøjere detaillerte Beskrivelse af saadanne Hospitaler forekommer mig at være et alt for utaknemmeligt Arbeide; jeg henviser til den franske Statscalender for at see en Tabelle over dem alle tilligemed de derved ansatte Lægers Navne, dog forbeholder jeg mig paa sit Sted nedenfor nærmere at omtale de for chirurgiske Tilfælde bestemte Sygestuer, i det mindste de bedre iblandt dem.

Hvad Police medicale angaaer, da spores man flere gode Reglers Overholdelse, dog skyldes Æren herfor neppe saa meget Lægerne som det i Paris endog heri saare aarvaagne egentlige Politie; saaledes sees der, for ikkun at anføre faa Exempler, nøje paa at de til Salg udbudne Fødevare ikke ere bedærvede; at de priviligerede offentlige Piger flittig maae lade dem undersøge, o. m. d. Saa meget meere maae man undre sig over at den med Revolutionen begyndte Uskik endnu vedvarer at hver den som har Lyst kan behandle Syge uden at have underkastet sig nogen Prøve som kunde berettige ham dertil, og fornemmelig imod veneriske eller chroniske Tilfælde offentlig tør tilbyde sin Tieneste paa trykte Sedler, hvilke dertil lønnede Piger eller Kiærlinger uddeele paa de meest besøgte Steder, ja endog der stikke dem i Brystet eller Lommerne paa alle Forbigaaende naar disse

ikke

ikke yttre nogen Lyst til godvillig at ville modtage dem. Det er næsten overflødig at anmærke, at deslige Personer — hvoriblandt Navnene Claude, Lambon, Montier, Cadillon, Martinon, Lepelletier, Laffecteur tilligemed hans Roob antisyphiilitiqve som indeholder Sublimat og undertiden forvolder den betydeligste Salivation hvorved, hvilket jeg selv har seet, næsten alle Tænder falde ad, med endnu mangfoldige fleere offentlig burde opslages til Skiændsel og nyttig Advarsel — saa aldeeles fordærve utallige unge Personers Helbred af begge Kiøn, at det ofte er umuelig for den kyndige Læge at redde disse Uhældige som fremdeles brugbare Medlemmer i det menneskelige Selskab. Skulde man blot tilskrive det deres Ukyndighed at de, endog kaldede i Tide, lade Sygdommene naae deres største Højde? det lader næsten som om det skeede for at trække desmeere af deres Clientere. Prøverne paa alt dette ere ikke fremmede for hver den der har opholdt sig noget, helst naar han er Læge, endog uden at søge Beviisene paa Hospice des vénériens, hvor der daglig kan findes nye. Nogle som man kan ansee for at være mindre skadelige, ride eller kiøre omkring for at sælge temmelig uskyldige Urter, ledsagede af et Personale der paa Steder hvor de agte at tilbyde deres Pakker, opfører en taalelig

tyrkisk

tyrkisk eller anden Musik for at sammenkalde et Auditorium. For dette holdes nu en stundum endog for Læger underholdende Tale, i hvilken Nødvendigheden beviises at baade Friske og Syge bør kiøbe deraf for at lide bedre end de hidtil giøre. Nogle af disse Mænd lade virkelig til ikke at være faldne paa Hovedet, som Ordsproget lyder, og deres Talegaver frembringe som oftest den tilsigtede Virkning at de fleeste gribe til Lommen. Jeg saae udenfor Thuillerierne en Dag tvende af dette Slags mødes saa godt som samtidigen og holde stille den eene ved Siden af den anden. Nysgierig efter hvordan dette vilde løbe af, blev jeg staaende: den eene forholdt sig ganske roelig indtil hans Collega havde udfolgt og lod imens til at høre paa ham med megen Andagt i det han imellem smiilende gav sit Bifald tilkiende, begyndte derpaa med forøget Anstrængelse sin Indbydelsestale som han heller ikke havde Aarsag til at skamme sig ved og som lønnede sig rigelig i hvorvel de fleeste allerede forinden havde kiøbt noget af den første. Jeg mindes at Behn — hvis jeg ikke tager Feil — i Erinnerungen an Paris — beretter, at han har seet en fremmed Læge selv at blive overtalt til at kiøbe en saadan Pakke.

Vel staaer Chirurgien i Frankrige unægtelig paa et langt højere Trin end Medici-

dicinen, men den har nydt en meere blomstrende Periode i samme Land; Paris er desuden nu ikke meere som fordum udelukkende dens Vugge. Chirurgerne selv tilstaae at de ansee den nuværende Alder for at være mindre frugtbar end den i hvilke l'academie de chirurgie endnu straalede i sin første Glands; og sammenligner man Jagttagelserne fra den seenere Tiid med de mangfoldige fortræffelige Afhandlinger der satte les memoires de l'academie de chirurgie iblandt de classiske Værker, da bliver Udfaldet vist nok ufordeelagtigt for de første. Frankrige har ogsaa havt det Uhæld at tabe en stor Deel af sine bedste Chirurger i kort paa hinanden følgende Tidsrum, hvoraf nogle f. Ex. en Desault, hvis Tab er saare skieligt, Chopart og flere ere omkomne i deres bedste Alder. Talen den agtværdige Olding Sabatier førend Forelæsningernes Begyndelse for det 10de Aar ved den til denne Tid berammede aarlige Hojtidelighed *) — hvilken den ovenfor allerede nævnte Chaptal paa Gouvernementets Vegne, qvâ ministre de l'interieur bivaanede — holdt paa Ecole de medicine som dens Præsident „sur le perfectionnement de la medicine operatoire“ tiener end ydermeere som et Beviis

*) I Anledning af Priisers Uddeeling til dem som have udmærket sig blandt Eleverne.

viis paa det anførte, thi han har seet sig nødt til at gaae saare langt tilbage i Tiden for at faae den tilstrækkelige Mængde af et interessant Stof til at fylde den med. Han omtalte i samme først de Sygdomme hvis Natur i det afvigte Aarhundrede er bleven rigtigere bestemt, hvoriblandt han satte Cataracta, herniæ, tumores, vesicæ felleæ, ruptura tendinis Achillis og retroflexio uteri; dernæst de i dette Tidsrum nyeopfundne Bandager og Instrumenter, saasom Bracheria, de elastiske Bougies, Tourniqvets og Instrumenterne ad ligaturam polyporum; derefter Methodernes Forbedring, som at aabne Integumenterne for at udtage et Extravasat af Blod i Underlivet, Maaden at behandle herniæ gangræna complicatæ, sectio cæsarea vaginalis & abdominalis, apparatus lateralis, extractio cataractæ, formatio pupillæ artificialis, operatio fistulæ lacrymalis, amputatio panniculata & in articulis, resectio extremitatum ossium longorum og operatio aneurismatis; tilsidst nogle Sygdomme hvis Behandling er bleven henført under almindeligere Principer, f. E. den indskrænkede Brug af Suturer ved vulnera, Behandlingen af vulnera cum deperditione substantiæ, af vulnera sclopetaria, venenata, af ulcera fistulosa in perinæo og endelig den Forbedring at underbinde Arterierne uden tillige at indbefatte

befatte andre Deele i Ligaturen. Man vilde fra en anden Synspunkt derimod være saare ubillig, hvis man ikke vedbørlig værdigede Fortienesterne af et ikke ubetydeligt Antal af Mænd hvilke Frankerige endnu kan fremviise i Chirurgien, hvis man ikke vilde sætte den behørige Priis paa den Omhue hvilken de tvende sidste Gouvernements have viist for dette Fag, og paa den Iver med hvilken især det nuværende sørger for at bringe de medicinske Læreanstalter i Almindelighed og fornemmelig den chirurgiske Deel af disse til sin naturlige Fuldkommenhed. Foruden de Skoler hvilke findes i Paris, Strasborg og Montpellier, skal der endnu oprettes et lignende Antal, hvortil Lyon, Bourdeaux og Brysſel ere udkaarne.

Skolen i Paris og de dermed forbundne Anstalter for den practiske Deel ere i den seenere Tid væsentlig blevne forbedrede og Eleverne nyde den ønskeligste Lethed for at kunde giøre de hurtigste Fremskridt i deres Fag. Et nøjere Detail af den nuværende Indretning i denne Henseende vil derfor ikke alleene her finde et passende Sted, men endog kunde ansees for at udgiøre den vigtigste Deel af disse Blades Indhold. Dog vil jeg ikke opholde mig ved at beskrive selve den pragtfulde Bygning som bærer Navn af Ecole de mèdicine, hvis Form desforuden dens gamle

Bo=

Benævnelse af l'academie de chirurgie til-strækkelig vil tilbagekalde i Deres Erindring til hvilke jeg nærmest dedicerer dette Brev. Den chemiske Høresahl og det store Amphi-theater i den nederste Etage ere i det heele blevne uforandrede: med mindre man vilde ansee nogle ved Laboratoriet trufne Forandringer i den første for at giøre en Undtagelse heraf, og holde det for en Mærkværdighed at man i det sidste neden under den ældre Indskrift over Tilhørernes Bænke „Ad cædes homi-num prisca amphitheatra patebant. Ut longum discant vivere nostra patent.“ har tilføjet „L'an deuxieme de la libertè fran-caise il fut unanimement arretè, qv'on graveroit dans l'enceinte de l'ecole ces me-morables caracteres qve des mains enne-mies de l'egàlite ravirent à nos yeux „Pro-fesseurs & disciples, la libertè les rassem-ble: L'egalitè les rapproche & l'amitiè les unit.““ I samme Etage findes endvidere en Forsamlingssahl for la societè de l'ecole de medicine, og en anden mindre, hvori Professorerne opholde dem førend de begynde deres Forelæsning. Den Anmærkning, at dette sidste Værelse til den Ende hvergang varmes saa længe Vinteren varer, vil den der har følt hvor ubehagelig Mangelen paa denne Indretning, helst i et koldere Clima som vores, kan blive naar han tillige skal

brugt

bruge sine Hænder til at dissecere eller operere, neppe ansee for at være saa overflødig som den ved første Øjekast maaskee kunde synes at være for andre, ikke at tale om hvor billig dette synes at være handlet mod Assistenten desuden, hvor denne er forbunden til at indfinde sig længe forinden Professoren og i andet Fald zittrende af Kulde maae oppebie hans Ankomst. I den anden Etage, paa venstre Haand fra Indgangen giemmes et til offentlig Brug bestemt Bibliothek, hvilket nu er bleven rangert og opskreven. Det angives for at bestaae af 20,000 Bind, benyttes vist nok meget flittig af de Studerende, men indeholder dog ikkun faa nyere og næsten ingen fremmede Værker. Som en under Revolutionen ved de mangfoldige Nationen tilfaldne Klosteres og Privatmænds Efterladenskaber fornemmelig beriget Samling, indeholder det en stor Deel endog særdeeles sieldne og kostbare, men det medicinske Fag saa lidet vedkommende Sager, at man ikke let skulde falde paa at eftersøge dem paa dette Sted. Den store Kunstner Lairesses Original-Tegninger i Anatomien fra det 17de Seculum, viises som dets første Skat. Sue, Moreau og Husson ere herved ansatte, den første som Bibliothecaire, de andre som Commis, eller under den selv antagne Titel af Underbibliothekarer. Paa den anden Side, hvortil

Op-

Opgangen er paa højre, findes Væggene i tvende Værelser beklædte med Reoler paa hvilke der staaer en riig Materia medica. Specimina giemmes, de fleeste i Masser af flere Pund, i meget smukke næsten en halv Alen høje og omtrent 6 Tommer breede Sukkerglas, hvilke for oven ere lukkede ved et med en Knap forsynet løst men velsluttende Laag af Glas. Denne Samling hører allerede nu til de bedste jeg hidindtil har seet af dette Slags, og vil i kort Tiid blive den allerførste, fordi man allerede arbeider paa at kunde rangere den paa Borde i den anatomiske Sahl, hvor ethvert Stykke saa udsøgt som det kan erholdes, skal komme til at ligge i en egen smagfuld og ved en Glasklokke bedækket Vase. I de samme Værelser findes endnu en Mængde Tegninger og Malerier meest af seldne udvortes Sygdomme, blandt hvilke de bedste ere forfærdigede af Lemonnier som dertil lønnes. Imellem de 14 Malerier og 23 Tegninger hvilke han i Fior har leveret, udmærke Kiendere en Copie af den Pythiske Apollo, bestemt for at kunde tiene som Model paa Deelenes skiønneste Forhold hos Manden; flere Afbildninger paa Koe-Kopper i deres forskiellige Perioder, deels paa Koen deels paa Mennesket, saavel Europæeren som Negeren; endelig endnu et mesterlig udført Stykke, forestillende et ulcus fistulosum in regione epigastrica sinistra,

igien

igiennem hvis store Aabning man seer den første Deel af Mavens indvendige Overflade. Konen som længe har levet med dette Tilfælde er død paa Chariteen, og man venter med det første at faae Commissionens Bemærkninger at see, som var nedsat for at iagttage Digestionens Phænomener ved denne sieldne Leilighed til med saadan Frihed at kunde anstille Jagttagelser over disse paa et levende Menneske. I et tredie Rum giemmes flere Luftpumper, nogle Electriceermaskiner og endnu saa andre mindre betydelige physiske Instrumenter. Ligeoverfor disse omtalte Værelser træder man paa den anden Side af Trappen ind i trende større paa hinanden følgende Sahle, af hvilke den forreste indeholder egentlige anatomiske og Voxpræparater, den anden chirurgiske Instrumenter og den sidste for største Deelen pathologiske Mærkværdigheder. Den anatomiske Samling udmærker sig just ikke ved sin Rigdom, dog seer man med Velbehag nogle Stykker af den afdøde fortræffelige practiske Anatom Fragonard, hvoraf de fleeste tilforn udgiorde Veterinair = Skolens Prydelse i Alfort nær ved Charenton. I den tredie Sahl staaer endnu en smuk Suite af crania, pelves og pars thoracica trunci, hvilke man fra Tilstanden i det spædeste Embryo af finder igiennem alle Aaringer lige til ætas decrepita, heele eller hensigtsmæssig igiennemskaarne, for at kunde anstille en uafbrudt Sammenligning imel=

imellem de Forandringer som have Sted hos begge Kiøn i Livets forskiellige Epoquer og fornemmelig hvert syvende Aar. Voxpræparaterne ere for det meeste fra Kunstneren Pinson's Haand, hvoriblandt de pathologiske paa en skuffende Maade nærme sig til Naturen. Dog vilde jeg ikke betænke mig paa endnu at indrømme den af den berømte Hunczovsky selv forfærdigede Samling, som staaer særskilt fra den øvrige større og saare pragtfulde Deel i det Wiener Josephinske Academie Fortrinnet, fordi man ved den fornemmelig har taget Hensyn paa Exanthematiske Sygdomme; thi Nytten af at kunde fremvise gode Specimina paa disse er efter mine Tanker almindeligere og meere bevendt end at eie de saakaldte casus rariores. Nogle faa, men meget skiønne andre Stykker, der forestille Vasa lymphatica og Deele af Nervesystemet tilskrives den bekiendte Chirurg Laumonnier i Rouen, som har lovet at forfærdige og indsende fleere. Jeg finder det ikke upassende ved denne Leilighed tillige at berøre den langt større Bertrandske Samling af Voxpræparater, hvilke enhver mod en ringe Betaling kan faae at see i Palais du Tribunat eller som det endnu almindelig kaldes, i Palais royal. Man finder deriblandt de fleeste Tilfælde som have noget der falder i Øinene; Stykkerne ere unægtelig eftergiorte med den Grad af Fuldendelse at man f. E. paa fleere af dem troer

at see pus eller Blodet virkelig løbe ud af Saarene, og det træffer slet ikke sielden at de som ikke ere vante til dette Syn i Naturen faae ondt og maae give Slip paa at besee det øvrige. Samlingen er rigest paa de forskiellige veneriske Tilfælde eller andre Følger af Udsvævelser og derved fremkomne stygge Forandringer. Herved tilsigter Ejeren en Virkning som maaskee ikke altid bliver uden Nytte. Dette Cabinet har det udmærkede frem for andre mig bekiendte, at der findes flere Stykker som vise Stedet hvor, og saameget som det kan lade sig giøre selve Maaden paa hvilken flere vigtige Operationer bør foretages. Armamentarium i Ecolen er meget interessant forsaavidt man der finder Originalerne til de allerfleeste Instrumenter som ere beskrevne og aftegnede i Mem. de l'acad. eller andre franske Værker. De ere ophængte radeviis paa numererede Hager i fort udslagne Skabe med Glasdørre for, og deres Antal er stort nok til at fylde de fleeste af Skabene, hvilke i den tætteste Orden overalt beklæde Væggene i den hertil udelukkende bestemte store Sahl; imidlertid savner man dog en betydelig Mængde af de allerældste saavelsom af de fleeste i fremmede Lande allerede med Nytte anvendte chirurgiske Redskaber af nyere Opfindelse, saa at Academiet i Wien endog i denne Henseende hidtil har noget Fortrin. Le Sueur, Grangeret, Oudet og Feburier ansees paa nærværende

kende for at være de bedste Instrumentmagere i Paris. Siden man som bekiendt i Frankerige fremfor i andre Lande finder de fleste Calculosi, saa er det intet Under at der i Sahlen for de pathologiske Præparater opbevares en sielden Mængde af de forskiellige concrementa lapidea der kan finde Sted i det menneskelige Legeme, fornemmelig af calculi vesicales, som man ikke let seer Magen til paa andre Steder. Nogle af de største og tvende præputiales udmærke sig ved en ualmindelig Størrelse, andre ved de veludtrykte Crystaller hvormed deres Overflade er betrukken. Af væsentlige Afarter er jeg imidlertid dog ingen bleven vaer hvoraf jeg ikke allerede havde seet en Prøve længe forinden i Hr. Prof. Winslow's smukke og saare instructive egne Collection af calculi, som unægtelig kunde hæve vores academiske Samlings Værd betydelig, og vilde udgiøre dens Hovedprydelse, hvis den blev forenet dermed. Et betydeligt Antal af oculi artificiales, paa hvilke de fleeste Sygdomme som dette Organ er udsat for med megen Sandhed ere efterlignede, ligge rangerede i en egen dertil indrettet smuk Mahogonnytræes Kasse. Imellem det øvrige har jeg ikke funden noget saa aldeeles udmærket at man jo kunde fremvise det som omtrent kunde svare dertil i andre nogenledes gode pathologiske Museer, omendskiøndt jeg derved ingenlunde vil have nægtet at den jo indeholder en Deel ret vakkre og lærerige Stykker,

fornemmelig i Osteologien, hvoriblandt det mærkværdige og i en egen Afhandling for lang Tid siden beskrevne Sceleton med den næsten almindelige ramollissement des os tillige befinder sig. Bibliotheket saavel som de omtalte Samlinger staae aabne for enhver paa alle jours impairs de la decade fra Kl. 10 om Formiddagen til tre paa Eftermiddagen. Prof. Thillaye er som Conservateur des collections i Almindelighed nærværende paa denne Tid; han underretter Eleverne med megen Beredvillighed, hvor de i hvert Værelse henlagde skrevne Cataloger med en vedføjet kort Beskrivelse over det som giemmes deri, forekomme disse at være utilstrækkelige; ham maae de øvrige Professores henvende dem til, naar de vil have noget til Brug ved deres Forelæsninger, thi uden hans Vidende kan intet Stykke udleveres af Samlingen hvilken han er ansvarlig for. Paa selve Ecolen boe ikkun, med Undtagelse af nogle Betientere, de trende Professores, Thouret, Sue og Thillaye, den første som Directeur de l'ecole, hvilke tilligemed de øvrige 24 der foruden dem ere ansatte ved Ecole de medicine, hver aarligen nyde 2000 Ecus de france eller 6000 Livres tournois. Flere iblandt disse, nemlig Fourcroy, Deyeux, Halle, Lassus, Sabatier, Pelletan, Percy og Cabanis have som Medlemmer af Classe des sciences physiqves & mathematiqves de l'institut

na-

national — foruden hvad de rige Embeder som mange og næsten de fleeste desuden beklæde, eller hvad deres Praxis, der lønner sig lidt anderledes end i Khvn. indbringer dem — endnu en Revenue af over 2000 Livres. Ingen kan følgelig med Billighed bebreide Frankerige at det jo sørger for sine Videnskabsmænd og ved at unde dem gode Kaar søger at belønne deres Talenter og anvendte Flid paa en for Nationen og dens Bestyrere ligesaa værdig som hædrende Maade. L'ecole de medicine har ingen egen Fond, men erholder det fornødne til Udgifternes Bestyrelse af le tresor public, og i de seenere Tider regelmæssigere end under Revolutionen. Den vedføjede Lectionscatalog vil give den nærmere Oplysning om de forige hidtil endnu ikke nævnte Professores, om de Fag i hvilke enhver af dem profiterer, saavelsom om Tiden paa hvilken der læses. Dog er det at mærke, at ikkun den eene og efter Reglen den første af de tvende Lærere, der paa de fleeste Steder ere ansatte for een og samme Cours, egentlig holder samme, at den anden, som Professeur adjoint i det Fag, derimod er forbunden til at paatage sig Fortsættelsen i Tilfælde af at Upasselighed, Forretninger for Staten eller andre gieldende Forhindringer nøde den, der eengang har begyndt, at udsætte sine Forelæsninger paa en noget ledes lang Tid; en Indretning som er truffen for at forebygge disses Standsning. Imidlertid giøre i det

i det mindste Fourcroy, som tillige er Conseillier d'etat og har saa mangfoldige andre Forretninger, Peyrilhe og Leroy en Undtagelse og have ikke læst i den Tid jeg har opholdt mig i Paris. Cabanis, Medlem af le Senat conservateur, desuden af svagelig Helbred, har overladt den ham efter Mahon's Død nys tilfaldne Plads som Professor legens til Leclere som forinden var Professeur adjoint i Anatomien. Flere iblandt dem holde derimod endnu private Forelæsninger, saaledes Thillaye om Bandagerne og deres Application — han har udgivet en „Traité des bandages & appareils, an 6. 8vo." der indeholder en Deel egne Bemærkninger; Boyer en Cours over Chirurgie, en anden over Operationerne, begge paa Chariteen, foruden et Clinicum chirurgicum, hvilket jeg noget længere nede atter kommer til at berøre, o. fl. a. Man finder fremdeeles saare ofte i Paris Leilighed til i Selskab med nogle faa andre at kunde føre et privatissimum over de chirurgiske Operationer, forbunden med egen Øvelse paa Cadavera, f. E. hos Boyer, Dupuytrin, Giraud og fl. De Studerendes Antal, som for dette Aar have ladet sig indskrive i den hertil bestemte Protocol paa Ecole de médicine, overgaaer 1200, ikke forsaavidt som en Fremmed af deres Iver for selv at øve sig i Dissectionen og Nøiagtigheden med hvilken de besøge Forelæs-

nin-

ningerne kan bedømme det, ere fortrinlig flittige. Det hører ingenlunde til de sieldne Phænomener at see alle Pladse i Ecolens eller Jardin des plantes Amphitheatre, hvor rummelige de end synes at være, naar man seer dem tomme, saa optagne, at mangfoldige maae gaae bort igien endog af Mangel til at staae. En saadan Forsamling tilbyder et Syn som har noget højtideligt og vist nok baade maae være opmuntrende og belønnende for Læreren. Jeg vil ved denne Lejlighed anmærke den egne Skik som er almindelig hos de Franske, at alle nærværende klappe i Hænderne hvergang Læreren træder ind og naar han har endt sin Tale, hvilket i Førstningen overrasker den dertil uvante Fremmede. Af Mangel paa Chirurger ved Armeerne saae man sig i Revolutionens Tid nødt til aarligen at underholde omtrent 400 unge Mennesker paa Statens Bekostning, der deels i de tvende forige Skoler, dog for største Deelen i den Parisiske skulde samle de hertil nødvendigste Kundskaber og forberede sig til med Nytte at kunde forestaae dem anbetroede Poster. Den Efterretning at den største Deel af disse, helst de første iblandt dem og nogle andre som strax ved Krigens Begyndelse bleve ansatte, i Fremtiden ikke have havt for megen Aarsag til at være fornøjede med deres Skiæbne, har jeg i et af mine tidligere Breve allerede meddeelt. Denne Indretning vedvarede i flere Aaringer, men er som en alt

for

for betydelig Udgivt igien ophævet, saa at paa nærværende ingen af Eleverne nyder nogen videre Understøttelse end frie Underviisning og Adgang til at kunde benytte Ecolens videnskabelige Skatte. Trende med Flid anvendte Aar ansees i Almindelighed som den fornødne Termin til at kunde erhverve de nødvendigste theoretiske Kundskaber i dette Fag, hvilket de allerfleste lade sig nøje med i Haab om for Fremtiden at finde et forventet Udkomme; Mængden af de Studerende giør det umueligt for det største Antal at erholde Leilighed til i de nærliggende og lærerigere Hospitaler at kunde erholde Øvelse i Haandanlægning, end ikke engang i Henseende til det simpleste Binds Application, ihvorvel man ikke kan sige andet end at de fleeste jo meget flittigen besøge de bedste iblandt dem. Ecolen er i de seenere Tider igien forsynet med Rettighed til efter en forudgangen Prøve at uddeele „Certeficats de capacitè“ imidlertid er hidindtil, hvilket jeg allerede har berørt, ingen forbunden til at være i Besiddelse af et saadant for at kunde practicere, ja endog for at erholde vigtige Embeder i selve Faget; dog giør Frygten for at Loven som kunde byde det for Fremtiden, i Følge dens erkiendte Fornødenhed nok med det første torde blive sanctioneret af Corps legislatif, at de fleste der finde sig duelige nok til at udholde Prøven, mælde sig for i paakommende Tilfælde at være forsynede med et gieldende Testimo-

stimonium publicum. Denne Prøve — noget bedre end den ved Academiet i Wien — staaer efter sin nuværende Beskaffenhed, for med den fornødne Retfærdighed at kunde prøve og bedømme Candidatens Indsigter, dog langt tilbage for den til denne Hensigts Opnaaelse unægtelig bedre lagde Plan, hvilken Academiet i Khvn. befølger. Den holdes tvende Timer ad Gangen i 3 efter hinanden følgende Dage. I de to første Séancer igiennemgaaes ikkun de fleeste af de tilhørende Fag meget overfladig og i den sidste underholde 3 til 4 Professores sig med Candidaten om den af ham til den Ende indleverede og allerede forinden bedømte trykte Dissertation om et selvvalgt Thema, hvilket kaldes „souvenir la these.“ Visse Maaneder ere ikke fastsatte for disse Examina, ikke heller er noget Antal af Candidater fastsat som ikke kunde overskrides; naar nogen har indleveret sin Thesis og den er antagen, saa bekiendtgiøre Professorerne de dem beleilige Dage til Examinationen for Candidaten og ved Affischer paa een af Ecolens Piller til Efterretning for dem, som kunde have Lyst til at høre derpaa og sielden gik nogen Uge forbi i hvilken der ikke forefaldt een eller fleere af disse bemældte Examina. Receptionen er ikke forbunden med Omkostninger, dog beretter et maaskee ikke ugrundet Rygte — Sabatier har

yttret denne Formodning for mig — at enten Eleverne ved Indskrivningen eller Candidaterne for erholdent Certificat i Fremtiden vil komme til at erlægge en nogenledes kjærkelig Sum, for deraf tildeels at kunde udreede Professorenes Gage. Er det gavnlig eller skadelig for Elevernes Fremgang i Videnskaben og endydermeere for denne selv, at enten Forelæsningerne, Tilladelsen at besøge Hospitaler og den egne Øvelse i det manuelle paa disse, den med Testimonium publicum forbundne Rettighed, eller maaskee endnu bedre — hvilket formodentlig Tilfældet vil blive i Paris — at de alle tilsammentagne, til Indtægt for Hovedfonden, maae betales? Jeg anmoder om at erindre at Tissot allerede har opkastet dette Problem og anført meget som taler for det første; han har desuden Indretningen i Engelland paa sin Side, hvor Medicinen og Chirurgien uden Modsigelse hældigen blomstre. Jeg har ofte søgt Leilighed til at underholde mig med engelske Læger angaaende denne Punkt, og har funden at det de anførte til dens Forsvar temmelig vejer op imod de Indvendinger som paa Humanitetens Vegne kunde opkastes imod den. Er det tilladt at meddeele Resultatet af de Jagttagelser, hvilke jeg ikke alleene i fleere af Europas andre Hovedstæder men endog i mit Fødelands egen har havt Leilighed til at anstille,

stille, saa troer jeg med Vished at have fundet, at cæteris paribus de offentlige Underviisninger ikke stifte nær saa megen Nytte som de private o: betalte, og at disse altid blive freqventerede med større Iver for at lære af dem; hvilket paa begge Steder uden Advarsel anstillede Examinationers Udfald tilstrækkelig kan overtyde enhver om som endnu skulde drage denne Erfaring i Tvivl. Den Grund at den Fattige da vilde være udelukket, holder jeg ikke for at være nogen, thi det samme gielder f. E. hos os, for alle andre Fag endog i Medicinen; desuden kunde Stipendier og Beneficia paupertatis for flittige og opvakte Hoveder, som ved hiine, tiene til en Modvægt. Jeg kan ikke undlade at ende denne Betragtning med det hiertelige Ønske for den for Menneskeligheden saa nyttige Chirurgies tiltagende Flor i Dannemark, at een eller anden Forandring kunde bidrage til at skille Barbeervæsenet fra det videnskabelige chirurgiske Studium! En Forening der, saavidt jeg veed nu ikkun eene og alleene endnu finder Sted i Dannemark og — hvilket ikke falder svært at beviise ved Exempler — har skrækket og maaskee end for Fremtiden vil skrække mange Studentere af de saakaldte gode, rettere velhavende Familier fra at lægge sig efter Chirurgie, siden de selv saalidet som deres fleeste Paarørende kan tilfulde overbeviise sig om

hvori

hvori det saa egentlig hæderlige i en videnskabelig Kunsts Sammenblanding med Skiægskraberiet bestaaer: og var dette endog ikkun en Fordom — hvilket det dog ikke saa aldeeles er — saa er den, som saadan, alligevel i Virkeligheden saare skadelig i sine Følger.

De med Ecolen i Forbindelse staaende Læreanstalter for det praktiske, kan henføres under tvende Afdelinger, nemlig Clinica og Dissections-Sahle. Stederne for de første af disse ere anviiste paa Charitéen, Hotel-Dieu (man har Grund til at formode at disse ældre Benævnelser tilligemed den gamle Benævnelse paa Ugedagene med det allerførste igien vil blive antagne) og paa det i det forrige Franciscaner-Kloster, i Nærheden af Ecolen indrettede Hospice de l'ecole de médicine; Dissectionssahlene ere opførte i Gaarden som hører til den sidstnævnte Bygning. Man vilde tage meget Feil dersom man ved et Pariser Clinicum tillige vilde, som ved dem i Tydskland, forbinde Begrebet af et Hospital, eller nogle Værelser i samme, hvor de unge Læger veiledede af en ældres Erfaring have Leilighed til selv at examinere eller til at behandle Syge; thi det heele bestaaer ikke i andet end at den ansatte Læge lidt mindre flygtig end paa de øvrige Hospitaler igiennemvandrer Sygesahlene, høistsielden meddeler een eller anden Bemærkning, under eller efter

Be-

Besøget foretager de fornødne Operationer, derpaa enten læser over Sygdomme paa hvilke man i det mindste efter Forelæsningen strax kan see eet eller fleere specimina, ifald man ikke har været heldig nok at kunde trænge sig tilstrækkelig frem for at komme dem nær forinden, eller at han paa andre hertil bestemte Dage i den mueligste Skynding uddeeler Raad til Folk fra Staden der udbede sig disse. Undertiden anmodes een eller ander af de ældre Elever, der tillige flittigst have besøgt Stuerne, om at iagttage en given Sygdom og forfatte dens Historia, hvilken da naar den er endt, oplæses og bedømmes. Der gives eet Clinicum internum paa Chariteen, hvilket jeg ovenfor under det for Medicinen bestemte Capitel kortelig har sagt mine Tanker om. De trende øvrige benævnes Clinica externa; af disse finder man vel dette Antal paa Lectionscataloget, men neppe fleere end to i Virkeligheden, fordi jeg endnu aldrig har hørt Prof. Pelletan, som er ansat for det eene, forklare en eneste Sygdom under eller efter Visiter, ihvorvel jeg til forskiellige Aarstider og eengang over i 2 Maaneder uafbrudt har besøgt Hotel Dieu, hvor jeg desuden strax efter Besøget hørte et Privatissimum over Operationerne hos hans Adjoint og Underchirurg ved dette Hospital, Giraud. I de chirurgiske Sygestuer optages paa Hotel-

Dieu Fattige af begge Kiøn, endog smaae Børn paa 2, 3, 4 Aar, hvilke i deres imellem Sengene staaende Vugger naturligviis ved deres Skrig forstyrre den for de fleeste øvrige Syge høistfornødne Rolighed. Fruentimmerne ligge i een stor og tvende mindre Sahle i den forreste, Mandsfolkene i den paa Seinens anden Side staaende Bygning, hvor la salle des operes, og salle des consultations, der paa ingen Maade tør regnes til de bedstindrettede, paa Benævnelsens Vegne kan bemærkes. Den første af disse udmærker sig fra de andre *tre* for dette Kiøn bestemte, at de her som i Fruentimmersahlene med Omhænge forsynede Senge staae noget længere fra hinanden og ikkun i to Rader, ihvorvel Luften derfor ikke er det allermindste bedre siden den igiennem de udslagne Vægge staaer i Forbindelse med den høistfordærvede som findes i en uhyre lang Sahl, hvilken saa tæt som muligt er besat med 4 Rader af hinanden næsten berørende Senge, hvori der paa fleere Steder ligge 2, ikkun ved et Bræt adskilte Syge, hvis Antal i dette eene Rum ikke sielden beløber sig til fleere hundrede. Paa hvad Grund man skulde kalde Pelletans Besøg et Clinicum, det veed jeg i Sandhed ikke; dog kunde det alligevel have sin store Nytte at freqventere dette Hospital, siden der næsten daglig forefalde fleere vigtige

Ope-

Operationer i hvilke Giraud udmærker sig fremfor denne, hvis man kun torde giøre Regning paa at faae de fleeste deraf at see, mens den stiændende og puffende Mængde giør dette — endog naar man som anbefalet Fremmed faaer en god Plads anviist — saare vanskelig og trætter Lysten til i saadan Trængsel ofte at igientage Forsøget paa under en vedvarende Anstrængelse at stride for at blive i dens Besiddelse. Det andet Clinicum externum har det egne Navn af Cliniqve de perfectionnement og forestaaes af Dubois, en fortræffelig Chirurg, hvis Indsigter i Medicinen tillige ere agtværdige. For dette ere hidtil ikkun tvende Sahle indrettede, hvor i alt 24 Personer, 16 mandlige og 8 qvindelige ad Gangen kan optages. Localet hvilket man indtil videre har maattet benytte som det var, er Skyld i at disse tvende Sahle ere lavere end de qvâ Sygestuer nok burde være; man har i nogen Frastand i samme Etage anlagt en Operationsstue hvor Lyset falder ned oven fra, saa at Operateuren og hans Medhielpere ikke skygge for Tilskuerne der sidde paa radeviis alt meere ophøjede, i lige Linier opreiste Bænke. Professor Thillaye vicarierede for Dubois saalænge denne opholdt sig i Egypten, hvor han tilligemed de øvrige bekiendte Lærde blev sendt hen til. Disses interessante Jagttagelser skal samlede med det

første

første blive bekiendtgiorte i et Pragtværk, paa Gouvernementets Bekostning. Grunden til den anførte Benævnelse for dette Clinicum maae udledes af dets nærmeste Bestemmelse, som er, ved sikkre Forsøg at fastsætte nye anpriiste Medicamenters, Instrumenters og Operations Methoders Værd i Forhold til de hidtil anvendte, i hvilken Henseende nogle af de vigtigste Resultater, som i det afvigte Aar ere uddragne af de til den Ende anstillede Prøver, maaskee torde være velkomne. Saaledes har det bekræftet sig at det allerede tidligere mod veneriske Tilfælde anvendte Suurstof meget oftere viiser sig uvirksom mod denne Sygdom end at det fuldkommen hæver samme. Man har prøvet fortyndet Acidum nitricum til indvendig og den af Axungia og ⅛ Deel af samme Syre tilberedte Pommade oxygéné til udvortes Brug, baade hver for sig og samtidig anordnede. Den fornemmelig ved Prof. Himly i Brunsvig almindeligere bekiendtgiorte udvortes Anvendelse af Extractum Belladonnæ paa selve Øiet fortiener at benyttes kort førinden Extractio cataractæ foretages, hvor Pupillen ikkun er liden. Limonade muriatiqve, eller en vel fortyndet Solution de potasse kan anbefales imod Steen i Nyrene af Blæren, i Haab om at de kunde viise lithontriptiske Virkninger. Dette er grundet paa Fourcroy og Vauqve-

quelin's seeneste Forsøg med Blæresteenenes Analyse, i Følge hvilken de guule og de graae bestaae af Acide uriqve og Urate d'ammoniaqve, hvilke caustisk Potaske eller Soda angribe, da de hviide Steene derimod ere en Phosphate terreux, som let lader sig opløse i Acide nitriqve eller muriatiqve. Imidlertid er det dog nok saare vanskelig at giette den i Blæren liggende Steens Beskaffenhed rigtig eller endog kun med Sandsynlighed; desuden gives der mange aldeles uopløselige Concretioner af Steen i disse Deele, hvortil blandt andre Oxalate de chaux som endog findes i de fleeste, henhører. Frygten for uden heldigt Udfald at giøre Exstirpatio mammæ i Tilfælde af Kræft i denne Deel, bør ikke saa almindelig som hidtil afholde de fleeste franske Chirurger fra at foretage samme, siden den flere Gange er lykket, hvor der allerede vare Tegn paa Materiens Absorbtion. Flere nye Instrumenter ere efter Indberetningerne fra andre dog især fra dette Hospital blevne anlagne af Ecolen og af Sabatier anpriiste ved sine Forelæsninger. Hertil høre fornemmelig Guerin's Instrumenter til Taillen, hvormed man er i Stand til paa een Gang at giøre Incisionen igiennem Integumenterne og Urethra — paa det sædvanlige Sted — med den største mechaniske Sikkerhed og desuden har den Fordeel,

skeldnere end ved de andre Methoder at være udsat for Hæmorrhagie. Formodentlig vil Guerin's Methode fortrænge den i Paris hidtil almindeligen brugte Frère Cosmes, hvilken sidstes simplificerede Apparatus altus ikke destomindre vil blive anvendbar hvor Steenens Størrelse eller betydelige Tumores Prostatæ udelukke Apparatus lateralis. Apparatus altus har jeg flere Gange seet med Held blive foretagen paa Hotel Dieu. Deschamp's Aigville courbée og tilhørende Serre noeud ved Operationen af Aneurisma efter Hunters Methode, eller andre Tilfælde, for med Sikkerhed at kunde underbinde dybliggende og store Arterier endog hos gamle Subjecter hvor de ere haardere og da enten ikke behørigen forenges eller let overskiæres. Scarpa's nye Stærnaale. Giraud's Forandring at betiene sig af en Fier (Ressort) i Stedet for den hidtil brugelige Sonde for snarere og lettere at kunde applicere et Setaceum i ductus nasalis og den aabnede Saccus lacrymalis ved den saakaldte operatio fistulæ af samme Navn. Boyer's Bandage pour l'extension continuelle ved fractura colli femoris — og flere andre hvis vidtløftigere Beskrivelse som uden vedføjet Tegning dog ikkun med Vanskelighed kan forstaaes, jeg her forbigaaer, siden jeg har føjet Anstalter til at Academiet med det snareste vil faae dem at see in natura,

for

for at kunde lade dem eftergiøre dersom de vinde dets Bifald. Det sidste af de chirurgiske Clinica holdes af Prof. Boyer paa Charitheen, ved hvilken han er ansat som Under-Chirurg. I de 4 rummelige og fremfor andre reenlige Sahle her udgiøre et sammenhængende Quarrè, bestemt for Externisterne i denne Stiftelse, optages efter den fra Munkenes Tid endnu vedvarende Skik ikkun alleene Mandfolk. En Art af Forstue benyttes til i samme at foretage de vigtigere Operationer, en Indretning som meget trænger til at forbedres, eftersom der ikke engang findes faste Bænke, saa at ikkun saare faa af de mange viidelystne Tilskuere ere i Stand til at faae Patienten, langt mindre noget af Operationen at see. Efter Visiten, hvilken Deschamps som Chef egentlig foreståaer, uddeeles Raad til de Fattige og derpaa læser Boyer sit Clinicum i et nede i Nærheden af Salle de repos eller Liitastuen indrettet Amphitheater, hvilket er særskilt fra Corvisarts langt skiønnere der findes i en Deel af den under Revolutionen udtømte tæt ved Klosteret beliggende Kirke. Strax efter dette Clinicum holder denne i høj Grad virksomme Mand een eller anden af de ovenfor nævnte private Cours og endelig giver han endnu helst om Efteraaret eller førend Sommerens Begyndelse privatissima over Operationerne, naar han der-

om anmodes — dog tillader den høje Priis, næsten 300 Rdlr. pro persona, thi han læser om ikkun for een alleene, ingen uden den Formuende at kunde tage Deel i de sidste.

Som den anden med Ecolen forbundne Indretning har jeg anført Dissectionssahlene i Hospice de l'ecole, og vil med det samme berøre de vigtigste som foruden dem endnu findes paa mange andre Steder. Hidtil ere paa den omtalte Plads ikkun opførte 6 dertil eene bestemte, meget lyse, langagtig firkantede ligestore Pavillions, som staae i en vis Afstand fra hinanden, der skal endnu opbygges andre 8 liig disse. Murene ere af en Kalksteen, Tagene af Skifer, de til Bygningerne i Paris overalt benyttede Steenarter. Der findes Vinduer paa alle 4 Sider. De ere rummelige nok til at tolv Borde med Magelighed i hver af dem kan benyttes. Gulvene, ligeledes af Steen, ere forsynede med et Afløb paa begge Ender og man har anbragt Kakkelovne, der staae i Midten. Den nuværende Professor Dumeril gav i den forrige, Dupuytrin i den sidst afvigte Vinter som Chef des travaux anatomiques ved Ecolen paa dette Sted Underviisning i Dissectionen. Her saalidet som paa Chariteen og Hotel-Dieu, ei heller paa de øvrige Hospitalers saavelsom paa Bichat's og fleeres private som oftest store og rummelige

Ana-

Amphitheatre har der nogentid været Mangel paa Cadavera; paa alle Stederne saae man heele Vinteren igiennem daglig alle Borde belagte og Eleverne, fire om hvert Cadaver, arbeide saare flittig i alle de Timer som Hospitalerne og Forelæsningerne ikke optoge for dem. En Lov fastsætter visse Dage i Decaden for de større Hospitaler, paa hvilke alle som Dagen i Forveien ere afdøde maae leveres til Ecole de medicine, saa at denne hver Dag faaer friske og undertiden over 20 Cadavera ad Gangen. Dette forhindrer — just ikke til Ære for Medicinen, om man end vil antage Folkemængden i Paris at fylde 800,000 — ingenlunde at der jo blive nok tilbage for dem som dissecere paa Hotel Dieu eller paa de øvrige Steder; Chariteen faaer desuden endnu en betydelig Tilvæxt som bringes fra Hospice St. Louis. Richerand der som Under-Chirurg staaer ved det sidste, og ved et ypperligt Værk „Nouveaux élémens de physiologie. Paris an X. 8vo." har grundet den Agtelse man allerede længe har hyldet hans Indsigter, underviiser i Dissectionen paa Chariteen for Boyer, og holder tillige paa samme Sted en Forelæsning over Anatomien og en anden over Physiologien, for hvilke de der have betalt for Dissectionen ikke videre erlægger noget for; thi Tilladelsen til at dissecere og Underviis-

nin-

ningen deri prænumereres paa hvert af disse Steder med omtrent 10 Rdlr. De som bringe og hente Cadaverne erholde intet og disse haves frie, dog faaer le garcon d'amphitheatre et Nytaar for at vaske og tilberede dem. Dissectionssahlene staae aabne fra Vendémiaire til Germinal, i den øvrige Tid er det ved en Politie = Anordning forbuden at anatomere. Eleverne igiennemgaae i dette halve Aar heele Anatomien; til Angiologien erholde de heele Cadavera paa hvilke Arterierne ere injicerede med en Masse af Colophonium og Fidt, til hvilken Ende man hugger et lidet Stykke ud af Sternum for at kunde applicere et Rør i Aorta adscendens. Injectionen lykkes som oftest meget godt ihvorvel Cadaverne ikke varmes forinden. For hvert injiceret Cadaver betales, den omtalte Prænumeration uvedkommende, henimod 1 Rdlr. til Indtægt for en Adjoint som har denne Forretning. Anstalterne for Anatomien ere saaledes vist nok ypperlige, Ecolen tilbyder Præparater til hvilke Adgangen hver anden Dag staaer aaben, der er rigelig Leilighed til egen Øvelse, udmærkede Anatomer forestaae Dissectionerne, en Chaussier, Bichat, Richerand og flere læse enten offentlig eller privatim over dette Fag, hvorved der altid tages Hensyn paa Physiologie og Anatomia speculativa, hvorved det mærkværdigste af de

For=

Forandringer, Deelene ved Sygdomme kan undergaae, ikke sielden tillige anføres og forevises. Det er merkværdigt at der i den seenere Tid ere udkomne fortræffelige anatomiske men saa godt som ingen chirurgiske Værker; Sabatiers médicine opératoire, Desault oevres chirurgicales tilligemed hans Traité des maladies des voies urinaires, begge udgivne ved Bichat, ere de seeneste fortrinlige i dette Fag, men kan ikke meere anføres som Nyeheder for Dannemark. Iblandt de udmærkede nyeste anatomiske vil jeg anføre Boyers paa Splanchnologien nær udkomne Traité complet d'anatomie; Bichat anatomie générale appliqvée à la medicine & à la physiologie. Paris an X. 4 vol. 8vo. Sammes Traité complet d'anatomie descriptive, Deux premiers volumes, 8vo, og Gavard's Splanchnologie. Boyer arbeider paa et Værk som unægtelig vil blive af største Vigtighed, nemlig paa en Anatomie efter Deelenes situs specialis, hvilket formodentlig snart vil blive færdigt. Chaussier og nogle flere have forsøgt paa at forandre den heele anatomiske Nomenclatur, de have til den Ende udgivet Tabeller for at lette Oversigten. Dersom det franske Sprog var skikket til i samme at danne nye Ord for hidtil ubenævnte Gienstande, saa vilde alligevel det hvad en kyndig Recensent med Fynd indvendte mod Sømmering's

For=

Forsøg paa at indføre en nye anatomisk Nomenclatur i det tydske hertil dog langt meere tienlige Sprog, altid endnu tilstrækkelig være gieldende imod saadanne, men da de ligesaa fuldt som de gamle almindelig antagne og overalt bekiendte ere tagne af det grædske eller latinske og kun have faaet franske Endelser, saa indseer nok ingen lettelig hvad der er vunden ved disse Arbeider, saa meget meere da Lærerne selv bestemt ikke altid engang formaae at følge deres egne Benævnelser i Forelæsningerne som de holde, ikke at tale om at deres Elever for at kunde læse andres Værker dog maae kunde den ældre Nomenclatur tillige. Chaussiers nye Navne ere imidlertid valgte efter en almindelig Plan, den at benævne alting efter Insertionerne, omendskiøndt dette endog kun egentlig kan lade sig giøre ved en femte Deel af det heele, nemlig ved Myologien. Enhver er nødt til at tilstaae at mange hidtil brugelige Benævnelser i Anatomien skurre mangfoldig, dog fortiene disse nye opfundne langt mindre at berømmes paa Euphoniens Vegne, ja kan med langt større Ret og meere almindelig endnu end de fleeste ældre bebreides for at være sesqvipedalia verba.

Cuvier læser om Sommeren over Anatomia comparata i Jardin des plantes, hvorved han foreviser en Deel mærkværdige Præpara-

parater. Samlingen af disse, maaskee den ypperste i dette Fag, staaer der derimod ikke, som de øvrige Deele af Museum, aaben for alle, og ihvorvel Cuvier's Humanitet ikke let afslaaer nogen, helst en Fremmed, at besee den, saa er det dog kun hans meget specielle Venner tilladt at see den saa ofte som de ønske eller at benytte den. Menageriet der findes i samme Hauge tilbyder ham jævnligen den Lykke at kunde undersøge flere Dyr, hvis Dissection hidindtil endnu ingen Zootom har foretaget eller i det mindste ikke meddeelt Bemærkninger over. Denne ualmindelige Leilighed forbunden med en Cuvier's Genie berettiger derfor alle Deeltagende til at kunde vente vigtige Opdagelser i denne Videnskab, og de tvende nyelig udkomne Bind af et stort Værk „Lecons d'anatomie comparée" tilligemed en Deel interessante Afhandlinger for lærde Selskaber, fornemmelig for National-Institutet, stadfæste allerede at dette Haab endydermeere vil blive opfyldt i Fremtiden.

I en Stad, af den Størrelse som Paris, kan mange Personer finde et rigeligt Udkomme, som ikkun have lagt sig efter een enkelt Deel af Chirurgien. Nogle iblandt disse udmærke sig virkelig i det valgte Fag, dog fortiener den største Deel deraf paa Kundskabernes Vegne at sættes i een Classe med de utallige medicinske Charlatans hvis Characteristik

ristik jeg allerede har givet. Chirurgiens herniaires, Oculister og Dentister ere de der af dette Slags hyppigst forefindes. De første synes alt meere og meere efterhaanden at forsvinde i Antal, siden de fleeste Operateurer nu ikke meere som tilforn ansee det under deres Værdighed at foretage denne Operation, hvor den er nødvendig og Folket ikke heller saa almindelig meere som tilforn underkaster sig samme, hvor den ikke giøres haardt fornøden. Jeg har aldrig seet den for denne Operation eene og alleene ved nogle Hospitaler ansatte Chirurg, men altid Chefen eller Under-Chirurgen foretage den; disse Poster vil heller nok ikke blive besatte for Fremtiden naar de meest gamle Pensionister der endnu beklæde dem efterhaanden ved Døden afgaae. Som Oculist staaer Wenzel fornemmelig i Anseelse og det er vist at han besidder en stor Færdighed fornemmelig i Extractio cataractæ, hvorved han følger sin i samme Fag berømte afdøde Faders Methode som i „Traité de la cataracte. Paris 86. 8vo“ ved Sønnen nærmere er beskreven. Den Wenzelske Kniv er den samme som Richters. I denne nævnte Bog beskyldes denne offentlig for i London, efter hændelsesviis at have faaet Øje derpaa, strax at have ladet sig forfærdige et stort Antal deraf hos den samme Smed til hvilken den ældre Wenzel selv længe for-

forinden allerede havde angivet Formen. — Dentisternes Antal er det betydeligste, siden de Franske som holde meget paa en smuk Denture, oftest trænge til disses Hielp. Nogle mangle ikke paa Indsigter, de fleeste derimod som give sig dette Navn besidde ikkun en vis Færdighed i at stille Folk ved deres som oftest gode Tænder. Skildtet for dette Slags Doctorers Boepæl, eller paa Gaderne opslagne Boutiqver, er en i egentlig Forstand gigantisk, uhyre stor Kindtand, ved Siden af hvilken der som oftest hænge Guirlandes af utallige Menneskeetænder, der skal gielde for ligesaa mange Beviis paa Mesterens Talenter og udbredte Praxis.

Foruden den Andeel som nogle Læger eller Chirurger have i Nationalinstitutets physiske og mathematiske Classe, i det Philomatiske og fleere andre lærde Selskaber, saa findes der i Paris trende, hvis Medlemmer ikkun ere Læger. Disse benævnes La société de médicine, séantée au Louvre; la societé médicale d'emulation og la société d'ecole de médicine som det til Forskiel fra det første almindeligst kaldes. Uden at vilde nedsætte den førstes Værd og virkelige Fortienester, maae jeg dog anføre at en imellem dets Medlemmer for nogle Aar siden opkomne Stridighed meget har bidraget til at den nu ikke meere staaer i sin forrige Anseelse. I Begyndelsen af Revolutionen

bleve

bleve i dette Selskab de fleeste Medlemmer af det gamle Academie de chirurgie og la société royale de médicine forenede, men en stor Deel deraf møde paa nærværende aldrig ved Seancerne, ei heller arbeide de meere for det. Der oplæses sielden nogen interessant Afhandling, og Tiden — hvilket jeg fleere Gange har været Vidne til — udfyldes for det meeste med paa nye at decidere at den nedsatte Commission med det snareste skulde besørge de bedste i Archivet nedlagde Memoires udgivne, eller med endnu mindre betydelige og alligevel med megen Hæftighed førte Disputer. Ofte har ved Enden af et saadant Møde Presidenten eller en anden af Medlemmerne taget mig i Haanden og meent, at Seancen for den Aften havde været bien maigre. Maaskee at en berømt Naturforsker i Tydskland, blandt de 24 Sociétés savantes der tælles i Paris, tillige kan have havt denne i Minde, dengang han for kort siden med fleere Noticer om denne Stads Mærkværdigheder skrev til en Ven af mig „Il faut assister aux seances des sociétés savantes, on y apprend à apprecier les hommes de lettres; on a occasion de rire souvent & plus rarement de s'instruire.“ Rygtet lader dette Selskab snart gaae ind. La société médicale d'emulation er fornemmelig stiftet for at give de udmærkede af Ecolens Elever Leilighed til literaire Øvelser; det forestaaes af nogle ældre

virk=

virksomme Læger og har i de 5 Aar i hvilke det bestaaer, allerede udgivet 4 Bind Memoires, i hvilke der findes flere gode Afhandlinger. Det sidste af disse Selskaber er efter en Befaling af Gouvernementet for 2 Aar siden bleven stiftet i den Hensigt at det skulde samle de hidtil utrykte Afhandlinger de l'academie de chirurgie og de la société royale de médicine, for under Titel af Memoires de la société de médicine de Paris — dette Selskabs egentligere Navn — dermed at begynde et nyt Værk som det for Fremtiden selv skal fortsætte. Heraf er til denne Dag med bestemt Vished — intet udkommen, ihvorvel jeg paa flere Steder allerede for længe siden har seet flere Bind deraf anførte i Reisebeskrivelser eller andre Skrifter; ja man tør ikke engang — hvilket nogle af Medlemmerne have forvisset mig om — saa snare snart endnu giøre Regning paa at erholde noget.

De bedste Pharmaceutici have i Forening med de første Chemikere og Læger i Stedet for det ældre Collége de Pharmacie for nogle Aar siden stiftet en Société libre des Pharmaciens, som paa egen Bekostning underholder Laboratorier, en botanisk Hauge, giver Cours publics & gratuits de Chimie, Pharmacie, Botanique & d'histoire naturelle og aarligen — som det ligeledes skeer paa Ecole de medicine — holder une distribution solennelle de Prix d'ému-

d'émulation, en faveur des Elèves qvi se sont le plus distingvés par leur talens & leurs connaissances." De duelige iblandt Eleverne lade sig her examinere paa samme Grund som Chirurgerne giøre det paa Ecolen, men ere som disse hidtil ikke egentlig nødte dertil; Indstiftelsen af dette vist saare nyttige Selskab viiser sig imidlertid endnu langtfra ikke almindelig, eftersom enhver hidindtil tør sælge gode og slette Medicamenter, baade simplicia, composita og allehaande Arcana. Benævnelserne af Apothicaire og Epicier ere derfor næsten blevne Synonymer, og neppe veed den største Deel at angive noget andet Skiælne paa disse to, end at den første holdes for at kaage flere og de bedste Tisaner. Overskriften paa Dørene til Apothekernes Laboratorier paa flere Steder, og med Besynderlighed blandt andre paa Militairhospitalet i Val de Grace — ci devant Navnet paa et adeligt Nonnekloster i Rue St. Jacqves — „Tisannerie" forekommer mig at være et characteristisk Beviis paa at Lægerne selv tout bonnement følge samme Tankesæt, thi var det et satirisk Indfald af Apothekerne om disse, saa vilde den formodentlig ikke blive staaende paa Steder som et Hospital, hvor Lægernes Indflydelse har Overvægten. Fra en anden Synspunkt er dette Navn vist nok saare passende, thi Tisaner forordnes og laves paa de fleste af disse Steder i saadan Mængde at de maae

slæbes

slæbes op en gros i store Spande ved Karle, der af disse uddeele dem til de Syge som det skeer ved Øllet i de store offentlige Anstalter hos os og paa andre Steder.

Vaccinationen — maaskee den for heele Menneskeslægten meest velgiørende Opdagelse i Slutningen af det forrige Seculum — skylder sin Fremgang her i Paris for største Deelen private Mænds liberale Tænkemaade og lærde Corporationers ivrige Bistand. Temmelig snart efter at Rygtet om de hermed anstillede Forsøg i Engelland — (hvilke tidligere bleve efterlignede i Geneve end paa de fleeste andre Steder i Europa — først kom til Paris, blev en Commißion nedsat af Ecole de medicine's Medlemmer, og Salpetrjeren, hvor der i den Tid endnu bleve opfostrede Børn, valgt som Stedet paa hvilket under Commißionens nøjagtige Opsigt denne vigtige Sags sande Forhold nærmere skulde bestemmes. Den saalænge roesværdig bekiendte Patriot, La Rochefaucault-Liancourt aabnede herpaa en Subscription. Fleere af de bedste Læger forenede dem fremdeles af egen Drift til en Comité médical, for i et paa Place de Grève beliggende Huus, bekiendt under Navnet „du Saint-Esprit“ hvilket af Frochot, Préfet du departement de la Seine, hertil blev indrømmet, at indrette en Hospice central de vaccination gratuite, fornemmelig af det ved Subscriptio-

nen allerede indkomne, og paatoge sig der at for-
øge Forsøgene. Navnene paa de 12 Medlem-
mer der endnu vedblive at udgiøre denne Comi-
tee ere: Thouret, President, Guillottin,
Pinel, Le Roux, Parfait, Marin,
Mougenot, Salmade, Delaroche,
Jadelot, Doussin-Dubreuil, og Hous-
son, Secretaire. La société de médicine
nedsatte ligeledes en Commission som tilbød
alle Mødre paa en vis Dag i Decaden at kun-
de lade deres Børn vaccinere i dets Forsamlings-
sahl, med Løfte om fornødent Tilsyn i deres
egen Bopæl. Colon og flere Læger bekiendt-
giorde at de vare villige til at vise samme Tieni-
ste og fastsatte Tiden naar enhver til denne Hen-
sigt kunde træffe dem hiemme. Sagens Nye-
hed — som endnu saa ubeskrivelig virker paa
Pariseren at man næsten hver Time paa Dagen
kan høre et „Parbleu! c'est tout a fait nou-
veau" — deels og fornemmelig det heldige
Udfald af saa mangfoldige Prøver hvilke jævnli-
gen bleve offentlig bekiendtgiorte, bevægede snart
utallige Forældre til at lade deres Børn vacci-
nere; dog feilede det heller ikke paa Modstande-
re, helst iblandt de Læger for hvilke Inoculatio-
nen hidtil havde tient til første Indtægtskilde.
Disse undlode derfor ikke at opbyde alle Midler
for at undertrykke en for dem saa skadelig For-
andring. Saaledes blevé der for at afskrække
Folket uddeelte Avertissements om mangfoldige
ulyk-

ulykkelige Følger af Vaccinens Indpodning; der udkom satiriske Kobbere om Vaccinationen og afskyelige Carricaturer om dens Beskyttere. Der fulgte en Mængde Brochurer, ja Bøger, udfyldte med forfalskede Facta for at virke paa den meere dannede Clasſe og om muligt for at bringe Lægerne selv til ei at forlade den gamle Inoculation. Blandt de sidste opvakte en vis Doctor Baume's „Des dangers de la vaccine demontrées par des faits authentiqves“ en saare stærk Sensation, fordi Bogen, vel skreven, ikkun syntes at indeholde nøgne Facta der uimodsigelig beviiste Vaccinens Skadelighed. Der var i samme navnligen, med vedføiet Addreſse, angiven en heel Mængde af Børn paa hvilke enhver blev opfordret til selv at overbeviise sig om at der kunde opstaae de sørgeligste Tilfælde efter Vaccinationen, en anden, paa hvilken enten de naturlige eller inoculerede Kopper skulde være udbrudte ihvorvel Vaccinationen var lykket i Forveien. Comiteen holdt diſſe Efterretninger for vigtige nok til med Upartiskhed at undersøge selve de navngivne Individuer, men saae sig snart i Stand til, forsynet med Certificater af diſſes Forældre, offentlig at kunde godtgiøre, at den største Deel af diſſe Børn slet ikke var bleven vaccineret; at Vaccinationen enten ikke havde tagen eller ikkun under det hældigste Udfald var overstaaet ved

de øvrige, og at de paaberaabte Tilfælde end ikke stode i den fierneste Forbindelse med Vaccinen. Baume havde ligeledes anført at de fleeste som vare blevne vaccinerede i Geneve, ikke desto mindre vare befaldne af Kopper under Epidemien som paa samme Tid just herskede paa dette Sted. Denne ugrundede Paastand giendrev den berømte Dr. Odier i et Brev som han fra Geneve sendte til Comiteen — hvilket strax blev bekiendtgiort — hvori han forsikrer at af de 1800 hvilke han kiendte og paa nye havde ladet sig viise, end ikke een eneste var bleven smittet, ihvorvel de jævnligen opholdte sig hos dem der laae i Kopper og han selv endog til ydermeere Overbeviisning havde inoculeret en heel Deel af dem med friskttagen Koppematerie uden at der var paafulgt det mindste som kunde lignes ved en Eruption. Den gode Sag vandt Seier, Skrigerne bleve tyssede, Comiteen vandt Publicums almindelige Tillid. De sidste Indvendinger som herpaa endnu bleve opkastede vare følgende: „paa hvor lang Tid præserverer Vaccinen for Kopper? hvem indestaaer for at Vaccinationen endnu efter flere Aars Forløb kan forebygge Infectionen af disse? og er det ogsaa fuldkommen beviist at fordi nogle derved kan undgaae Kopperne, at alle giøre det?" Omendskiøndt Dr. Jenners Skrifter indeholde Beviis paa, at man alle=

allerede af Forsøg paa Folk der for mange Aar siden havde havt Cowpox, veed, at Vaccinens Virksomhed i denne Henseende i det mindste overgaaer en Periode af 30 Aar og at ingen i de bekiendte Mejerier mindes nogensinde at have seet eller hørt, at nogen som havde havt Cowpox skulde have lagt syge af Kopper — saa besluttede Colon, for nærmere at oplyse den sidst anførte Objection at anstille en Contr'épreuve paa de fleeste af dem han med det største Held for 12 til 18 Maaneder siden allerede havde vaccineret. Hans egen Søn med 47 andre Børn bleve derfor i forrige Aars Augusti Maaned alle paa eengang inoculerede med en aldeles frisk Koppematerie, og endnu et andet Barn tillige som hverken havde havt den eene eller den anden af disse Sygdomme, for at kunde tiene til med afgiørende Vished at bestemme Virksomheden af den tagne Materie. Inoculationen viiste ikkun sin Virkning paa det sidste som til den sædvanlige Tid fik en discret Eruption, hvorimod end ikke engang de ved Lancetten frembragte Saar paa de allerfleeste blandt de de øvrige inflammerte, hvilket tilligemed en ubetydelig Suppuration der varede i faa Dage, vare de eeneste og aldeeles intetsigende Tilfælde som ved saare saa af dem bleve iagttagne. Comiteen har for nogle Maaneder siden anstillet en lignende og endnu betydeli-

gere Modprøve, nemlig paa 102, for kortere eller længere Tid siden vaccinerede Børn, hvor Udfaldet ligeledes viiste sig talende for Vaccinationens Nytte som Præservativ mod Koppegiften. Da Commiteens procès-verbal kan ansees for at være et vigtigt Document i Vaccinens Historie, saa indsender jeg den vedføjet som den paa Tryk er bleven mig meddeelt. Foruden en Deel Oversættelser af Dr. Jenners og flere andres bekiendte Skrifter over Vaccinen, ere her udkomne adskillige originale Afhandlinger, blandt hvilke jeg holder de følgende for at være de bedste: Colon, histoire de l'introduction & des progrès de la vaccine en France. Paris, an 8, 8vo. Moreau, traité historiqve & practiqve de la vaccine. Paris, an 9, 8vo; avec la figure, en couleurs naturelles.

Redningsanstalter, for Asphyctici, og fornemmelig for Druknede findes — ikke i Paris: Det som bærer Navnet heraf fortiener i Sandhed ingen mention honorable, og beløber sig — saa vidt som jeg har kundet erfare — alt i alt til en i en liden Træekasse af knap en Alens Længde indesluttet Collection, bestaaende af en Flonels Skiorte, nogle dito Lapper med en Hue, en ubrugelig dobbelt Blæsebælg med den sædvanlige Indretning for at kunde sætte en Klysteer af Tobaksrøg, et Rør til at indblæse Luft i Lungerne,

gerne, Penne til at krille Næsen med og nogle ledige Medicinglas. Denne Kasse staaer i Værelset ved Siden af en Politic-Commissairs Bureau og under dennes Forvaring i Corps de garde paa Pont-neuf, hvor den vagthavende Officier efter at jeg havde foreviist min Carte de sureté med megen Høflighed viiste mig op til, dengang jeg som en fremmed Læge udbad mig Tilladelsen til at faae Redningsanstalterne at see. Dette og fleere lignende Steder, hvor nu slet intet meere findes, havde man med Grund i gamle Dage udkaaret til at forvare en saadan Apparat paa, for til alle Tider at kunde have den nærmest ved Haanden i paakommende Tilfælde; der vare ogsaa udsatte Præmier til den som først anmældte en som oftest ud af Seinen optagen Druknet i Vagten, hvor der dengang fremdeles fandtes en nærmere Instruction for det som videre var at iagttage fra de Vagthavendes Side. Portal har skreven en liden Anviisning hvorledes man bør forfare ved saadanne Tilfælde, men den indeholder intet nyt og torde nok heller ikke vinde alles Bifald. Titelen er: Instruction sur le traitement des Aspyxiés, des noyés, &c. in 12mo.

Fødende optages fornemmelig i Hospice de maternité saavelsom i nogle Værelser paa Hotel-Dieu, hvor paa ingen af Stederne

Ind-

Indretningerne hæve sig over det middelmaadige. Den berygtede Sacombe har under Revolutionen vidst at forskaffe sig Tilladelsen til ogsaa at indrette nogle Værelser, hvor et ringere Antal kan optages. Disse findes ved Ecole anticæsarienne, som han kalder sit Institut hvor han underviiser Personer af begge Kiøn i Fødselsvidenskaben. Hans Lære, hvilken i flere Reisebeskrivelser omstændelig staaer anført, udmærker sig ved Bestræbelser for at bringe Tangens Application, men især Synchondrotomien og Keisersnittet i Miscredit. Ved Begyndelsen af hver Cours holdes aarligen en offentlig Séance, i hvilken den færdigste af hans Elever iblandt Jordemødrene prøves og til Belønning for hendes Flid erholde en Medaille. Hans smukke Kone, mangfoldige Damer endog ugifte, ja Børn — hvilket i Paris ingen føler noget anstødeligt udi — bivaane disse Séancer. Jeg havde det Held til en saadan Højtidelighed at erholde Entrée-Billets for mig og nogle af mine Venner, hvilken han nu med megen Varsomhed uddeeler fordi der ofte ere forefaldne ubehagelige Optrin imellem ham og de nærværende Tilhørere der ikke kunde undlade at giøre Indvendinger imod de fleste af de Sætningers Rigtighed hvilke den som blev examineret fremsatte som Quintessen af den

Sæ-

Jacobinske Theorie. Man sporer lovlig godt at dette ere udenad lærte Phraser, de ere desuden saa overmættede med emphatiske Tirader — rettere en saadan Bombast, at Tilhørerne virkelig let kan komme i Fristelse til at giøre Indsigelser og ikke sielden til uvilkaarligen at skoggerlee. Alle der modtage Billets maae derfor ogsaa paa deres egne og deres Venners Vegne som de vilde tage med sig, forud give deres Æresord paa ei at vilde afbryde Roligheden. Jeg indlader mig ikke i Fødselsstiftelsernes nøjere Detail, siden jeg har Grund til at formode at andre af mine Landsmænd herom allerede have meddeelt Bemærkninger; jeg kan desuden henviise til en saare veldragen Paralelle imellem Fødselsstiftelsen i Kiøbenhavn og dem i Paris af den talentfulde Citoyén Demangeon, som temmelig længe har opholdt sig i Kbhvn., i hvilken de omtalte alle findes nøjagtigen beskrevne. Baudeloqve arbeider efter Gouvernementets Anmodning paa en Plan til at forbedre Stiftelserne i Paris, til hvilken Ende han — efter hans eget Udsigende — lægger den Indretning til Grundvold, som finder Sted ved den Kiøbenhavnske, hvilken ikke allene i Frankerige men endog i heele Tydskland almindelig holdes for at være den bedste i sit Slags.

Jeg

Jeg maae endnu berette at have forefunden tvende i physiologisk Henseende, for mig i det mindste, meget interessante Mærkværdigheder i Paris, Albinos og Ventriloqver. De første vare tvende i deres Barndom fra Nordamerika ved en engelsk Søecapitain til London medtagne og der opfødte Vilde, hvilke i den sidst afvigte Sommer for Penge vare at see i Palais-royal. Som bekiendt ere disse iblandt Menneskeslægten det samme som hviide Muus i deres. I Stedet for deres naturlige sortrøde i olive overgaaende Farve havde de en hviid, deres eensfarvede Haar vare stivere end sædvanlig, dog slette og for Følelsen liige en Hestehale; Øinene vare røde, alt for svage til at kunde taale Lyset uden Smerter. — Paa Forstandens Vegne fandt jeg ingen Afvigelse, begge talte engelsk og italiensk med Færdighed, de erindrede kun faa Ord af deres Modersmaal siden de vare borttagne fra deres Stamme forinden de ret kunde tale og derfor kunde de ikke heller giøre Reede for til hvilken af de mange kun tildeels bekiendte Nordamerikanske Nationer de egentlig kunde regnes. Paa adskillige Spørgsmaale svarede de med temmelig Kundskab, hvilken de skylde den i London nydte Opdragelse og egen Lecture, til hvilken sidste de enten benytte det naturlige eller et kon-

stigt

stigt Tusmørke. Jeg bør ved denne Leilighed anføre hvad jeg i de Salzborgske og fornemmelig i de Walliser Biergdale har bemærket over Cretinerne (Crétins), af hvilke Mandsfolkene i det førstnævnte Land kaldes Fexen og de af det andet Kiøn Fexinen. Disse Ulykkelige hvoraf man især i Walliserlandet seer heele Familier i en eneste usfel lille Bondebye, mangle aldeles Fornuftens Brug, grine bestandig, og ere kiendelige paa den characteristiske Physiognomie ved hvilken Malerne betegne Narre; som oftest ere de døvstumme tillige og have endnu den i disse Egne sædvanlige Kroп (Struma). Jeg fandt Baghovedet paa de Salzborgiske mærkeligen indtrykt. Denne Tilstand er ikke altid arvelig, ofte seer man endog at ikkun enkelte Børn ere udsatte derfor, hvis andre Søddskende ikke have mindste Meen. Aarsagen dertil er saa lidet bestemt som den til Struma, begge kan neppe helbredes. En Lykke er det for Cretinerne, at mange Familier holde det for et Held naar een eller fleere deraf findes iblandt deres Medlemmer, ligesom den Efterretning ikke er saa usand som den er bekiendt, at Krop ansees for en Skiønhed af de fleeste Fieldboer hos hvilke den findes.

Blandt alle bekiendte Ventriloqver har unægtelig Fitz=James Rettighed til at holde sig for den der i at modificere sin Stemme har bragt det til største Fuldkommenhed; han formaaer at efterligne enhver Røst, ja enhver Lyd, og det paa en Maade at han lader de omkringstaaende bestemme Stedet hvor de vilde at den skal forekomme dem at komme fra. Illusionen er saa naturlig at ingen kan sige andet end at han, ihvorvel enhver veed at det er Fitz=James der frembringer samme og denne staaer ved Siden, ja henfører den til det angivne Sted, og næsten fristes til at troe at der paa det Sted staaer en anden som taler. Han kan eene opføre en støiende Samtale imellem mangfoldige Personer, hvilket man i de saakaldte Fantasmagories de Robertson kan have Leilighed til at høre, hvor han undertiden paa det frappanteste efterligner en Assemblée populaire, eller om man vil National=Conventets Samlinger i Revolutions=Tiden. Lachapelle har i en Bog med Titel l'Engasthrimite, ligesaa Richerand. i den ovenfor anførte Physiologie forklart, hvorved denne Stemmens polymorphe Modification frembringes og hvorpaa den beroer.

Til Slutning anbefaler jeg mig til Academiets Bevaagenhed og beder samme med Velvillie at modtage, med Overbærelse at ville bedømme denne Skizze, hvilken jeg imidlertid holder for nogenledes at opfylde det jeg i Indledningen til denne hermed endte Afhandling har lovet at berette.

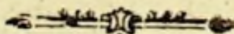
Det overilede Veddemaal.

Franz Philephus von Tolentin, der saa lidenskabelig elskede det grædske Sprog, at han besøgte Ruinerne af Athen for at erfare, om Landets Luft kunde bidrage til at fyldestgiøre denne Lidenskab, og som givtede sig med Emanuel Crysolorus Datter, fordi hun saa ypperlig kunde udtale det gamle og nye grædske Sprog. — Philephus kom i Strid med en indfød Græker ved Navn Timotheus, om Betydningen af en græsk Sylbe. Philephus veddede 100 paa, at hans Mening var den rigtige. Timotheus yttre-

yttrede, at han vel ikke havde Penge at sætte til Veds, men for at vise, at han, om han besad al Verdens Gods, ikke vilde tage i Betænkning at vove det for sin Mening, saa vilde han sætte, hvad der i hans Landsmænds Øjne var af den største Værdie — sit Skæg til Veds. Man tog ham paa hans Ord, nedlagde de hundrede Daler hos en Trediemand, gjennemsøgte gamle Haandskrifter, og fandt, at Timotheus havde Uret. Denne gav sig tabt og bød 100 Daler for at løse sit Skæg, men Sejervinderen blev uovertalelig. Han afskar den arme Timotheus hans Skæg og ophængte det i lang Tid ved Siden af Kathedret hvorfra han holdt Forelæsninger, for alle sine Tilhøreres Øjne, til Tegn paa hans Triumf.

(Vasillas Anecd. de Florence p. 169. 170.)

J. Paludan.

COMITÉ CENTRAL
DE
VACCINE.

Contr'épreuve pratiquée à Paris, sur cent deux enfans précédemment vaccinés.

Une longue et constante expérience ayant entiérement convaincu le Comité du peu de dangers qui suit l'inoculation de la vaccine, il lui restait à s'assurer plus particuliérement de son effet préservatif, et à reconnaître si, contre les doutes qui avaient été élevés à cet égard, sa durée s'etendait plus loin que la révolution d'une année

Pour faire cette expérience avec tout le soin et toute l'authenticité qu'elle mérite, le Comité a réuni le plus grand nombre qu'il lui a été possible de médecins les plus estimés et les plus célebres.

Il publie ici le résultat de la contr'épreuve tentée sous leurs yeux sur cent deux enfans précédemment vaccinés.

Procès-verbal de la contr'épreuve.

Nous soussignés, invités par le Comité central de vaccine à suivre une expérience de contr'épreuve qu'il se proposait de faire en inoculant la petite vérole à un très-grand nombre d'individus précédemment vaccinés, nous sommes réunis à l'Ecole de médicine, ches le citoyen Thouret directeur, les 23, 30 vendemiaire, 7, 19 et 30 brumaire an 10, pour être témoins de cette experience, et en suivre les résultats.

Dans chacune des quatre premieres séances, le Comité nous a présenté un sujet ayant une petite verole bien caractérisée. La matiere qui a servi aux inoculations, a été prise chaque fois dans les boutons, et insérée sous nos yeux par trois piqûres au moins à chaque individu vacciné.

Trente-sept sujets soumis le 23 vendemiaire à l'inoculation variolique, ont été suivis par plusieurs d'entre-nous jusqu'au 30 du même mois, et visités ce même jour par nous tous. Les piqûres étaient éteintes sur vingt-quatre : les treize autres avaient un travail local caractérisé par de la rougeur avec dureté, élévation, et un point de suppuration aux piqûres. La dessiccation était complette le 6 brumaire, 13 jour de l'insertion. On s'est assuré que pendant la durée de ce travail il n'est survenu aucun mouvement fébrile, et on n'a vu sur aucun de ces individus ni le moindre signe d'infection générale, ni la plus légere apparence d'éruption. Nous devons ajouter que ces enfans avaient pour la plupart des chemises très-dures, et des vêtemens doublés d'un tissu très-grossier, dont le frottement nous a paru avoir beaucoup influé sur le degré d'inflammation qui s'est manifestée aux piqûres.

Vingt autres sujets ont été inoculés le 30 vendemiaire avec les mêmes précautions que les trente-sept premiers, c'est-a-dire, avec de la matiere prise sur un varioleux présent; le 7 brumaire, les piqûres étaient effacées sur dix-neuf; un seul présenta, comme les treize précédens, un travail local qui avait complettement disparu le 12 brumaire, 12 jour de l'insertion.

Vingt-cinq autres furent soumis le 7 brumaire à la même inoculation variolique. Le 15, 8 jour de l'insertion on n'observait plus sur vingt-trois aucune trace des piqûres; les deux derniers présentaient encore quelques restes d'un travail local, semblable à celui dont il vient d'être question, et qui n'avait pas eu plus de durée.

Enfin le 19 brumaire, on termina l'expérience en inoculant de la même maniere vingt individus. Le 30 du même mois, les piqûres étaient éteintes sur dix-huit. Des deux autres, l'un présentait à deux des piqûres un bouton dur, sec; comme corné. Le second offrait à celles du bras droit deux pustules regulieres, arrondies,

ayant encore un bord légérement enflammé, remplies d'une matiere en suppuration, et ayant l'aspect varioleux.

Ces deux enfans suivis chaque jour par deux d'entre nous, n'ont eu aucun simptôme fébrile, aucun malaise, aucune apparence d'éruption générale. On doit observer qu'au moment de leur inoculation, ils subissaient un traitement antivénérien.

Il résulte de cette expérience :

1. Que dans le nombre de cent deux individus vaccinés, dont plusieurs l'avaient été depuis un an, et quelques-uns même depuis près de dix-huit mois, l'inoculation variolique n'a produit aucun effet sur quatre-vingt-quatre.

2. Que le travail développé aux piqûres des dix-huit autres n'a point été suivi de la petite vérole, puisqu'on n'a observé sur aucun de ces individus ni fievre, ni malaise, ni éruption.

3. Que dans le dernier, les pustules d'apparence varioleuse ont été l'effet d'une action locale semblable à celle que l'on parvient à exciter en inoculant la petite verole à des individus ayant eu antérieurement cette maladie, et que contractent souvent aussi, même aprés l'avoir éprouvée, les médecins, les gardes-malades, les infirmiers, qui soignent des individus varioleux, et surtout les nourrices qui allaitent des enfans attaqués de cette éruption.

4. Enfin, qu'il est naturel de conclure que la vaccine a préservé de la petite-vérole les cent deux individus qui ont été inoculés sous nos yeux.

Ont signé à Paris, le 30 brumaire an 10.

Portal, Hallé, Sabatier, Jussieu, Fourcroy, conseiller-d'état; Parmentier, Huzard, Tessier, membres de l'institut national. Maloet, Descemet, Jeanroy, oncle; Jeanroy, neveu; Bosquillon, Laverne, Lafisse, Duchanoy, administrateur des hospices; Andry, Montaigu, Borie, Delaporte,

Roussille-Chamseru, Roussel-Vauzème, médecins de la ci-devant faculté de médecine de Paris,

Corvisart, médecin du gouvernement; Sue, Dubois, Chaussier, Petit-Radel, Leclerc, professeurs de l'école de médecine.

Coste, Heurteloup, Biron, Vergez, Lacroix, du conseil de santé des armées.

Bichat, Dupuytren, Auvity, Alibert, de la sosiété de l'école de médecine.

Tourdes, professeur de l'école de médecine de Strasbourg.

Sedillot je., Beauchesne, de la société de médicine du Louvre.

Daignan, Bertin, Leblanc, Leveillé, Bourdette, Ruffin, Recamier, Fonbert, Moreau.

Le Comité desire que, s'il reste des objections à proposer contre la vaccine, elles soient basées sur des faits aussi autentiques.

Ont signé tous les membres du Comité. Paris, le 30 brumaire an 10.

Thouret, président; Guillotin, J. J. Leroux, Pinel, Doussin-Dubreuil, Salmade, Delaroche, Jadelot, Marin, Parfait, Mongenot, Lasteyrie, Husson, secrétaire.

Pour copie conforme, Husson, secrétaire.

Nota. La Liste indicative des noms des enfans relatés dans le procès-verbal précédent, de l'époque de leur vaccination et de leur demeure, est déposée au Comité central de vaccine, où on peut en prendre connaissance.

RIÈUR.

LIQUE.

I

É C ECINE

ɿdémiaire, et ceux du

- Cet

	les jours, le	De sept heures à neuf heures.
DUBOIS .	matin.	
PETIT-RAI		
	jours pairs.	à quatre heures.
THOURET	jours pairs.	à quatre heures.
	ɿintidi et noni-	à neuf heures et demie.
SUE .	.chaque décade.	
	es quintidi.	à dix heures.
THILLA	s jours pairs.	à trois heures.

ur des Sage-Femmes.

MINISTÈRE DE L'INTERIÈUR.

INSTRUCTION PUBLIQUE.

ÉCOLE DE MÉDECINE

DE PARIS, (AN X).

Cette Ecole ouvrira ses Cours du Semestre d'Hiver, en Vendémiaire, et ceux du Semestre d'Eté, en Germinal.

ILS SERONT DIVISÉ ET DISTRIBUES AINSI QU'IL SUIT:

PROFESSEURS.	NOMS DES COURS.	TEMPS DE L'ANNEE.	JOURS.	HEURES.
CHAUSSIER . . . . .) DUMERIL . . . . . .)	I. COURS. ANATOMIE ET PHYSIOLOGIE.	De Vendémiaire à Germinal.	Tous les jours, excepté le quintidi.	à dix heures.
FOURCROY . . . . .) DEYEUX . . . . .)	II. COURS. CHIMIE MEDICALE ET PHARMACIE.	De Vendémiaire à Germinal.	Les jours impairs.	à midi.
SABATIER . . . .) LALLEMENT . . .)	III. COURS. MEDECINE OPERATOIRE.	De Vendémiaire à Germinal.	Les jours pairs.	à midi.
PEYRILHE . . . .) RICHARD . . . . .)	IV. COURS. HISTOIRE NATURELLE MEDIKALE.	De Germinal à Vendémiaire.	Les jours impairs.	à dix heures.
HALLE . . . . . .)	V. COURS. PHYSIQUE MEDICALE [illegible]giène.	De Germinal à Vendémiaire.	Les jours pairs.	à dix heures.
PINEL . . . . . .) BOURDIER . . . .)	VI. COURS. PATHOLOGIE INTERNE.	De Germinal à Vendémiaire.	Les jours impairs.	à midi.
LASSUS . . . . . .) PERCY . . . .)	VII. COURS. PATHOLOGIE EXTERNE.	De Germinal à Vendémiaire.	Les jours pairs.	à midi.
LERCY . . . . . .) BAUDELOCQUE .)	VIII. COURS. ACCOUCHEMENTS.	De Germinal à Vendémiaire.*	Les jours impairs.	à quatre heures.
LECLERC . . . .) CABANIS . . . .)	IX. COURS. MEDECINE LEGALE. HISTOIRE DE LA MEDECINE.	De Germinal à Vendémiaire.	Les jours pairs.	à quatre heures.
PELLETAN . . .) BOYER . . . . .)	X. COURS. CLINIQUE EXTERNE.	Toute l'année, à l'Hospice de l'Humanité.	Tous les jours, le matin.	De six heures et demie à neuf heures.
CORVISART . . .) LEROUX . . . . .)	XI. COURS. CLINIQUE INTERNE.	Toute l'année, à l'Hospice de l'Unité	Tous les jours, le matin.	De six heures et demie à neuf heures.
DUBOIS . . . . .) PETIT-RADEL . .)	XII. COURS. CLINIQUE DE L'ECOLE dite de PERFECTIONNEMENT.	Toute l'année, à l'Hospice de l'Ecole.	Tous les jours, le matin.	De sept heures à neuf heures.
THOURET . . . .)	XIII. COURS. DOCTRINE D'HIPPOCRATE.	De Vendémiaire à Nivose.	Les jours pairs.	à quatre heures.
	XIV. COURS. HISTOIRE DES CAS RARES.	De Nivose à Germinal.	Les jours pairs.	à quatre heures.
SUE . . . . .)	XV. COURS. BIBLIOGRAPHIE MEDICALE.	De Germinal à Vendémiaire.	Les quintidi et nonidi de chaque décade.	à neuf heures et demie.
	XVI. COURS. DEMONSTRATION DES INSTRUMENTS DE CHIRURGIE.	De Vendémiaire à Germinal.	Les quintidi.	à dix heures.
THILLAYE . . .)	XVII. COURS. DEMONSTRATION DES DROGUES USUELLES.	De Germinal à Vendémiaire.	Les jours pairs.	à trois heures.

* Pendant le trimestre de Messidor, il y aura un Cours en faveur des Sage-Femmes.